MASTER NEGATIVE NO. 93-81286-6

AUTHOR:

KIST, NICOLAAS CHRISTIAAN

TITLE:

HET NECROLOGIUM EN HET TYNSBOEK...

PLACE:

LEYDEN

DATE:

1853

Master Negative #

93-81286-6

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Kist, Nicolaas Christiaan, 1793-1859.
Het necrologium en het tynsboek van het adelijk jufferen-stift te Hoog-Elten; medegedeeld uit het onuitgegeven oorspronkelijk handschrift, benevens eene geschiedenis der abdij ... door N. C. Kist. Leyden, Breuk, 1853.
216 p. plates. 24 cm.

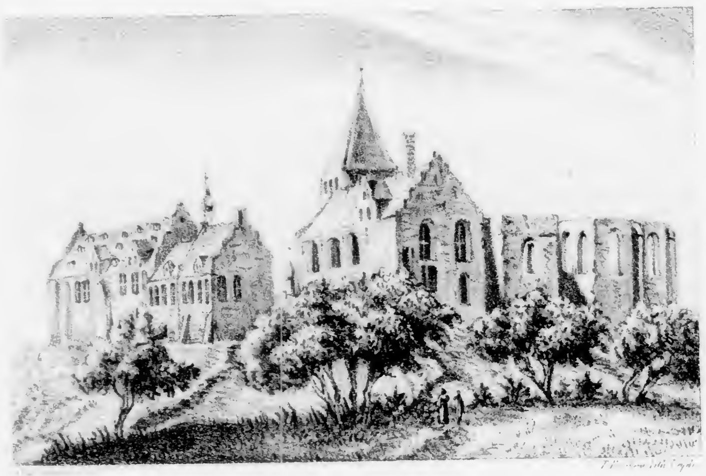
Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm
REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 4/14/93
INITIALS Emf
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

[illegible]

ELTENBERG

HET

NECROLOGIUM

EN HET

TYNSBOEK

VAN HET

ADELIJK JUFFEREN-STIFT

TE

HOOG-ELTEN;

MEDEGEDEELD

uit het onuitgegeven oorspronkelijk Handschrift,

benevens eene

Geschiedenis der Abdij.

(*Met afbeeldingen.*)

DOOR

N. C. KIST.

TE LEYDEN,

BIJ H. R. DE BREUK.

1853.

HET

NECROLOGIUM

EN HET

TYNSBOEK

VAN HET

ADELIJK JUFFEREN-STIFT

TE

HOOG-ELTEN;

MEDEGEDEELD

uit het onuitgegeven oorspronkelijk Handschrift,

benevens eene

Geschiedenis der Abdij.

(*Met afbeeldingen.*)

DOOR

N. C. KIST.

TE LEYDEN,
BIJ H. R. DE BREUK.
1853.

Ik voldoe eene reeds lang mij bezwarende schuld, door eindelijk de twee hier medegedeelde merkwaardige oorkonden het licht te doen zien. Beiden betreffen zij de beroemde Abdij, of het Adelijk Jufferen-stift, te Hoog-Elten, en bevatten in klein bestek veel, 't welk voor de geschiedenis, niet alleen dezer aloude Stichting, maar voor die der Kerk en van het Vaderland, inzonderheid ook wat betreft den vroegeren toestand van vele bijzondere geslachten, plaatsen en oorden in sommige gewesten van Nederland, of die daaraan grenzen, tot eene nieuwe kenbron verstrekken zal.

Het *eerste* is het oorspronkelijk *Necrologium*, of *Liber Memoriarum*, dat is het *Dood-* of *Memorie-boek* dier beroemde Abdij, bestemd om hare vroeger en later ontslapene stichters, beschermers en begunstigers in vrome gedachtenis te bewaren. Het schijnt evenwel niet het oudste Doodboek te zijn, 't welk de Abdij bezeten zal hebben. Immers, eerst tegen het einde der XIVde Eeuw aangelegd, diende het waarschijnlijk ter

verbetering en vervanging van een veel ouder, wellig versleten, Memorieboek der destijds reeds gedurende meer dan vier Eeuwen gebloeid hebbende Stichting. In een zwaren bruinlederen met koper beslagen band gebonden en, op 36 en een half perkament Folio-bladen, met eene keurige hand geschreven, bevat het op iedere bladzijde slechts vijf dagen van den kalender, die elk, naar kerkelijk gebruik, met het Guldengetal, de Zondagsletter, de Romeinsche dagteekening en den naam van den Almanaks-heiligen of den Roomschen feestdag, in groote en sierlijke letters zijn aangeduid. Door dezelfde eerste hand, zijn daarbij, maar in kleiner schrift, de naam en de waardigheid aangeteekend der tot op dien tijd toe overledenen, welker memorie, op den aangeduiden dag, in de Stiftskerk te Elten met eene H. dienst moest gevierd worden. Bij elken datum echter liet zij genoegzame ruimte over, op welke de namen, de waardigheid en de vrome giften der, sedert den aanvang der XVde Eeuw overledene, leden of begunstigers der Abdij, achtereenvolgend door latere handen zijn bijgevoegd; en zulks tot bijna op den aanvang der XVIIIde Eeuw toe, wanneer men, naar ik vermoede, van wege het verouderen van schrift en vorm, wederom een nieuw Memorieboek zal hebben aangelegd. Het verdient hierbij opmerking, dat in deze latere bijvoegsels veelal ook het jaar des overlijdens is uitgedrukt; iets, dat met de oorspronkelijke aanteekeningen der eerste hand, tot groot nadeel der Geschiedenis, alleen bij uitzonderheid,

en wel ten aanzien der toen laatst overledenen, het geval is, Voorts staan bij elken datum, op den daartoe met opzet vrijgelaten buitenrand, ook de bijzondere *kerkelijke feesten* aangewezen, welke, overeenkomstig den daarbij uitgedrukten wil der telkens met name genoemde vrome instellers, op zulken dag in de Elter-Abdij moesten gevierd worden.

Niet de geheele band intusschen wordt door dit *Necrologium* ingenomen. Vóór en achter zijn nog een twintigtal perkamentbladen, op welke in groote sierlijke letter verschillende stukken geschreven staan, die op het beheer, de belangen en de geschiedenis der Abdij betrekking hebben. — Zij zijn: 1° het Testament der Abdis ELZA VAN HOLSATE, of HOLTSATE, van het jaar 1402; 2° het later vóóringeschreven Testament der Abdis LUCIA VAN KERPEN, van 1443; 3° de *Consuetudines secularis Ecclesie Altinensis in infirmitatibus domicellarum ejusdem ecclesie in sepulturis seu exequiis earum observande;* — 4° *De electione Abbatisse, qualiter eligi debeat secundum jura;* — 5° *Juramentum Abbatisse;* — 6° *Ordinancien vor deren Rentmeister ende Amptman, die Capittels guede to verwaren sal hebben;* — 7° *Gewoenten dese Kercke woe sich een Abdyss in die Edele Joufferen halden sollen;* — 8° *Testament van Veronica van Lymborch dochter toe Styrum, Costersche deser Kercke* 1538; — en 9° *Twist verrezen tusschen de Eerw. Edel en Welgeb. Vrouwe Veronica van Rickesteyn Abdys der Wertelicken Stiffs*

toe Elten en Heer *Willem Beyer* *Canonick* 1541. — Reeds uit deze nomenclatuur zal men ontwaren, dat het *Necrologium* met zijne bijvoegselen wel eenigzins de tot hiertoe gegronde klagt zal doen ophouden, dat aangaande de gewoonten en de statuten der Elter-Abdij ons niets bewaard zou gebleven zijn.

Het andere stuk, mede in zwaren, antiek-bruinlederen band gebonden, en 41 perkamentbladen in klein folio groot, schijnt omstreeks denzelfden tijd als het voorgaande aangelegd. Voor het grootste gedeelte althans is het nog vóór het einde der XIVde Eeuw geschreven, en heeft tot opschrift: „*Dit sint die Renten ende die guede Tynsman ende Dynstman der Abdien van Elten.*" Het is dus het oorspronkelijk *Rente en Tynsboek* der eens zoo rijke Abdij. Wel niet het oudste, dat zij bezeten zal hebben, maar — gelijk wij aangaande het *Necrologium* hebben aangemerkt — onder hetzelfde bestuur en waarschijnlijk om dezelfde redenen, uit een verouderd en versleten Renteboek opgemaakt, om op breeder schaal aan den toenemenden luister der Abdij te beantwoorden. Alle hare bezittingen en inkomsten, wáár ook gelegen, en van welken aard die geweest zijn, tevens met de plaats en wijze, wáár en hoe de betaling geschieden moest, vinden wij er met groote naauwkeurigheid aangewezen. In dit Boek alzoo ligt het aanschouwelijk bewijs ons voor oogen, van welk eene uitgebreidheid de bezittingen der Elter-Abdij

geweest zijn, ja, hoe die over een groot gedeelte van Cleefsland, Zutphen, Overijssel, Gelderland, het Sticht en zelfs Holland zich hebben uitgestrekt. Maar is de eenvoudige opgaaf dier goederen indedaad reeds geschikt, om door het overzigt van het bijna vorstelijk vermogen, waarover de Abdij te beschikken had, ons te verbazen; niet minder heeft de naauwkeurige omschrijving dier bezittingen, zoo als wij ze hier aantreffen, gelijk in andere opzigten, zoo vooral ook voor de historische plaatskennis der streken, over welke die goederen zich uitstrekten, hare hoogst belangrijke zijde. Ook om deze reden inzonderheid heb ik de tijdderving en den alles behalve aangenamen arbeid mij laten welgevallen, die aan de ontcijfering en mededeeling van diergelijke opgaven uit haren aard verbonden zijn. En was al de uitkomst van dezen arbeid voor mijne eigene studiën niet altijd evenzeer tot aanwinst; ik weet niettemin dat voor vele anderen, en in meer dan één opzigt, van den schijnbaar onvruchtbaren boom toch menige goede vrucht zal te plukken zijn.

In allen gevalle, eerst met behulp van deze, of ook van andere soortgelijke nu nog te ontdekken gedenkstukken der oudheid, zal de veelzins in het duister nog schuilende geschiedenis der aloude Abdij uit hare echte bronnen kunnen worden opgediept; terwijl hierdoor weder een aanmerkelijk licht over zoo veel, dat met die Abdij in betrekking stond, zal worden uitgestort. Daarom liet ik de mij aangeboden gelegenheid niet

voorbijgaan, om uit de nagelatene Boekerij der laatste, in 1842 te Elten overledene Stiftsdame, de Gravin Zu Salm-Reiffenscheidt-Bedburg, waarvan de verkooping in Augustus van dat jaar te Emmerik plaats had, de beide thans beschreven Handschriften mij aan te schaffen (1). Des te meer meen ik mij hierover te mogen verheugen, dewijl zelfs reeds een paar kleine aanteekeningen, uit dit *Necrologium*, in der tijd aan den Rijksvrijheer W. A. van Spaen goedgunstig verstrekt, voor dezen, jegens de vroegste geschiedenis van Gelderland zoo verdienstelijken geleerde, een nieuw licht over die geschiedenis hebben doen opgaan, en hij zich daarom beklaagt, van de gelegenheid verstoken gebleven te zijn, om het *Necrologium* zelf in zijn geheel te raadplegen (2). —

(1) Zij waren op S. 37 der: *Verzeichniss der Bücher aus dem Nachlasse der Zu Elten verstorbenen Frau Gräfin* Zu Salm-Reiffenscheidt-Bedburg, *welche am 9 Aug. 1842 durch Herm. Wesser zu Emmerich öffentlich verkauft werden;* dus omschreven: N°. 363 *Dit sint die Renten en die guede Tynsman ende Dynstman der Abdien van Elten. Auf Pergamentblatter geschrieben ohne Jahreszahl kl. fol. ldb.* en N°. 364 *Ein altes auf Pergament geschriebenes Buch ohne Titel, es fängt mit Pag. 1 so an: Inden jaer ons heir dusent vier hodert drie en viertich des derden daghes van der maent January sturff vrou lucia van Kerpen abdiss deser werlicker kercken van Elten etc. fol. ldb.*

(2) Zie zijne *Inleiding tot de Historie van Gelderland*, D. I. bl. 67, waar hij, met behulp van een klein uittreksel uit het *Necrologium*, eene geheele bewijsvoering van van Loon, en zelfs van Bondam, aangaande den oorsprong der Geldersche en Zutphensche Graven, omver stoot, en in de noot er bijvoegt: » Wij zijn de uittreksels van dat doodboek verschuldigd aan de vriendelijkheid van wijlen den *Eltenschen* Ambtman van der Sandt, zonder dat wij tot nu toe gelegenheid gehad hebben het *Necrologium* zelven in te zien." Vergel. ook D. I. bl. 99.

Ik twijfel dan ook niet, of reeds de eenvoudige uitgave van dit *Necrologium*, zonder dat ik die door breedvoerige aanteekeningen doe vergezeld gaan, zal bevorderlijk zijn aan de wetenschap. Alleen wil ik die uitgave nog inleiden door een beknopt overzigt van de geschiedenis der zoo beroemde Abdij; waartoe ik, behalve van hetgeen de inhoud mijner Handschriften mij aanbiedt, ook van den vroegeren arbeid van velen, vooral van Pontanus, Tesschenmacher, van Slichtenhorst, Wassenberg, Hopp, Mattheus, van Rhijn, Knippenberg, le Long, van Loon, von Steinen, inzonderheid van Bondam en van Spaen, gelijk van de met de geschiedenis der Eltensche Abdij het laatst zich bemoeid hebbende Dr. L. J. F. Janssen en A. Fahne, dankbaar gebruik maak (1).

(1) Pontanus, *Hist. Gelr.*, Harderv. 1639. — Tesschenmacher, *Annal. Cliv.*, Arnhem. 1633, *cum Annot. et Cod. Diplom.* Dithmari, Francof. 1721. — v. Slichtenhorst, *Geldersse Gesch.*, Arnhem 1654.— Wassenbergii, *Embrica*, Clivis. 1667. — E. Hopp, *Beschreib. d. Clev. Landes*, Cleve 1655, Herdr. Wesel 1781, Holl. vert. Nijmeg. 1783. — A. Matthei, *Vet. aevi. anal.*, T. III. 2e Ed., Hag. Com. 1738. — Knippenberg, *Hist. Eccles. Gelriae*, Bruxellis 1719. — von Steinen, *Westphäl. Geschichte*, Lemgo 1755 ff. — v. Loon, *Aloud. Hist. v. Holland*, 's Hage 1735. — v. Nidek en Le Long, *Kab. van Nederl. en Kleefsche Oudh.*, Ve D., Dordr. 1771. — van Rhijn, *Hist. van 't Utr. Bisdom*, III D. — P. Bondam, *Charterb.*

Een der meest belangrijke punten in de geschiedenis der Elter-Abdij is dat, 't welk betreft haar ontstaan. Ik bedoel vooral de merkwaardige omstandigheden, onder welke zij het aanwezen verkregen heeft en van lieverlede, niet zonder zwaren strijd, met schier vorstelijken luister in haar eigenaardig karakter is opgetreden. Dit namelijk heeft plaats gehad even na het midden der Xde Eeuw; in een' tijd alzoo, toen er aan eene staatkundige, burgerlijke en maatschappelijke orde, zoo als die later werd vastgesteld, en alzoo aan het geregeld afzonderlijk bestaan der Graafschappen *Zutphen*, *Gelder* en *Cleef*, nog niet te denken viel, maar toen evenwel het een en ander reeds met kracht werd voorbereid, zoodat ook het ontstaan der Abdij daarin betrokken en daarop van invloed geweest is.

Haar Stichter was Graaf WICHMAN, gewoonlijk, maar ten onregte, *Graaf van Zutphen* genaamd, en als zoodanig, beurtelings als WICHMAN de IIe, IIIe of IVe, maar ook *de Oude*, of anders weder *de Jonge*, aangeduid. Men kan hieruit opmaken welk eene duis-

d. Hert. v. Gelderland, 1e Deel, Utr. 1783. — VAN SPAEN, *Oordeelk. Inleid. tot de Hist. v. Gelderl.*, D. I en II, Utr. 1801, en *Historie van Gelderland*, 1e D., Utr. 1814. — JANSSEN, *Die Abtey zu Elten*, in *Elberfelder Intelligenzblatt*, 1833, n°. 29, 32 u. 38. — A. FAHNE, *das Fürstliche Stift Elten. Aus authenthischen Quellen*, Bonn 1850. Deze »authentische Quellen" schijnen te zijn zekere aanteekeningen uit de Abdij herkomstig, waarvan reeds JANSSEN een uittreksel gebezigd had.

ternis en hoe veel onzekerheid er tot hiertoe over zijne geschiedenis en zijn geslacht verspreid lag. Deze zijn echter vooral daaruit ontstaan, dat men, door de naamsgelijkheid geleid, WICHMANS van allerlei soort, zoowel *Saksische* als *Neerlandsche*, heeft onder een gemengd of met elkaar in verband poogen te brengen.

Onze WICHMAN nu was van Nederlandschen oorsprong (1), en behoorde tot een geslacht, dat, volgens het getuigenis van een hoogst geloofwaardig tijdgenoot, reeds sints lang, over de *aan de zee gelegen* Duitsche gewesten gebied voerde (2). Of ook het Saksische *Hame-*

(1) VAN LOON heeft zich t. a. pl. onbegrijpelijk veel moeite gegeven, om zijne genealogie te ontcijferen, maar, door van uit de lucht gegrepen veronderstellingen uit te gaan, heeft hij nog grootere duisternis over de geheele zaak uitgestort. Beter slaagde BONDAM, vooral in het *Voorberigt* van zijn *Charterboek van Gelderland*, bl. 30 vv., zonder echter de zaak tot helderheid te kunnen brengen. Eerst VAN SPAEN, heeft, in zijne *Inleid. tot de Hist. van Gelderl.*, D. I. bl. 32 vv. meerder licht daarover doen opgaan.

(2) Die tijdgenoot is ALPERTUS METENSIS (van *Metz*), die, in zijn hoogst belangrijk geschrift: *de diversitate temporum* (in ECCARDI *Corp. Hist. med. aevi*, T. I) p. 93 van onzen WICMAN zegt: »Cujus majores magnam partem Germaniae et maxime circa littora Oceani imperia tenebant." — De Maatsch. v. Nederl. Letterk. te Leiden heeft vruchteloos gepoogd eene Monographie uit te lokken over dit, om zijnen pragmatischen geest, zoo wel als van wege de belangrijke bijzonderheden, die het voor de Geschiedenis van Nederland in de Xe Eeuw bevat, hoogst merkwaardige geschrift. Het laatstgenoemde staat blijkbaar daarmede in verband, dat de toenmalige Bisschop van *Metz*, THEODERICUS, een Nederlander en nabestaande van WICHMAN en EVERHARD was, zoodat zelfs de Giftbrief aan Elten, van 968, door Keizer OTTO I, met uitdrukkelijke goedkeuring van dezen THEODERICUS, gegeven is. Zie BONDAM, *Charterb.*, bl. 62 v., en *Voorber.*,

land, oostwaarts van den Gelderschen IJssel gelegen, oorspronkelijk, 't zij geheel, 't zij voor een gedeelte, daartoe behoord heeft, durven wij niet beslissen. Maar zeker is het, dat hij zelf eerst alleen westwaarts van dien stroom, in de Graafschappen *Velua*, *Flehite*, *Nardinclant*, *Urk* en misschien *Salon* of *Salland* (1) gevestigd was of gebied voerde, en eerst later, na het ten jare 966 voorgevallen overlijden van zijnen magtigen bloed- of aanverwant, Graaf EVERHARD (2), die door zijn huwelijk met ALMADA, zuster der edele Koningin MATHILDIS (3), de oom was des toen regerenden Keizers OTTO I, in het bezit van het eigenlijk gezegd *Hameland*, waartoe ook *Zutphen* behoorde, gekomen is. Hoogst waarschijnlijk is hij dezelfde WICHMAN, die, tusschen het jaar 940 en 950, door Keizer OTTO I tot Graaf van *Gendt* was aangesteld, en dáár met LUTGARDIS, dochter van ARNULF, Graaf van *Vlaanderen*, en van ADELA van *Vermandois* in het huwelijk trad. De namen en ook de tijdpunten in beider geschiedenis stemmen volmaakt overeen. Maar vindt men van den Gendschen WICHMAN, na het jaar 962, bij de Vlaamsche schrijvers verder volstrekt geene melding, dan

bl. 36. Misschien behoorde ook de Schrijver, ALPERTUS, Geestelijke te *Metz*, tot hetzelfde geslacht.

(1) Zie over deze Graafschappen en Gouwen, L. P. C. VAN DEN BERGH, *Handb. der Middel-Nederl. Geographie*, Leiden 1852.

(2) Zie over hem BONDAM t. a. pl. *Inl.* bl. 36 vv. *Charterb.* bl. 62, 63 en VAN SPAEN, *Inl.* D. I. bl. 44 vv. en 67.

(3) Haar edel beeld is nog onlangs geschetst in: *Christl. Frauenbilder* von H. MERZ. Stuttgart 1852. 1er Th.

schijnt dit daaruit te moeten verklaard worden, dat WICHMAN, reeds kort nadat zijne vrouw LUDGARDIS, in het jaar 961, te Gendt overleden was, om eene of andere reden, met zijne kinderen naar zijne bezittingen aan den Rijn is terug gekeerd. VAN SPAEN heeft zich verdienstelijk gemaakt, door althans de hooge waarschijnlijkheid hiervan te doen in het oog springen, en daardoor tevens veel duisters opgeklaard, dat anders over WICHMAN en zijn geslacht verspreid ligt (1). Hij werd hierin vooral ook geholpen door een bekomen afschrift van eene en andere aanteekening uit ons *Necrologium*, waaruit hem eindelijk met zekerheid bleek, wie WICHMANS grootvader, vader, echtgenoote en kinderen geweest zijn, zoodat tallooze gissingen wegvielen, die, van PONTANUS tot op BONDAM, omtrent de WICHMANNEN en tevens over den oorsprong der Zutphensche en Geldersche Graven, door zoo velen gemaakt waren. Jammer slechts, dat niet alle die aanteekeningen even naauwkeurig aan VAN SPAEN schijnen medegedeeld. Zoo meende hij, uit het doodberigt van WICHMAN'S vader en grootvader, zijne vermaagschapping met de eerste Hollandsche Graven te kunnen ophelderen, en het waarschijnlijk te mogen achten, dat WICHMAN een broeder van den stamvader van het Hollandsche huis geweest is. Dit berigt namelijk hem aldus zijnde opgegeven: „*Id. Mart. Obiit Meginhardus Pater Ger-*

(1) Zie *Inleid. tot de Hist. v. Geld.*, I. bl. 41 vv. en *Historie van Gelderland*, D. I. bl. 31 vv.

berch, *cujus filius Wichmannus Comes*, *fundator Ecclesiae*," kwam hij op de niet onnatuurlijke gedachte, dat GERBERCH een vrouwennaam was, dezelfde als GENA of GEVA, en dat alzoo niet de vadersnaam, maar die der moeder was aangeduid; en verder, dat deze GERBERCH diezelfde GEVA geweest zal zijn, die, anders voor een dochter van PEPYN (*Comes Sylvanectensis*) gehouden, aan THEODERIC, Graaf van *Friesland*, den vader van DIEDERIK I, Graaf van *Holland*, gehuwd was. Intusschen lees ik in het oorspronkelijk Necrologium duidelijk: „*Id. Oct. Item Obiit Meginhart pater Gerberch. Item eadem die memoria Gerberch patris Comitis Wichmanni.*" Waardoor het geheel vermoeden wegvalt en ook de bijgevoegde *Tabel I* (1) hare waarde verloren heeft. Andere vermoedens integendeel van den scherpzinnigen geschiedvorscher, vond ik in het Necrologium wel eens op eene merkwaardige wijze bevestigd. Zoo bleek hem de identiteit der beide opgenoemde WICHMANNEN ook daaruit, dat beider vrouw LUDGARDIS genaamd was. Slechts één bezwaar bleef hem over, want terwijl het overlijden der Gendsche LUTGARDIS, volgens het *Necrologium* van het Klooster *Blandinien* bij *Gendt*, waar zij begraven is, op *III Kal. Oct.* (29 Sept.) 961 heeft plaats gehad, staat de dood van LUTGARDIS, de vrouw des Stichters van Elten, op *Id. Oct.* (15 October) aangeteekend. Hij

(1 t. a. pl. bl. 102.

giste dus, dat, dewijl haar lijk eerst later naar Elten kan zijn overgebragt, men den dag dier translatie als haar sterfdag zal hebben aangeteekend (1). Dit nu wordt op eene verrassende wijze bevestigd door iets, dat mij, toen ik met VAN SPAENS vermoeden nog onbekend was, moeijelijk te verklaren viel. Er wordt, namelijk, in het Necrologium uitdrukkelijk berigt: „LUTGARDIS ligt begraven in hetzelfde graf, in 't welk de Abdis ERMGARDIS ligt" (2). Maar deze ERMGARDIS, over welke nader, is eerst zeer veel jaren later overleden, en daar LUTGARDIS toch in haar graf werd bijgezet, kan het wel niet anders, of de geheele aanteekening betreft, niet juist haren sterfdag, die bovendien toen welligt reeds vergeten was, maar den dag harer overbrenging en begrafenis, op welken hare memorie gevierd moest worden. Nieuwe kracht krijgt dus ook hierdoor de gissing, dat de te *Gendt* overledene LUTGARDIS, dezelfde zijn zal, die ook te *Elten* begraven ligt.

Men kent de reden niet, die WICHMAN bewogen zal hebben om zijn Graafschap Gendt te verlaten (3). Maar wij weten, dat DIEDERIK, gewoonlijk genaamd de IIe, *Graaf van Holland*, en de eigenlijke stamvader der Hollandsche Graven, WICHMAN'S opvolger werd. Des te meer opmerkelijk is het, 't geen echter door VAN

(1) t. a. pl. bl. 98.

(2) »Et jacet sepulta in eodem sepulchro, in quo jacet Abbatissa ERMGARDIS, scilicet inter altare S. Johannis et sepulcrum Wichmanni comitis."

(3) VAN SPAEN, *Inl.* I. bl. 97.

SPAEN weersproken is (1), dat de vrouw van voornoemden DIEDERIK, HILDEGARDIS, eene dochter van zijnen voorganger genoemd wordt en derhalve, indien VAN SPAENS gevoelen doorgaat, onzen WICHMAN'S dochter geweest moet zijn (2). Het is alzoo mogelijk, dat hij het Graafschap van Gendt als erfgoed aan zijne dochter overliet; terwijl hij zelf, door zijne verwachting, om opvolger te worden van zijnen bloedverwant, Graaf EVERHARD, gelijk zulks ook kort daarna heeft plaats gehad, zich bewegen liet, om naar zijne bezittingen aan den Rijn terug te trekken.

Hoe dit alles ook zijn moge, de kort daarop gevolgde dood van EVERHARD, en WICHMAN'S dankbaarheid over de uitgebreide bezittingen hem daardoor te beurt gevallen, zijn de aanleiding tot de stichting der Abdij van Elten geworden.

De plaats daartoe uitgekozen, is niet alleen door hare verhevene en bekoorlijke ligging uitstekend, maar ook van wege de belangrijke rol, welke zij destijds reeds in de geschiedenis vervuld had, merkwaardig. Hoogst waarschijnlijk sloeg reeds JULIUS CAESAR dáár zijne legerplaats neêr, en behoorde zij, onder den naam van *Altinum* of *Mons Altina*, tot het vijftigtal kasteelen, door DRUSUS, tot dekking der Rijngrens, aan de overzijde dier rivier gesticht (3). Ook volgens de overle-

(1) Zie *Inl.* I. bl. 95.

(2) Zie KLUIT, *Hist. Crit. Com. Holl.*, T. I. P. II. p. 177.

(3) Verg. onder anderen FLORUS, *Epit. Rerum Roman.*, L. IV. c. 12.

vering, welke, blijkens oude aanteekeningen, in de Abdij zelve bewaard bleef, koos DRUSUS hier zijn verblijf, en werd de merkwaardige, 250 voet diepe put door hem gegraven (1). Maar zoo bleef er dan ook later nog een aanzienlijke Burgt daar ter plaatse aanwezig, die, onder den naam van *Eltnon*, den Duitsche Koningen en Keizeren wel eens ten verblijf verstrekte; gelijk blijken kan uit den brief, door OTTO I, toen nog Koning, in het jaar 944 van daar gedagteekend (2). Thans tot het Graafschap *Hameland* behoorende, aan welks zuidelijke grens hij gelegen was, diende die Burgt welligt nu en dan tot verblijfplaats der Graven van dit gewest, tot dat WICHMAN'S vroomheid dien bestemde, om, naar den geest der tijden, eene geestelijke woning te worden.

Waarschijnlijk moet dit omstreeks het jaar 967 hebben plaats gehad. De oorspronkelijke Stichtingsbrief toch is verloren, maar twee merkwaardige giftbrieven, van Keizer OTTO I, laten deswegens geenerlei twijfel overig. In den eersten, van 29 Junij 968 (3), verklaart de Keizer aan het Klooster van Godgewijde Maagden, 't welk Graaf WICHMAN te *Elten* gesticht en rijk begiftigd had, alle goederen onder *Urch*, in den *Pagus*

(1) *Liter. Archiv. Alt.* gebruikt door FAHNE, a. a. O. S. 13. »Circiter A. 743 ab Urbe condita et ante natum Christum 9°. Drusus montem Altinum valde altiorem complanavit Castellum puteumque fecit."

(2) Zie VAN SPAEN, *Inl.* D. II. *Cod. diplom.* bl. 33 v.

(3) BONDAM, *Charterboek*, n°. 53, bl. 62.

(Gouw) *Salon*, in het Graafschap *Nardinclant*, alsmede in het Graafschap *Hameland*, waarvan het *bezit*, of de *leenregtigheid*, door gezegden Graaf daaraan geschonken was, door dezen brief in vollen *eigendom* over te geven. In den anderen, van 3 Aug. 970 (1), worden op verzoek van Graaf WICHMAN, aan dezelfde kerk, nu van S. VITUS genoemd (2) („in honorem Salvatoris et S. VITI Martyris consecratam"), en aan de Maagden, welke daar den Heere dienen, op nieuw eene menigte goederen, met hunne kerken, gebouwen, eigenhoorigen enz., in erfelijk bezit afgestaan (3).

Niet min merkwaardig is een derde brief, te Nijmegen, in het jaar 973, door Keizer OTTO II gegeven (4),

(1) BONDAM, t. a. pl. n°. 54, bl. 64 v.

(2) *Elten* schijnt van daar in de Middeleeuwen den naam van *Vitimontium* en *Witmond* gedragen te hebben. Zie DITHMARUS aant. op TESSCHENMACHER.

(3) Zij worden genoemd: »Curtem *Heltren* (*Elten*) et *Fernoe?* (of *Furnon?*) et *Vorthuysen* (*Voorthuizen*), et *Embrick* (*Emmerik*), et *Hamma* (*Hamers* of *Hamerden*), et *Lyemersche* (*de Liemers*), et *Rynharen* (*Rienderen* in de *Duffelt*), et *Redichem* (*Renkum*), et *Ringard* (of *Bingard*, *Bingerden?*) et *Grese* (*Groesse?*), et *Hoffea* (*Hoevelaken?*) et *Thumna* (of *Thuvia*, *Duiven?*), et *Liendle* (*Lienden*), *Leyla* (of *Leyda*, *Leede*, *Ter Lee?*), *Torves* (?), *Thulii* (*Tuyl*), *Nest* (*Est?*) *Nachelt* (?);" en bovendien: »quaecunque in his quatuor comitatibus, scilicet *Hernessa*, *Tomelga*, *Mermo*, *Teurine*, *Midage* (dat zal zijn, volgens BONDAM, *Hunsingo*, *Fyvelingo*, *Humsterland* en *Eemsland*, in Friesland en Groningen), predictus comes WICHMANNUS habere videbatur, sive a nobis illi datum fuisset."

(4) BONDAM, t. a. pl. n°. 57. bl. 68 vv.

waaruit wij LUTGARDIS, de dochter van Graaf WICHMAN, als eerste Abdis van *Elten* leeren kennen. De brief, namelijk, is bestemd, om aan het verzoek van Graaf WICHMAN en zijne dochter, de Abdis voornoemd, te voldoen, door niet alleen de voorgaande giftbrieven te bevestigen, maar ook de Abdij onder de bijzondere Keizerlijke bescherming (*Mundiburnium*) op te nemen, op gelijke wijze als zulks met de destijds reeds beroemde Abdijen te *Quedlinburg*, *Essen* en *Ganderschem* plaats vond. De Maagden (*Ancillae*) worden dan ook bevoegd verklaard, om, met toestemming van den Bisschop van Utrecht, uit haar midden hare Abdis en ook om eenen Zaakwaarnemer (*Advocatus*) te verkiezen. Vooral echter wordt de Abdij zelve aan het regtsgebied en de regtspraak van alle Graven, Heeren en Regters onttrokken; en eindelijk haar de belangrijke Keizerlijke inkomsten der Visscherij en van den Tol op den IJssel, genaamd de *Katentol*, toegevoegd (1).

Tot op den dood van WICHMAN, in het jaar 980 of iets vroeger voorgevallen, genoot de Abdij vrede en voorspoed. Maar straks met zijn afsterven ontbrandde een twistvuur, 't welk haar meer dan eens met ondergang dreigde. WICHMAN, namelijk, die geene zonen naliet, had, behalve LUDGARDIS, de reeds genoemde Abdis, noch eene andere dochter, ADELA. Deze een tegen-

(1) Deze brief is door een *vidimus* van het jaar 1473, voor de geschiedenis belangrijk, bewaard gebleven.

beeld der vrome en deugdzame LUTGARDIS, wordt ons, zoowel in het leven van den H. MEINWERK (1), Bisschop van Paderborn, die haar zoon was, als in het boven aangehaald geschrift van ALPERTUS, wel als van groote bekwaamheden, maar tevens als een monster in menschengedaante afgeschetst (2); en hare daden, door de geschiedenis elders vermeld, bevestigen dit, helaas! met bloedige trekken. Eerst gehuwd geweest met den rijken Graaf IMAD van *Redichem*, die waarschijnlijk op het tegenwoordige Slot *Doornweerd* zijn verblijf hield, leidde zij, na diens afsterven een ongebonden leven en verslingerde zich aan iemand beneden haren stand, BALDRIK genaamd, die in haar een al te geschikt werktuig vond, ter verwezenlijking zijner staatzuchtige plannen. Hiertoe diende vooral, dat haar eigen oudste zoon, THEODRICUS, de erfgenaam zijns vaders, op haar bevel, te *Uplade*, het Kasteel van BALDRIK (3), werd van kant gemaakt (4), gelijk haar

(1) *Vita Meinwerci*, c. 34. in LEIBNITII *Script. rerum Brunswic.*, T. I. 540 sq.

(2) »In pretiosis vestibus conficiendis pene omnes nostrarum regionum mulieres superabat. Haec sola humanitas in ea nota est.'' ALPERTUS l. l. L. I. c. 2.

(3) Dit *Uplathe* of *Oplade*, hetzelfde als het tegenwoordige *Houberg*, was destijds waarschijnlijk aan den linker Rijnoever, op niet verren afstand, tegen over *Elten* gelegen. In de oude *Chronyk van Duits*, wordt BALDRIK *Graaf van Uplathe* genoemd. Verg. v. SPAEN, *Inl.* I D. bl. 110 vv. II D. *Voorb.* bl. VII.

(4) »Ejus (Baldrici) consilio filium proprium Com. Thiodricum, VII Id. Aprilis, *Vplage* urbe munitissima, juxta *Eltene* sita, ab hominibus ejus occidi praecepit.'' *Vita Meinw.* l. l.

andere zoon, MEINWERC, de namalige Bisschop en heiligverklaarde, vroeger reeds in een Klooster gestoken werd.

Maar geen wonder dan ook, dat vooral de rijke giften, door haar vader aan Elten gedaan, haar als een doorn in 't oog waren. Naauwelijks had hij den adem uitgeblazen, of zij betwistte de wettigheid er van, op grond der Saksische regten, volgens welke geene vaste goederen konden worden vervreemd of overgedragen, zonder toestemming der wettige Erven (1). Ja, toen hare zuster de Abdis, in 983, plotseling overleed, noemde het algemeene gerucht haar, als die, door hare handlangers, met vergif een einde aan het leven harer eigene zuster gemaakt had. De geloofwaardige ALPERTUS, die dit vermeldt, voegt er evenwel bij, dat hij, van wege de zwaarte des misdrijfs, het zelf niet durft gelooven. Alleen zegt hij, dat de vergiftigers werden gestraft, en dat, terwijl het geheele Klooster nog in diepen rouw gedompeld lag over den dood van LUTGARDIS, het door ADELA, als eene furie, met een' woesten hoop overrompeld werd, en deze alzoo met geweld zich in het bezit van het erfgoed harer zuster gesteld heeft.

Op bevel van Keizer OTTO III werd zij er wederom uit verdreven. Maar inmiddels, met BALDRIK, 't geen zij bij het leven harer zuster niet had gewaagd, in den

(1) Waarschijnlijk hangt dit daarmede zamen, dat WICHMAN zelf steeds onder het Frankische regt geregeerd en dien overeenkomstig ook nu gehandeld had.

echt vereenigd, maakt deze met eene gewapende magt op nieuw van den Elterberg zich meester. Kerk en Klooster werden verwoest, en enkele bewoners gevankelijk weggevoerd. Ook nu echter kwam de hoogste magt tusschenbeiden, en BALDRIK had het alleen aan de voorspraak van vermogende vrienden te danken, dat zijn misdrijf slechts met eene geldboete gestraft werd; waarschijnlijk om daaruit, ter verzoening, het Klooster te *Zeflick*, in de *Duffel*, te stichten (1). Doch nu meende Keizer OTTO III, dat de tijd gekomen was, om op eene meer doortastende wijze en voor goed een einde aan den rampzaligen strijd te maken. In eene plegtige en talrijke teregtzitting, op het Hof te Nijmegen in 997 belegd, verschenen ook BALDRIK en ADELA voor hem; en er werd eene overeenkomst getroffen, bij welke de laatstgemelden, op de wijze destijds in regten gebruikelijk (met hand en halm), plegtig afstand deden van alle aanspraak op de Abdij en hare bezittingen, ook van die, welke door de eerste Abdis LUTGARDIS, haar waren geschonken. Evenwel verloor men hierbij ook de regten van ADELA niet uit het oog. Daar toch van de vele *Curtes*, d. i. *Hoven* of *Dorpen*, der Abdij, die hier worden omschreven, alleen het halfbezit haar werd toegekend, schijnt daaruit te blijken, dat het bezit der andere helft, 't zij nu, 't zij reeds

---

(1) Zie ALPERT. L. I. c. 3. Verg. *Kabinet v. Nederl. en Kleefsche Oudh.*, D. VI. bl. 324.

vroeger, aan ADELA als hare erfportie was toegewezen (1). Doch bovendien moesten, volgens dit contract en tot nadere verzekering daarvan, vier met name genoemde *Curtes*, allen waarschijnlijk in de *Duffelt* gelegen (2), door de toenmalige tweede Abdis, mede LUTGARDIS genoemd (3), in vollen eigendom aan ADELA

---

(1) »*Helton* (Elten); *Furnon* (?); *Voirthusen*, cum omnibus utilitatibus ad ea loca juste et rite pertinentibus; *Embricae* media pars aeque divisa; in *Hamme* media pars; *Arnhem* media pars; *Redingem* media pars; *Aspel Tornika* media pars; *Herveld* dimidia pars; *Liende* dim. pars; *Thule* dim. pars; *Malsme* (*Malsem*) dim. pars; *Brummen* dim. pars; *Oelberg* dim. pars; *Rathe* dim. pars; *Thelden* dim. pars; *Huingin* dim. pars; *Trienden* dim. pars; *Putten* loco constructo dim. pars. Ad haec quatuor foresta cet." De andere helft dezer goederen kwam vervolgens aan het, door MEINWERC gestichte klooster *Abdinkhof*, te *Paderborn*. Zie *Vita Meinw.* c. 40. p. 542.

(2) »Quatuor curtes nomine *Rinharn* (*Rinderen*), *Helikanbeki*, *Luithusen*, et *Rieloo*." Verg. daarover VAN SPAEN, *Inl.* I D. bl. 128.

(3) »*Posterior Abbatissa nomine Lutgarda.*" Hoe men op deze woorden heeft gezwoegd kan men zien bij BONDAM, *Charterb.* bl. 75. Hij zegt: »Dit blijkt ontegenzeggelijk, dat de woorden *nomine Lutgarda* ten eenenmaal bedorven zijn. Ik weet wel, dat men hier tegen zou kunnen inbrengen, dat die tweede Abdis, *posterior*, denzelfden naam kon gevoerd hebben. Doch dan zou men met onwraakbare bewijzen van den tijd moeten staven, dat de twee eerste Abdissen van dat Klooster beide den naam van *Lutgarda* gevoerd hadden; 't geen nooit uit echte stukken van dien tijd zal kunnen bewezen worden." — BONDAM heeft te sterk gesproken. Want het *Necrologium* vermeldt niet alleen op XI Kal. Nov. »*Obiit Lutgardis Abbatissa, filia comitis Wichmanni*," maar op IX Kal. Oct. »*Obiit Lutgardis Abbatissa*," zoo dat de woorden van den brief hierdoor op eene merkwaardige wijze worden bevestigd.

en BALDRIK worden afgestaan. Laatstgenoemde moest, nevens andere getuigen, de overeenkomst bekrachtigen; waarbij tevens alle vroegere schenkingen, door Graaf WICHMAN aan *Elten* gedaan, mitsgaders alle privilegiën, door de vorige Keizers daaraan verleend, op nieuw bevestigd werden, en de Abdij alzoo, onder onmiddelijk oppergezag van den Keizer, tot een vrij en onafhankelijk Rijksstift verheven is.

Dit alles lezen wij in den merkwaardigen brief, door Keizer OTTO III, op den 18 Mei des jaars 997 te Nijmegen gegeven (1). Maar het was ook door dezen brief, in 1055 door Paus VICTOR II bekrachtigd (2), dat de aard en inrigting der Abdij, — als eene *wereldlijke stichting*, die aan geene bepaalde kloosterorde verbonden was en welker leden, niet *Nonnen*, maar *Kanonikessen* genoemd, ten allentijde ook de vrijheid behielden het Stift te verlaten en een huwelijk aan te gaan, — in dier voege toen reeds gevestigd zijn, als zij acht eeuwen lang hebben voortgeduurd. Hieruit verklaart het zich ook, dat toen Keizer (destijds nog Koning) LOTHARIUS II, bij zijnen Brief van 10 April 1129 (3), alle regten en privilegiën der Abdij plegtig bevestigde, en hare inkomsten nog met de zijnen uit *Doesburg* ver-

(1) Ik volgde de, op goede gronden door BONDAM verdedigde, tijdsbepaling, bij wien de brief op bl. 72 vv. is medegedeeld.

(2) Zie EGB. HOP, *Beschr. v. Cleef*, bl. 117.

(3) Zie denz. bij BONDAM, t. a. pl. bl 182, die op goede gronden het gewoonlijk aangenomen jaartal 1134 in 1129 veranderd heeft.

meerderde, hij daartoe den brief van Keizer OTTO III, van het jaar 997, bijna woordelijk deed herhalen. Alleen werd later, — het blijkt echter niet wanneer en naar welke aanleiding, maar na den tijd van LOTHARIUS en vóór dien van GODELENDIS, — de zonderlinge inrigting geboren, dat aan de *Kanonikessen* ook *vier Priesters-Kanunniken* met *vier Vicarissen* waren toegevoegd, en voorts die wijzigingen daarin aangebragt, welke een nieuwere tijdgeest met zich voerde.

Intusschen was der Abdij, ook door deze overeenkomst, nog geene vaste rust beschoren. Naauwelijks toch was Keizer OTTO III, ten jare 1000, in Italie overleden, of BALDRIK brak zijn gegeven woord, overviel en veroverde gewapenderhand de toen reeds met wallen bevestigde Abdij, en maakte de bewoners tot zijne lijfeigenen (1). Wij weten niet, van welke gevolgen dit voor de Abdij geweest is, noch ook, hoe lang die toestand heeft voortgeduurd. Maar hoogstwaarschijnlijk zal in den opgevolgden hevigen en verraderlijken krijg, dien BALDRIK ook den nieuwen Heer der Over-Rhijnsche gewesten, mede WICHMAN genaamd (2), aandeed, en waarvan de treurige maar belangwekkende geschiedenis, mitsgaders het jammerlijk uiteinde van BALDRIK

(1) »Post cujus (OTTONIS) mortem BALDRICUS rupit fidem et hostili manu adgressus ad montem *Eltnae*, vallum, qui Ecclesiam, ad instar Castelli, ambiebat, scidit familiamque omnem sibi servire coegit." ALPERTUS Lib. I. c. IV, p. 96.

(2) Zie over hem v. SPAEN *Inl.* I D. bl. 102—119.

en ADELA, door ALPERTUS met levendige kleuren geteekend is (1), ook *Elten* niet ongedeerd gebleven zijn. Iets naders echter meldt de geschiedenis deswegens niet. Alleen trok het mijne aandacht, dat in het *Necrologium*, als op den 27 Sept. (III Kal Oct.), overleden, vermeld is de Abdis ERMGARDIS, en deze dáár uitdrukkelijk en niet zonder ophef genoemd wordt *Reaedificatrix Ecclesiae* en *piissimae memoriae*, zoodat ook, tegen de gewoonte, hare grafplaats wordt aangeduid als tusschen S. Jans altaar en het graf van Graaf WICHMAN gelegen. Want, daar deze ERMGARDIS blijkbaar tot de vroegste Abdissen behoort (het jaar van haar overlijden is niet uitgedrukt), meende ik reeds haar als eene der naaste opvolgsters der eerste Abdis en alzoo welligt als die gene te mogen aanmerken, welke, in de eerste helft der XI Eeuw, de Abdij uit hare verwoesting door BALDRIK weder zal hebben opgerigt. Indien men echter op het gezag van zekere aanteekening, in de *Litt. Archiv. Capit. Eltensis* (2), mag afgaan, dan zal deze Abdis en dus ook die herbouwing eerst tot den tijd van Keizer LOTHARIUS, in den aanvang der XII Eeuw, gebragt, en daarbij alzoo, althans waarschijnlijk, nog eene latere verwoesting van het klooster of der kerk

(1) ALPERTUS L. II. Verg. *Vita Meinw.* c. 40. p. 542.

(2) Volgens Dr. JANSSEN, in het *Elberf. Intelligenzblatt.* »Nach den *Litt. Capit. Eltensis* hat Kaiser LOTHARIUS zu ihre (IRMGARDIS) Zeit, die Kirche wieder aufbauen lassen." Verg. ook FAHNE, a. a. O. S. 21.

moeten ondersteld worden. Iets zekers durven wij deswegens wel niet bepalen. Maar wij achten het toch hoogst waarschijnlijk, dat de aanleiding tot den reeds vermelden Bevestigingsbrief van de Privilegiën der Eltensche Abdij door Keizer LOTHARIUS, in het jaar 1129, in hare toen juist plaats gehad hebbende herstelling zal moeten gezocht worden, omdat in eenige zeer verminkte uitdrukkingen, aan het slot van dien brief, eene toen juist volbragte *nieuwe*, *plegtige inwijding der kerk van Elten* duidelijk genoeg schijnt te zijn aangeduid (1).

Dat intusschen het Eltenschen stift eene kleine halve Eeuw vroeger in tamelijken welstand verkeerde, schijnt uit eene andere omstandigheid te moeten worden opgemaakt. Ik bedoel de schenking der Abdij, door Keizer HENDRIK IV, aan den Aarts-Bisschop van Hamburg LIMARUS, welke in het jaar 1083 heeft plaats gehad en nogmaals in het jaar 1085 nader bevestigd is (2). Overigens echter weet ik deze onttrekking der Eltensche kerk aan het gezag van den Utrechtschen kerkvoogd, welke bovendien zonder langdurig gevolg schijnt geweest te zijn, nog des te minder te verklaren, dewijl in den laatsten dier beide brieven de Utrechtsche Bis-

(1) Zie BONDAM, *Charterb.*, bl. 184 aant. (mm). De verminkte woorden zijn deze: »Quod etiam jam dictam *Ecclesiam beati Viti* in beatum Blasii natali a......... Mindenensi Episcopo, praesente et favente Trajectensi Episcopo, una cum Clero suo aliisque quam plurimis sanctae Ecclesiae fidelibus, *consecrari* mandavimus."

(2) Zie de beide brieven bij BONDAM, bl. 146 en 149.

schop, CONRAD, zelf onder de getuigen en bekrachtigers dier schenking wordt opgenoemd. Dat er intusschen aan geene verachtering der Abdij hierbij te denken valt, schijnt daaruit te mogen worden opgemaakt, dat zij, vroeger eenvoudig *Ecclesia* genoemd, in deze beide brieven, voor de eerstemaal, met den luisterrijken titel van *Abbatia* optreedt.

Wij mogen in het overzigt der geschiedenis in geene verdere geheel en al onzekere bijzonderheden ons verdiepen, en zullen daarom alleen bij een en ander meer zeker en belangrijk feit ons bepalen.

Hiertoe behoort 't geen met eene der oudste bezittingen der Abdij, den zoogenaamden *Katertol* op den IJssel, is voorgevallen. De Abdij, namelijk, pleegde dien vroeger aan een of ander bijzonder persoon te verpachten. Maar toen hij, in de eerste helft der XIII Eeuw, door wanbetaling van zekeren Ridder RUDOLF, wederom aan de Abdij vervallen was, sloot deze, in het jaar 1241, met Schepenen en Raden der Stad Deventer eene overeenkomst, waarbij die tol in eeuwige erfpacht aan deze stad overging, tegen eene uitkeering van *twintig ponden* en *tien solidi* Deventersche munt, jaarlijks te Elten te voldoen, behalven nog *zeven solidi* voor vischgeld aan de Abdis (1). De groote veranderingen echter, welke

(1) »Consules et Scabini nobis et successoribus nostris perpetuo *viginti libras* solvunt Daventriensis monetae, praeter *decem solidos*, in loco nostro Elten in monte, et insuper Abbatissae Eltinensi specialiter, quaecumque pro tempore et loco fuerit, *septem solidos Daventriensium denariorum* in compensationem piscium et quorumdam aliorum, quae ipsi dicebantur dari esse consueta in die depositionis beati Martini." Zie het Diploma van kal. Maji CIↃCCXLI, in MATTHAEI *Anal. Vet. Aevi*; Vol. III. p. 465 sqq. Edit. in 4°.

sedert, zoo in de geldswaarde als in de muntstelsels voorvielen, gaven, naar het schijnt, tot nadere bepaling dezer erfpachtspenningen meermalen aanleiding. In de XIV Eeuw had een geschil daarover plaats, 't welk in dier voege beslecht is, dat de waarde der bovengenoemde 20 pond en 10 *solidi*, welke reeds vroeger, volgens eene oude aanteekening in ons HS., bepaald was op *negentien mark*, ieder van *zesendertig oude Grooten*, nu gesteld werd op *Eenennegentig en een halve Goud gulden*, goed van goud en zwaar van gewigt (1); terwijl, volgens eene nieuwe bepaling, van het laatst der XVI Eeuw, dezelfde pacht jaarlijks met een som van driehonderd twintig gulden en vijf stuivers voldaan werd (2).

Bovendien schijnt de Abdij nu en dan ook gemengd geweest te zijn in geschillen, in welke de stad Deventer, over het heffen van dezen tol, met naburige steden, *Arnhem*, *Harderwijk*, *Amersfoort*, *Campen*, enz. gewikkeld werd. Bepaaldelijk was dit het geval ten

(1) »Die Stat van Deventer ys sculdig jaerlix van den tolle van Cathen op sunte Martens dach yn den Wynter, *negen ende thijn marck*, *sess ende dartich aelde groeten voer den marck*, toe leveren to Elten in oer kercken." »Item negen ende thyn Marck sess ende dartich aelde groeten voer den marck, maeken aen Golde Gulden guet van Golde swaer van gewichte Tweendenegentichsten halve Golde Gulden."

(2) DUMBAR; *Beschrijv. van Deventer*, bl. 456 vv.

aanzien van *Naarden*, blijkens een brief der Abdis Agnes van Bronckhorst, in het jaar 1463 aan de Regering van Deventer geschreven, waarin zij voor de burgers van *Naarden*, als zijnde „*Stichtgenoten des stichtes van Elten ende dienstmannen Sunte Vijts onses Pattroons*," het regt van tolvrijheid inroept (1).

Gewis deed zij dit naar aanleiding van het met de stad Deventer aangegaan accoord, waarbij toch, waarschijnlijk voor alle dienstmannen der Abdij, en alzoo, ook voor de burgers van *Naarden*, tolvrijheid zal bedongen zijn; en de weigering van Deventer om deze tolvrijheid te erkennen, had haren grond, *'t zij* in den twijfel, of de regten van *Oud-Naarden*, dat in de eerste helft der XIV Eeuw verwoest of door de zee verzwolgen was, op het *Nieuwe Naarden*, door Willem van Beyeren tot eene stad verheven (2), waren overgegaan; *'t zij* in eene andere bedenking, namelijk, dat Naarden en Naardingerland met de Abdij van Elten destijds niets meer gemeens had.

In dit laatste geval, 't geen mij het meest waarschijnlijk toeschijnt, hangt de twist tusschen Deventer en Naarden ten naauwste zamen met eene andere hoogst belangrijke gebeurtenis, over welke wij nu moeten spreken. Ik bedoel de overdragt van geheel *Naardingerland*, de

(1) v. Matthaei l. l. p. 466 sq. *Agnes van Remichorst* schrijft Matthaeus daar, voor *Agnes van Bronckhorst*.

(2) Zie: *Tegenw. Staat der Ver. Nederl.*, D. VIII. bl. 95 vv.

oudste bezetting der Abdij, in het jaar 1280, aan Graaf Floris V van Holland: eene omstandigheid, welke evenzeer in de groote gebeurtenissen, welke gedurende de Regering van deze Graaf Floris in Holland voorvielen, geheel is ingeweven, als zij op den toestand van dat gewest tot heden toe van invloed gebleven is. Deze overdragt geschiedde bij brieven, zoo van de Abdis Godelendis, welke zich daarin *Dei gratia Abbatissa* betitelt, als van Graaf Floris, beiden geteekend te *Vreeland*, de eerste op S. Jansdag (6 Mei) de andere op S. Servatius-dag (13 Mei) van het jaar 1280 (1); terwijl die overdragt nog bovendien bevestigd is door een' brief van het geheele Convent, gegeven op S. Andreas-dag, 29 Nov. van het jaar 1281 (2). Uit deze brieven blijkt, dat de overdragt geschied is, behalven tegen eene aanzienlijke som, in eens te voldoen, waarover straks nader, ook tegen eene uitkeering van vijfentwintig Utrechtsche ponden gangbare munt, jaarlijks op S. Martinus-dag, in de kerk te Elten, door gezegden Graaf, aan de Abdij op straf van kerkban te betalen; met voorbehoud echter, van de zijde der Abdis, — *zoo* van alle zulke inkomsten, welke aan de Kanunniken van Elten uit Naardingerland wettig toekwamen, waarvan zelfs de uitbetaling ook door Graaf Floris bij deze brieven gewaarborgd werd, — *als* van die goe-

(1) Zie beide brieven in Bondam's *Charterb.* bl. 640 en 642.

(2) t. a. pl. bl. 643, 662

deren, welke door haar in wettig leen reeds waren uitgegeven (1); met uitzondering evenwel, wat dit laatste betreft, van de goederen, welke GYSBRECHT VAN AMSTEL van hare Vasallen in Naardingerland ondershands mogt hebben gekocht of verkregen; daar namelijk deze verkoop, of liever vervreemding, zonder hare toestemming had plaats gehad en alzoo onwettig was, ging het bezit dier goederen, door dit verdrag, mede in wettigen eigendom aan Graaf FLORIS over.

Deze laatste bepaling, welke nog bij een afzonderlijk stuk, drie dagen later (16 Mei), mede te *Vreeland* geteekend, door de Abdis aan den Graaf nader bekrachtigd is (2), doet ons de eigenlijke oorzaak gissen, welke tot deze geheele overdragt aanleiding gegeven heeft. Het schijnt, namelijk, dat het heerschzuchtig geslacht van v. AMSTEL reeds lang een begeerig oog ook op het bezit van Naardingerland had geslagen. Reeds in 1224 moest Ridder GYSBRECHT VAN AMSTEL, naar ik meen de Grootvader van den zoo beruchten GIJSBRECHT, de verklaring afleggen, dat zijne erfgenamen, zonder goedgunstige toestemming der Abdis, geenerlei regt zouden hebben op eenige goederen in Naardingerland, welke hij, in pacht of gebruik mogt verkregen hebben (3). Vooral was het

(1) Dat hiertoe het *Houtvesterschap* en de zoogenaamde *Koptienden* in Gooiland zullen behoord hebben, meent de overigens wel onderrigte schrijver van de *Tegenw. Staat*, t. a. pl. D. VIII. bl. 86.

(2) BONDAM, *Charterb.* bl. 644.

(3) Zie MATTHAEI *Anal. Vet. aevi*, III. p. 461.

zijn befaamde kleinzoon, welke langs allerlei wegen, door list of geweld, vasten voet in Naardingerland poogde te verkrijgen en een regt zich aan te matigen, 't welk evenzeer het gezag en belang der Abdij reeds bedreigde, als het den Hollandschen Graaf, die de klimmende magt van dezen zijnen onafhankelijken nabuur noode zag, in het oog stak. Inzonderheid was dit het geval na de overwinning, door GYSBRECHT, in het jaar 1278 of 1279, op de Stichtsen behaald, toen hij des Bisschops leger, 't welk hem het, voor twintig jaren tegen hem gebouwde, maar nu aan hem verpande, sterke slot te *Vreeland* wederom wilde ontweldigen, niet alleen deed afdeinsen, maar in de *Zoester Eng* (1) bij *Amersfoort* geheel versloeg, zoo dat het daar tusschen liggende *Naardingerland* door hem werd afgeloopen, ja, geheel in zijne magt was. Evenzeer als de Utrechtsche Bisschop zulks deed, zal vermoedelijk ook de Eltensche Abdis nu de hulp van den Hollandschen Graaf hebben ingeroepen. En deze hulp, zoo geheel in het belang van den helper en naar zijne wenschen, liet zich niet wachten. GYSBRECHTS benden werden, bij *Loenen*, door Graaf FLORIS verslagen, hij zelf gevangen, en kort daarop het sterke *Vreeland* vermeesterd. Men weet niet juist, wanneer dit heeft plaats gehad. Maar, volgens de beste berekening moet zulks in het voorjaar van 1280

(1) *Zolderinge* (!) leest men daarvoor bij AREND, *Alg. Gesch. des Vaderlands*, II. blz. 350.

gesteld worden (1). En zoo valt die gebeurtenis geheel en al zamen met de opdragt van *Naardingerland* aan Graaf FLORIS, welke juist te *Vreeland*, en wel op den 6 en 13 Mei van dat jaar, in bijwezen van den Utrechtschen kerkvoogd, beteekend werd en bezegeld. Alleen blijft het onzeker, of dit vóór of na de verovering van *Vreeland* zal hebben plaats gehad. De wijze toch van dagteekening der brieven van 6, 13 en 16 Mei: *apud Vredelant*, 't welk evenzeer beteekenen kan: *in het leger voor Vredeland*, als: *op het reeds veroverde sloi bij Vredeland*, of ook eenvoudig: *te Vredeland*, kan in dezen niets beslissen. Doch hoe dit ook zijn moge, zeker is het, dat de overdragt, over welke wij spreken, met het gebeurde tusschen den Hollandschen Graaf en den Heer VAN AMSTEL, gedurende dezen Stichtschen krijg, geheel en al zamen hangt; ja, dat vooral het bezit van *Naardingerland* mede behoord heeft tot het zamenhangend plan, 't welk Graaf FLORIS, tegen over het Sticht zoowel als tegen VAN AMSTEL, tot bevestiging en uitbreiding van zijn gebied, welligt reeds sedert lang, ontworpen had.

Maar des te meer baart het verwondering, dat eene voor Holland zoo merkwaardige gebeurtenis, tot heden toe, zoo weinig de aandacht onzer Vaderlandsche geschiedschrijvers heeft tot zich getrokken.

(1) Zie de bekroonde Verh. van D. GROEBE, *over Graaf Floris V*, in de *Verh. der tweede klasse van het Kon. Nederl. Instituut*, D. VI. st. 1· (Amst. 1836) bl. 86 v.

WAGENAAR maakt van de zaak in het geheel geene melding (1). Alleen deelt hij later (2) den inhoud mede van den *zoen*, in 1285, tusschen Graaf FLORIS en GYSBRECHT getroffen, waarbij gene gezegd wordt: „*Zijn regt op Naardingerland*, *Muiden*, *Muiderpoort* enz. aan FLORIS af te staan, die het van het Sticht te leen zou houden, gelijk vroeger GYSBRECHT gedaan had." Hierdoor echter doet hij bij den lezer althans het vermoeden rijzen, als of *Naardingerland*, op gelijke wijze als *Muiden* enz., vroeger een bezitting van GYSBRECHT en een Leen van Utrecht geweest ware: beide omstandigheden, van welke in de geschiedenis zelfs geen spoor aanwezig is, en die het allerminst in den *Zoenbrief* te vinden zijn (3).

Doch BILDERDIJK maakt het nog erger (4). Want schoon hij, anders zeker niet volgens zijne gewoonte, geheel in het voetspoor van WAGENAAR treedt, en uit

(1) *Vaderlandsche Historie*, D. III. bl. 35 vv.

(2) Bl. 39.

(3) Zie den *Zoenbrief*, van 27 Oct. 1285, bij BONDAM, *Charterb.* bl. 700 vv. Dus luidt de bepaling, die ons hier bezig houdt: »van *eersten* ist, dat wy Ghisebrecht — vertien *Nardinglant*, mit alle sine toebehoorte die wy daeraan hadden, dat onse Heere van Hollant gecocht hevet met zynre penningen jegens die *Abdisse* van Elten." »Dat *ander* pont, dat wij voor onsen Heere den Bisschop ende die gemeene Ecclesie van Utrecht vertegen hebben — *Muyden* ende *Muyderpoort* — daertoe *Vindelbroec* — te s'Graven behoeff van Hollant: *en dit Goet sal die Grave houden van den Bisschop en den Gestichte van Utrecht te leen.*"

(4) *Gesch. des Vaderlands*, D. II. bl. 196 vv.

diens verhaal, nopens den krijg met AMSTEL, het zijne blijkbaar geheel en al geput heeft, zegt hij, betreffende den *zoen* in 1285 getroffen, stellig en kortaf: dat GYSBRECHT *Naardingerland* enz., 't welk hij van het Sticht in leen hield, aan FLORIS afstond.

Maar nog meer mag het bevreemden, dat de ontwikkeling dezer zaak, ook door den verdienstelijken arbeid, welke aan de geschiedenis van Graaf FLORIS door D. GROEBE besteed werd (1), niets verder gebragt is. Ook hij bepaalt zich bij den *zoen* met GYSBRECHT, als den eigenlijken grond, waarop *Naardingerland* aan Holland gekomen is. En wanneer hij er in eene aanteekening bijvoegt: „dat Graaf FLORIS reeds in 1480 had weten te bewerken, dat eenige goederen in *Nardingerland* hem, bij erfpacht-brief van den 6 Mei dezes jaars, erfelijk werden overgegeven door de Abdis van Elten (v. MIERIS I. 404—408)"; dan schijnt hij van den *inhoud* van dit Charter, evenzeer als van dat van GODELENDIS, geenerlei kennis genomen te hebben. Juist in eene Monographie over Graaf FLORIS is dit te meer jammer, dewijl ook onze jongste Geschiedschrijver waarschijnlijk daardoor zich verleiden liet, om zich, wat de geschiedenis van FLORIS betreft, geheel en zelfs woordelijk aan het opzettelijk onderzoek van zijnen naasten voorganger te houden (2). Alleen raakt deze geheel in tegen-

(1) *Verh. der 2e kl. v. h. Kon. Ned. Instituut*, t. a. pl. bl. 90 vv.
(2) J. P. AREND, *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II, St. 1. bl. 350 vv.

spraak met zich zelf, wanneer hij, na eerst met GROEBE gezegd te hebben: „GYSBRECHT moest ten behoeve des Graafs afstand doen van Naardingerland enz;" later weder, waar hij de uitbreiding van het Hollandsche gebied onder FLORIS vermeldt, met een enkel woord aanmerkt: dat het onder anderen „door *Naardingerland*, eene gift der Abdis GOEDELE, — aanmerkelijk vergroot geworden is" (1). Was toch het eerste waarheid, hoe kon zulks dan ook het laatste wezen? En ware de schrijver met de stukken, deze overdragt betreffende, bekend geworden, dan zou hij zijn eerstgemeld gevoelen veranderd en bovendien ook van geene *gift* gesproken hebben.

Het misverstand intusschen, hetwelk, nopens de aanwinst van *Naardingerland*, gelijk wij zagen, bij alle onze geschiedschrijvers plaats heeft, klaart zich ligtelijk op, wanneer men slechts de daartoe behoorende oorspronkelijke stukken naauwkeuriger inziet. Het regt op Naardingerland, namelijk, waarvan GYSBRECHT verpligt werd afstand te doen, was van geheel anderen aard dan dat, 't welk de Abdis van Elten vroeger reeds aan Graaf FLORIS overdroeg. Dit laatste sloot niets minder in, dan den *eigendom* van het geheel, het *Dominium*, gelijk in de overdragt staat, 't welk de Abdij sedert eeuwen als Leenheer over *Naardingerland* had bezeten. Het andere steunde op onderhandsche, wederregtelijke beschikkingen, welke GYSBRECHT of zijne voorouders, met de-

(1) t. a. pl. bl. 351 en 368.

zen of genen ondergeschikten Leenman der Abdij, tegen haren wil of buiten haar medeweten, ten aanzien van het leengebruik van een of meerdere goederen had aangegaan. Dat GYSBRECHT ook hiervan plegtig moest afstand doen, diende om voor het vervolg alle moeijelijkheden af te snijden, in welke de Abdij met de Heeren van AMSTEL vroeger deswegens gewikkeld geweest was. En wanneer de Abdis in den reeds aangevoerden brief, van 16 Mei 1280 (1), schrijft: „Protestamur in hisce scriptis, quod cum Illustris Dom. FLORENTIUS, Comes Hollandiae, terram nostram in *Nardinghelant* ad firmam pensionem recepit a Nobis, inter ipsum et Nos talis conventio sive pactum intercessit, quod si GISELBERTUS Miles de *Amstela* a praefato Comite dictam terram evinceret meliori seu potiori jure, (quam) quod idem Comes ex nostra parte praetendere posset, extunc dictam terram nobis resignare poterit, et esset quitus a debito pensionis; sed *ducentas libras*, quas in die beati Jacobi venturo proximo, (25 julij) nobis solvere promisit, ratione dicti contractus, nihilominus solvere Nobis tenebitur, et si ante emptionem (lees: *evictionem*) hujusmodi praefatam pecuniam persolverit, repetitio non competet eidem," — dan is de reden hiervan niet ver te zoeken. Zij deed dit namelijk, *eensdeels* wel, tot meerderen waarborg voor den Graaf, dat de op hem door de Abdij overgedragen eigendoms-regten nimmer door iemand hem

(1) BONDAM, *Charterb.* bl. 644.

konden worden betwist; maar ***anderdeels*** niet minder, om voor haar zelve openlijk te ***protesteren*** tegen eenigerlei door een ander voorgewend regt op *Naardingerland*. Vooral echter deed zij dit tot nadere verzekering, dat eene bepaling van belang, — waarvan wij hier het eerst kennis bekomen, dewijl zij in de beide vroegere brieven, om welke reden dan ook, niet vermeld is, — niet zou worden ontdoken: de bepaling, namelijk, dat behalve de jaarlijksche erfpacht, door den Graaf nog bovendien, in eens en binnen den daartoe overeengekomen tijd, eene som van *twee honderd ponden*, voor deze overdragt aan de Abdij zou betaald worden. Dit geheele stuk alzoo bewijst de overtuiging van goed regt, welke bij kooper zoowel als verkooper aanwezig was. Bijzonder ook de laastgemelde bepaling is nog een bewijs te meer, dat het hier het *Dominium*, den vaste eigendom, van *Naardingerland* gold; gelijk dan ook uitdrukkelijk was bepaald, dat, bijaldien de Graaf de hem gestelde voorwaarde niet nakwam, dit *Dominium*, met al zijn toebehooren, tot de Abdij zou terugkeeren (1).

Dat nu, om dit met een woord er nog bij te voegen, *Naardingerland* zijnen later algemeen bekenden naam, *Gooyland*, gelijk door velen is aangenomen (2), van

(1) »Nullo *dominio*, seu jure, nobis ac nostris heredibus in dicta terra in posterum reservato." Brief van Gr. FLORIS, BONDAM bl. 642.

(2) SLICHTENHORST, bl. 69. *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.* D. VIII. bl. 75. WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam* D. II. bl. 31. BONDAM, *Charterb.* bl. 640. Het laatst door L. P. C. v. D. BERGH, t. a. pl. bl. 195.

de Abdis GODELENDIS verkregen zal hebben, kon misschien mede hier eenig gewigt in de schaal leggen. Evenwel durven wij dit niet stellig verzekeren. Behalve dat geenerlei afdoend bewijs hiervan voorhanden is, komt deze naam, in de stukken door de Abdij zelve later nog uitgevaardigd, niet of hoogst zeldzaam voor. Veleeer meen ik daarom te mogen vermoeden, dat de oorsprong van dezen naam wel degelijk zamenhangt met dien van een ander *Gooy*, of *Gooyland*, de heerlijkheid *Op Gooy*, *Ten Gooy*, of *'t Gooy*, welke mede in het Utrechtsche Sticht, ten Zuid-Oosten tusschen Houten en Wijk bij Duurstede, gelegen is (1).

Het algemeen belang der zaak deed met dit punt langer ons bezig zijn. Eene andere soortgelijke bijzonderheid, in de geschiedenis der Abdij, mogen wij mede niet onopgemerkt voorbijgaan. Ik bedoel die, welke aanleiding gegeven heeft, dat de zoo schoon gelegen Abdij zelve, met haar niet onaanzienlijk regtsgebied, van Gelderland en daardoor van Nederland afgescheurd, een voor ons buitenlands gewest en, gelijk thans, een gedeelte van het Koninkrijk Pruissen geworden is.

De aanleiding hiertoe lag in den rampzaligen strijd, die tusschien de beide Geldersche Hertogen, ARNOLD en ADOLF, vader en zoon, in de XV Eeuw gevoerd is. Want toen in deze geschillen ook naburige vorsten, de Hertog ven Kleef en vooral die van Bourgondie, zich mengden, is het eindelijk zoo ver gekomen, dat geheel Gelderland, op wederregtelijke wijze, aan KAREL DEN STOUTE, zoo men zegt, verkocht of verpand, in 1473, door dezen overheerd geworden is. Gedurende dien krijg was het, nadat Nijmegen, na eene hardnekkige verdediging, de poorten voor den Bourgondier reeds ontsloten had, dat hij, den Rhijn overgestoken, zijne legerplaats aan den *Elterberg* neersloeg, waar nu de gezanten der overige Geldersche steden, den ongelijken strijd opgevende, hem kwamen begroeten, en dat hij, om ook den Kleefschen Hertog zijn deel in den buit te verzekeren, aan dezen de plaats zelve, waar hij zich bevond, namelijk het Eltensche Drostambt met nog andere nabij gelegene streken, eerlang ook de stad *Goch* met haar regtsgebied, aan dezen zijnen bondgenoot in eigendom overgaf.

(1) Zie daarover onder anderen v. SPAEN, Inl. D. I. bl. 133.

Deze gift, na KARELS eerlang gevolgd droevig uiteinde, door zijnen schoonzoon MAXIMILIAAN, in 1477, en daarna in 1505, onder gelijksoortige onwettige omstandigheden, door zijnen kleinzoon PHILIPS bevestigd, is later door KAREL V, toen hij zulks in zijne magt had, niet teruggenomen. En het is vooral deze laatste omstandigheid, welke de alles behalve zuivere en regtmatige grondslag geworden is, waarop een echt Nederlandsch gewest, gelijk vroeger reeds *Emmerik* en nog zoo veel meer, aan zijne betrekking tot Nederlands

gebied en taal en godsdienstige beschaving ontrukt, aan den vreemden gekomen is (1).

Hoedanig inmiddels de lotgevallen en de inwendige toestand der Abdij zelve geweest zij, wordt ons in de oude berigten nergers opzettelijk medegedeeld. Alleen meen ik uit de hier door ons mede te deelen oorspronkelijke stukken te mogen opmaken, dat onder ELZA VAN HOLTZATE, welke, als tweede of derde opvolgster van GODELENDIS, zevenendertig jaren lang de Abdij bestuurd heeft, en onder wier regering beide het nieuwe *Necrologium* en het nieuwe *Tynsboek* zijn aangelegd, te Elten, bij bloei en voorspoed, ook een geest van orde geheerscht heeft, die aangaande al het overige een' niet ongunstigen dunk ons mag inboezemen. En dat zulks ook onder hare beide opvolgsters, de voor den welstand der Abdij niet minder ijverende LUCIA VAN KERPEN en AGNES VAN BRONCKHORST, waarvan de eerste eenenveertig, de andere tweeëndertig jaar lang geregeerd heeft, het geval zal geweest zijn, daarvoor pleiten de, onder beider bestuur in de opgenoemde banden bijeengebragte stukken en oorkonden, als die getuigenis afleggen, dat er destijds tucht en regelmaat op hoogen prijs geschat werden.

---

(1) Zie daarover PONTANUS, *Hist. Gelr.* p. 553, 562. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* bl. 270. V. STEINEN, *West-Phal. Gesch.* Th. I. S. 389. V. SPAEN, Inl. I. bl. 208. Verg. hetgeen over soortgelijke verliezen, door het *Nederlandsch Element* in Europa geleden, gezegd is in de *Openingsrede ter Jaarl. Verg. der Maatsch. van Nederl. Letterk.* 1848. bl. 11—14.

Maar daarom juist vragen wij met verdubbelde belangstelling, of dien overeenkomstig ook een eenigermate waarlijk Christelijke geest de destijds bloeijende stichting bezield heeft? Doch, helaas! naar de sporen hiervan zoeken wij geheel te vergeefs. Het Christendom en het Christelijke leven, zoo als die, gelijk uit de stukken blijkt, onder de Stifts-bewoners werden gekend en geoefend, droegen geheel en al een werktuigelijk, ceremonieel, uitwendig karakter. En ware het nu nog maar alleen, dat men, naar het bijgeloof en de onkunde dier tijden, ter goeder trouw had gemeend, door de stipte vervulling van zoo veelerlei dagelijks zich herhalende ijdele plegtigheden, welgevallig te zijn in de oogen van God, en alzoo uitzigt of aanspraak zich te verschaffen op het bezit der zaligheid in den hemel: — maar nog erger was het. Want, wat ons in de hier medegedeelde stukken overal in het oog springt en pijnlijk aandoet, is vooral dit, dat het verdienen van geld bij al die oefeningen oneindig meer op den voorgrond staat, dan het verwerven der eeuwige zaligheid. Ja, zoo ver zien wij hier dit beginsel gedreven, dat het vastgestelde *presentieloon* de eigenlijke, haast zeg ik de eenige, drijfveer was, welke deze plegtigheden deed bijwonen. Ieders aandeel daarvan was volgens een bepaald tarief naauwgezet aangewezen. Ja, het: „niets om niet," was, ook op het gebied der godsdienst, hierbij als regelmaat aangenomen.

Intusschen verheugt het ons, dat van grootsheid en weelderigheid des levens, en zoo ook van uitspatting en

zedeloosheid der hier vereenigde Kanunniken en Kanonikessen, althans geene in het oogloopende blijken ons voorkomen. Het mag dan ook wel laster zijn, dat juist eene liefdehistorie met eene der Kanonikessen in het spel zou geweest zijn, toen ADOLF, Graaf van Kleef, in het jaar 1390, een belangrijken strijd tegen den Aartsbisschop van Keulen verloor, dewijl hij op den Eltenberg zijnen tijd verbeuzeld had (1). De vrijheid, welke de Stiftsdames behielden, om des verkiezende het Gesticht te verlaten, jaren achter elkander afwezig te blijven, en zelfs in den echt te treden, plaatste haar ook in een' toestand, waarbij vele dier schandalen werden voorgekomen, welke anders de geschiedenis van zoo meenige kloosterlijke inrigting bevlekken. Dat integendeel op het zedelijk leven der inwonende Priesters, door de Abdis en haar Kapittel, strenge wacht moest gehouden worden, blijkt uit eene der bepalingen van een bij het Necrologium gevoegd stuk: „*Dit synnen die gewoenten deser kercke* enz.", als welke de bekende gevolgen van het Geestelijke Coelibaat ons op nieuw doet in het oog springen. Dus luidt zij: „Item off een Priester apenbaer by siner maecht laech daer sall een Abdiss oen om straffen, und willie des dan niet laten, so sal die Abdiss een *Capittel* laten leggen, ind sal demselven mit todoen des *Capittels* bevelen, dat he die maecht binnen die naeste vierttien daege van hem bestelle; anders sal

(1) Z. v. STEINEN, Th. I. S. 271. BROSH, *Ann. Cliviae* T. III. p. 2.

men oen voert suspenss halden bis ter tit toe, dat he se uth synen huese let (1)". — Of zulk eene vrouwelijke *Kapitteling* altijd wel haar doel bereikte, durven wij evenwel niet verzekeren.

Overigens schijnen de Jonkvrouwen, deels in het vervullen der pligten aan elker bijzonder bediening, als van Abdis, Dekanes of Priorin, Kosteres en Thesauriersche verbonden, werkzaamheid gevonden te hebben, deels ook in de opvoeging der jeugdige maagden te zijn bezig geweest. Immers het blijkt, dat de aanstaande Stiftsdames, nadat hare acht kwartieren behoorlijk waren onderzocht — want geene dan van edelen huize waren verkiesbaar, — dikwijls reeds als kinderen eene praebende ontvingen en in het Stift werden opgenomen, om, na vooraf hare opvoeding genoten te hebben, eene bepaalde keuze te doen. Een bepaald getal der Stiftsdames vind ik nergens opgegeven (2), en schijnt ook

(1) Ik heb deze, in de geschiedenis van het kloosterwezen merkwaardige, bepaling vroeger reeds medegedeeld, *Nederl. Archief*, D. III. bl. 189.

(2) Volgens FAHNE, a. a. O. S. 26, bezat de Abdij, tijdens het bestuur van *Elza de Holzate*, twaalf Praebenden, welke bezeten werden door, 1°. *Agnes v. Birneburg* opgevolgd door *Catharina v. Rennenberg*; 2°. *Anna v. Meestein* opgevolgd door *Cunigunda v. Bronchorst*; 3o. *Hildegundis v. Meestein*, opgevolgd door *Jetta v. Spiegelberg*; 4°. *Agnes v. Runkel*, opgevolgd door *Agnes v. Nassau*; 5°. *Agnes v. Puthlingen*, opgevolgd door *Elisabeth v. Sombreff*; 6°. *Gertrud v. Saffenberg*; 7°. *Margaretha v. Kerpen*; 8°. *Elisabeth v. Meestein*; 9°. *Elisabeth v. Kirberg*; 10°. *Metta v. Reifferscheid*; 11°. *Margaretha v. Isenburg*; 12o. *Margaretha v. Arensberg*, opgevolgd door *Anastasia v. Westerburg*, het kind van *Ritberg*, *Catharina v. Isenburg* en het kind *v. Kirberg*.

wegens het niet steeds aanwezig zijn van sommige, niet wel te kunnen bepaald worden. Dat der *residentes*, d. i. die in het Stift woonden, was soms wel eens tot vier en nog minder gedaald, en schijnt sedert de XV Eeuw niet boven de vijf of zes geklommen. Maar het getal der Priesters-Kanunniken, bleef steeds vier, aan welke echter vier Vicarissen waren toegevoegd; terwijl er bovendien nog een Rentmeester of Amptman, twee Kosters en Klokluiders, benevens een of meer Portiers tot het vast personeel der Stichting behoorden. De oudste der Kanunniken was *Pastor Ecclesiae Collegiatae*, een ander hield zich, als *Scholasticus* met onderwijs bezig, daar ook eene school van buitenkinderen met het Stift schijnt verbonden geweest te zijn (1). Maar overigens waren ook de Kanunniken en Vicarii niet alle steeds *residentes*. Ik vond althans dat eerstgenoemde waardigheid door den Pastoor van *Neer-Elten* bekleed werd. Opmerkelijk is het, dat iedere Kanonikes, zoo wel als Kanunnik, eene afzonderlijke woning en alzoo eigene bediening en huishouding had, waardoor dan ook de *ancillae* der Heeren *Canonici*, gelijk wij reeds konden opmerken, eene eigene rol spelen in de geschiedenis der stichting, zoodat voor hare Memorie aan de Abdij soms giften vermaakt werden, welke met die der edele Jonkvrouwen wedijverden (2).

(1) Zie het *Necrologium* III Id. Febr. en IX Kal. Nov.
(2) *Necrologium* II Kal. April. VIII Id. Dec.

Ook omtrent de onderlinge liefde en den vrede der Stiftsbewoners schemert slechts nu en dan iets in de geschiedenis door. Maar dat het niet altijd rustig was op den Elterberg, zien wij uit den strijd, welke, na het afsterven der laatstgenoemde Abdis, AGNES VAN BRONCKHORST, in het jaar 1475, door de keus harer opvolgster losbarstte. MENNA VAN ABERSTEYN, welke reeds als Dekanes, sints eenigen tijd, in plaats der wegens krankheid of ouderdom daartoe onbekwame Abdis, het bewind schijnt gevoerd te hebben (1), en ELSA VAN DUN of DAUN, welke den post van Thesauriersche bekleedde, waren de gekorene der twee partijen, die tegen elkander overstonden. Eindelijk moest het gezag van den Utrechtschen Bisschop tusschen beide treden, die den twist ten voordeele der laatstgenoemde besliste.

Doch een ongeluk komt zelden alleen. Dit ondervond ook Elten. Het was toch, in denzelfden tijd dat de Bourgondische oorlog geheel Gelderland in rep en roer bragt, en KARELS overtogt over den Rhijn juist bij *Lobith*, en zijne legering op den Elterberg, gelijk wij boven reeds zagen, eene zoo groote omkeering in den toestand der Abdij ging te weeg brengen. In welke mate zij toen de rampen des oorlogs bij ondervinding heeft leeren kennen, weten wij niet naauwkeurig (2). Maar zeker

(1) Zie het vidimus van 1473 in BONDAMS *Charterboek* bl. 68, waar zij verkeerdelijk MENNA VAN DET STEYN genoemd wordt.
(2) Zie echter FAHNE, a. a. O. S. 32. f.

kreeg zij, omstreeks eene eeuw later, daartoe ruimschoots gelegenheid. De krijg tegen Spanje, meermalen in hare nabijheid en op haren bodem gevoerd, deed zijne vernielende magt haar gevoelen, en vooral het jaar 1585 scheen dat van haren ondergang. Spaansche en Staatsche benden betwistten zich toen beurtelings dezen grond, en deden ook de gebouwen der Abdij in puinhoopen verkeeren, zoo dat de Abdis MARGARETHA VAN MANDERSCHEID, met hare Stiftsdames, naar *Emmerik* en elders een goed heenkomen zoeken moest. In laatst gemelde stad was het ook, dat in het jaar 1603, na het overlijden van laatstgenoemde Abdis, de verkiezing van AGNES, Gravinne VAN LIMBURCH en BRONCKHORST, tot hare opvolgster heeft plaats gehad. Deze vond eerlang middelen, om de herstelling der Abdijgebouwen aan te vangen en in 1614 grootendeels te voltooijen. Alleen de prachtige Abdijkerk, in den Byzantijnschen stijl, met eene Krocht of Onderkerk, gebouwd, en voorheen met acht altaren prijkend, lag nog, als ten gedenkteeken der verwoesting, welke over Elten was heengegaan, in puinhoopen. En hiermede was de rampspoed der Abdij nog niet ten einde. De erfopvolgingskrijg, tusschen Brandenburg en Paltz-Neuenburg gevoerd, stortte op nieuw zijne jammeren uit ook over deze streken. Niet alleen werd de verdere opbouw der Abdij daardoor verhinderd, maar ook het reeds wederom opgebouwde leed schade. Eerst in het jaar 1634 kon in de behoefte aan een Heiligdom, door het stichten

eener hulp-kapel, worden voorzien (1). Eindelijk, in het jaar 1670 kon de herstelling der Abdij-kerk, schoon op verkleinde schaal, worden aangevangen, en in het jaar 1674 was zij in zooverre toltooid, dat het lijk der in dit jaar overledene stichteres, de Abdis MARIA SOPHIA VON SALM-REIFFENSCHEID, daarin voor het hoog-altaar begraven werd. Het was onder hare opvolgster, MARIA FRANCISCA VON MANDERSCHEIDT BLANKENHEIM, maar eerst in het jaar 1677, dat het nieuwe Heiligdom, waarin de dienst negentig jaren lang had stil gestaan, door den Bisschop van Castorium, *in partibus infidelium*, plegtig werd ingewijd.

Sedert zag de Abdij, ook onder de volgende stormen der tijden, haar bestaan gewaarborgd en behield zij, schoon onder Pruissen's oppergezag, haar eigen regtsgebied. Slechts eenmaal in het jaar oefenende de Pruisische Monarch er dit oppergezag uit, op geheel eigenaardige wijze, door, namelijk, dertien dagen lang er zijne hooge vierschaar te doen spannen; maar waartegen dan de Abdis, door hare gemagtigden, welke des niettemin aan de bij die gelegenheid plaats hebbende

---

(1) De aan de *Nederl. en Kleefsche Oudheden*, uitgave in 4°, ontleende afbeelding der Abdij, welke onzen titel versiert, stelt haar voor, zoo als zij tusschen de jaren 1634 en 1670 zich voordeed. Wij zien er de Abdij-gebouwen hersteld, de kerk nog in puinhoopen, maar tevens eene kapel, welke met een torentje prijkt. Ook de afbeelding van *Neer-Elten*, met *Hoog-Elten* in het verschiet, kan ter veraanschouwelijking der belangrijke plaats, die ons bezig hield, dienen.

feestelijkheden vol op deel namen, telkens plegtig liet protesteren. Deze toestand duurde voort tot op de *Secularisatie* van alle nog bestaande geestelijke vorstendommen in Duitschland, ten jare 1802. Nu werd het Stift, of Drostambt *Elten*, even als dat van *Essen* en *Werden*, met de Pruisische Monarchie vereenigd, en deze gebeurtenis met gouden en zilveren gedenkpenningen, of huldigings-munten, vereeuwigd (1).

In plaats der in 1804 overledene Abdis, MAXIMILIANA VON SALM-REIFFENSCHEID, benoemde nu de Pruisische Koning, niet de hem daartoe door het Kapittel voorgedragene CHARLOTTA VON SALM-REIFFENSCHEID, maar zijne eerst achtjarige nicht, de Princes RADZIVIL, tot hare opvolgster. Doch wat Pruissen's Koning gedaan had ten gevalle zijner aanverwandte, dat deed eerlang JOACHIM MURAT, als Groot-Hertog van Berg, ten aanzien zijner eigene dochter, LAETITIA; welker benoeming door een keizerlijk decreet bevestigd werd, en die ook, op den 14 Maart 1808, door hare gevolmagtigden, de waardigheid van Abdis werkelijk aanvaard heeft. Zij was de laatste. Want, eerlang maakte de opheffing van alle kloosters en kloosterlijke gestichten, vastgesteld bij keizerlijk besluit van 14 Maart 1811,

(1) Op de voorzijde ziet men eene zittende Themis, met het omschrift: *Essen, Elten und Werden mit dem Preussischen Staate Vereinigt, d. 3 Aug.* 1802. Op de keerzijde het borstbeeld van *Fred. Wilh.* III, *K. v. Preussen*, met onderschrift: *Huldigungs-Muntze* 1803.

ook aan het bestaan der Eltensche Abdij voor altoos een einde. Hare rijke bezittingen werden nu Staatsdomein en de Stifts-dames op pensioen gesteld, van welke de laatste, mede eene Gravin v. SALM-REIFFENSHEID BEDBURG, gelijk wij reeds hierboven mededeelden, in het jaar 1832, te *Neêr-Elten* is overleden.

NAPOLEON'S val maakte in het lot der Abdij geene verandering. Volgens den wil van het Weener-Congres kwam het Eltensche gebied met de Eltensche goederen weder aan Pruissen. Naar een of ander liefdadig gebruik der Abdij-gebouwen schijnt men toen langen tijd, maar vruchteloos, te hebben gezocht. Althans in het jaar 1834 werden zij, ten behoeve der Staatskas, voor afbraak verkocht. Weldra weergalmden nu de mokerslagen der slopers tusschen de gewijde muren. En eerlang bleef van de geheele, reeds bijna negen Eeuwen heugende Stichting, alleen de Stiftskerk uitgezonderd, zelfs niet één steen op den ander.

Evenwel nog één ander reliek bleef gespaard. Het is de merkwaardige diepe put, gelijk wij reeds vernamen, nog van veel oudere heugenis, dan slechts van de tijden van LUTGARDIS en WICHMAN, en waarin het kenners oog, nu nog, duidelijk de sporen ontwaart van haren Romeinschen oorsprong (1). Moge zij, na ge-

(1) Ik moet hier nog verwijzen naar een mij nu eerst, onder het afdrukken, bekend geworden geschrift: *Der Eltenberg u. Montferland bei Emmerich. Ein Beitrag zur Geschichte des römischen Befestigungs wesens auf der rechten Rheinseite. Von* Dr.

durende achttien eeuwen, beurtelings Romeinsche krijgsbenden, Germaansche veroveraars en Middeleeuwsche

---

J. SCHNEIDER. *Mit 2 nach der Natur gezeichn. Ansichten u. 2 topographischen Plänen. Emmerich* 1845. Het is den schrijver vooral te doen, om, wat *Elten* betreft, aan te wijzen, dat daar eene Romeinsche standplaats geweest is. Naauwkeurige waarnemingen, op de plaats zelve, hebben hem dan ook overtuigd, dat de berg zijnen tegenwoordigen vorm grootendeels ook aan menschenhanden en aan de kunst, om dien tot verdediging in te rigten, verpligt is; waardoor dus de oude overlevering, in de Abdij bewaard, »Drusus montem Altinum valde altiorem complanavit, Castellum p u t e u m q u e fecit" (zie boven bl. 17) nader bevestigd wordt. Inzonderheid ook deze merkwaardige Put trok, als voornaam *ingredient* voor deze Romeinsche vesting, zijne aandacht. Zelfs heeft de schrijver het gewaagd, zich er in te doen neerlaten, ten einde den aard van dit reuzenwerk naauwkeurig waar te nemen. Hierbij bevond hij, dat de put van onder op, tot bijna 30 voet beneden de monding, van zware Bazaltstukken is opgetrokken en onwedersprekelijk een Romeinschen arbeid aanwijst; terwijl de bovenste 30 voeten, in Tufsteen met tusschen gevoegde gebakken tegels bewerkt, een' lateren arbeid verraden; waarschijnlijk uit den tijd, toen het grootendeels verwoeste *Castellum*, of de latere dáár gestichte *Burgt*, door WICHMAN voor de *Abdij-gebouwen* werd ingerigt; waartoe men zich waarschijnlijk van de aanwezige bouwmaterialen, grootendeels uit Tufsteen bestaande, bediend zal hebben. Er is dus wel geen twijfel aan den Romeinschen oorsprong der Put, welker vaste bouw nu reeds meer dan 18 Eeuwen den tand des tijds getrotseerd heeft, en door den S. bevonden is eene diepte te hebben van 210 voeten Pruissische maat, terwijl hare doorsnede, die aan de cirkelvormige opening 5 voet 2 duim bedraagt, langzamerhand naar onder, waar de put, door uitzetting een' elliptischen vorm heeft aangenomen, 4 voet en 3 voet 7 duim bedraagt. De diepte van het water bedroeg 2 voet 2 duim. — Van *Nissen* met Godenbeelden, die, volgens berigt eener vroegere nederdaling, onder in de put zouden aanwezig zijn, vond de S. niets, maar wel enkele openingen door het uitvallen van steenen veroorzaakt. — Voorts beroept zich de S. op velerlei Romeinsche overblijf-

kloosterlingen te hebben verkwikt en gelaafd, eenmaal nog aan eene meer edele, der menschheid meer waardige en weldadige bedoeling dienstbaar gemaakt worden, dan waarvoor zij tot heden toe bestemd geweest is!

Ik besluit dit historisch overzigt met eene beknopte en zoo veel mogelijk naauwkeurige opgaaf der Abdissen, welke elkander in het bestuur van Eltens beroemde stichting zijn opgevolgd.

1. LUTGARDIS I, dochter van WICHMAN, Graaf van Hameland. Zij wordt als Abdis het eerst vermeld in het Diploma van Keizer OTTO II, van het jaar 973. Volgens het *Necrologium* overleed zij XI Kal Nov. (22 Oct.), naar ik eerst giste, in het jaar 983, maar volgens aanteekening in de *Lit. Archiv. Alt.*, in 990.

2. LUTGARDIS II. Zij wordt in het Diploma van Keizer OTTO III, van het jaar 997, als „*posterior Abbatissa nomine Lutgarda*" vermeld. Volg. het *Necrol.* stierf zij IX Kal Nov. (23 Sept.) maar in welk jaar is onzeker. Ik vermoede dat zij eene dochter van ADELA, de zuster der eerste Abdis, en wel uit dezer eerste huwelijk met IMAD, geweest is.

---

sels: Urnen, Tranenfleschjes, een Legioensteen (*Legio VI Vict.*) Munten (een gouden *Honorius* onlangs gevonden en in het bezit van den Hr. KUNEN te Emmerik), onderaardsche muurwerken en gewelven enz.

3. RICHARDIS. Volg. het *Necrol.* overleed zij XIII Kal Julii (19 Junij) en werd begraven vóór de *Krocht* (1).

4. RICLINDIS. Zij is als Abdis alleen bekend uit de Bul van Paus VICTOR II, van het 1055.

5. YRMGARDIS. Hare memorie werd gevierd V Non. Mart. (3 Maart).

6. GILTRUIT. Zij overleed volg. het *Necrol.* II Non. Jan. (4 Jan.), waars. in den aanvang der XIIe Eeuw.

7. ERMGARDIS, in het *Necrol.* genoemd: *Reaedificatrix Ecclesiae*, stierf IIII Kal Oct. (28 Sept.) omstreeks het jaar 1129.

8. ALEYDIS, volgens het *Necrol.* overleden III Kal Jan. (30 Dec.).

9. GUDA. Volg. het *Necrol.* overleden XI Kal. Febr. (20 Jan.).

10. ADELEYDIS, sloot in het jaar 1241 het contract met de stad Deventer over den *Katertol*, en overleed volg. het *Necrol.* IV Id. Jan. (10 Jan.).

11. GODELENDIS, ook GODELA en GUDELA, volg. een Charter van 1273, sloot in 1280 het contract met Graaf FLORIS V, over *Naardingerland*, en overleed volg. het *Necrol.* IV Non. Sept. (2 Sept.) waars. in 1301.

12. MABILIA DE BATENBORCH, volg. het *Necrol.* overleden Kal Dec. (1 Dec.). FAHNE vermeldt drie oorkonden van haar van het jaar 1328. Een aflaat van 14 dagen werd, tijdens haar bestuur, door 14 Bisschoppen

(1) De opvolging der Abdissen van n°. 3—9 is grootendeels bij gissing gesteld.

te Avignon aan de vrome bezoekers der Stiftskerk te Elten verleend.

13. YRMGARDIS DE MONTE. Zij overleed volg. het *Necrol.* VIII Kal Aug. (25 Julij) An. Dom. M°. CCC° LXV. Hare memorie werd ook 11 Non. Nov. gevierd. Een brief van haar, betreffende het goed Redebroek, van 1340, deel ik hier mede (1).

(1) Hij is ontleend uit het Archief van het klooster van *S. Agnete* te *Emmerik*, waarin, na de verwoesting van het klooster van *S. Ursula* te *Neer-Elten*, de derwaarts gevlugte zusters, in 1613, ook het Archief van haar klooster hebben overgebragt. Dit geheele Archief, uitmuntend bewaard, is thans in het bezit der *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden.* De bedoelde Brief luidt aldus:

»Wy ERMEGART bi der Gaeds ghenade Abdisse der werliker kirken van Elten Thughen apenbare mit dese brieue allen luden Dat voir ons is comen int gherichte daer wi ende Jorys onse ammetman seten to gerichte Bernt Riperbant ende ver-ghyede mit sinen muyt wille dat hy heuet vercoght reckelike ende redelike Eersamen luden ende birueren Hern henric Moliart praeste tot Embrike ende Henric Mispelen van Elten syn goet dat gheleghen is to Redebroke alinc heel ende ongescaert ende tot alre slachter mit In alden rechten alst de selue Bernt beseten heuet, also dat de selue Praeste ende Hendrik Mispele vorghenampt ende ore erfghenamen solen doen, des godes recht alst die vorgheneomede Bernt dede eer hist vercoghte ende doet sine was. Op dit vorghenomede ghuyt heuet Bernt vorghenompt, Bernt syn sone Otine ende Allyt syns irsten wijfs kindere, Gebele syn wyf, Arnt, Didderic, Henric, Heyla ende Geseken sine andere kindere, die hi bi Gebelen hadde mit oeren vercaren inumbere verteghen also dat oydeyl ende rechte wyste Dat Bernt, Gebele syn wyf, ende al die vorschrevene kinderen to lantrechte daer nyet meer to te seghen behelden noch ore erfnamen. Ende dattet den *Praesten*, Henric Mispelen ende oren erfnamen vast ende stede were, ende

14. ELZA DNA DE HOLZATE, soms ook genaamd DE HOLTZATE. Zij overleed volg. het *Necrol.* XIII Kal Nov. (19 Oct.) A. D. M° CCCC° II°. In 1381 stichtte zij het Lieve Vrouwen Altaar in de kerk te Elten. Onder haar bestuur bereikte de Abdij het toppunt van haren bloei.

15. LUCIA DE KERPEN. Zij regeerde veertig jaren en overleed volg. het *Necrol.* IV Non. Jan. (2 Jan.) A. 1443.

16. AGNES VAN BRONCKHORST, dochter van Graaf OTTO v. BR. en AGNES v. SOLMS. Bij hare verkiezing, 26 Maart 1443, waren tegenwoordig de Stiftdames: HELENA v. SCHOUWENBURGH, AGNES v. KERPEN, ALEID v. ISENBURG, AGNES v. DUENEN v. OBERSTEYN, MEINA v. DUENEN; mitsgaders de Kanunniken: HENR. GEBUNC, GERARD VAN DEN GRONDE, WERNER ROENER en THEOD. GOHY. — AGNES deed door H. HEMLING een kostbaar

---

ende dat men on to lantrechte nyet breken en mochte. Voermer so heuet de vorghenomede Bernt ghelauet den vorghenomeden *praeste* ende Henric Mispelen des vorghenomeden goeds recht war te wesen jaer ende dach alse erfcoeps recht is voral den ghenen, diet met den rechte an spreken. Sonder arghelist. Hyr weren auer gherichts lude Euert van den Kelre, Bernt Molemans sone Gherit Kedel, Henric van Hassent. Ende andere vele goder luden die dar sunderlinghe to ghebeden, ende gheropen weren. Op dat dese dinc vast en stede sin so heb wi onsen seghel an desen brief ghehangen. Ghegheuen jnt jaer ons heren, dusent driehondert ende viertich des dinsdaghes na sinte Servaes dach."

Gezegeld met een klein zegel in geel wasch, met een staanden Leeuw in het veld, het wapen van *Berg*. Legende: *Sigillum Secretum*. Zie de Afbeelding.

gebedeboek op perkament met miniaturen vervaardigen, 't welk, eenige jaren geleden, voor 300 Thaler verkocht is en zich thans in het bezit der Gravin v. AREMBERG bevindt. Zij overleed XII Kal Maji (21 April) 1475.

17. ELSA DE DAUN, in 1476, op beslissing van den Bisschop van Utrecht, tot Abdis verkoren. In het *Necrologium* heet zij ELZA *Rein-Comitissa* en staat haar overlijden op 17 Nov. 1513.

18. VERONICA v. RICKESTEYN wordt in het *Necrol.* niet vermeld, maar in de bijgevoegde stukken is er één haar betreffende, van het jaar 1541 (zie boven bl. 5). Zij was, als vierjarig kind in het Stift opgenomen, steeds daar gebleven en had van hare familie (*v. Reichenstein!*) nooit meer dan 8 gulden genoten. Bij testament verordende zij, dat deze 8 gulden tot hare aanverwanten zouden terugkeeren, en vermaakte voorts hare geheele nalatenschap aan het Stift. In het jaar 1542 had zij den Hertog van Kleef 400 Th. voorgeschoten voor den Bourgondischen oorlog. Haar kostbare zegelring moet, als versiering aan het reliek van S. Vitus, tot op den laatsten tijd toe bewaard gebleven zijn.

19. MAGDALENA *Gravin* VAN WIED, verkoren in het jaar 1544, overleden in 1572, is in het *Necrol.* niet vermeld. Bij hare benoeming was, behalve de Kanunniken, slechts ééne Stiftsdame, ELISABETH v. AVERSTEIN tegenwoordig.

20. MARGARETHA *Gravin* v. MANDERSCHEID-BLANKENHEIM, verkoren in 1572 en volgens het *Necrol.* over-

leden 4 Maart 1603. Zij was ook Abdisse van *Vrede*. In het jaar 1585 beleefde zij de verwoesting der Abdij. Het berigt bij Fahne (S. 39) dat bij die gelegenheid ook alle oude oorkonden der stichting, onder anderen ook het *Memorie-boek* en het *Rent-boek*, vernield zijn, is deels onwaar, deels overdreven (1).

21. Agnes van Limburch, Bronckhorst en Styrum, verkoren te *Emmerik* in 1603 en dáár woonachtig, overleed in 1645, na aan den herbouw der Abdij zich verdienstelijk gemaakt te hebben.

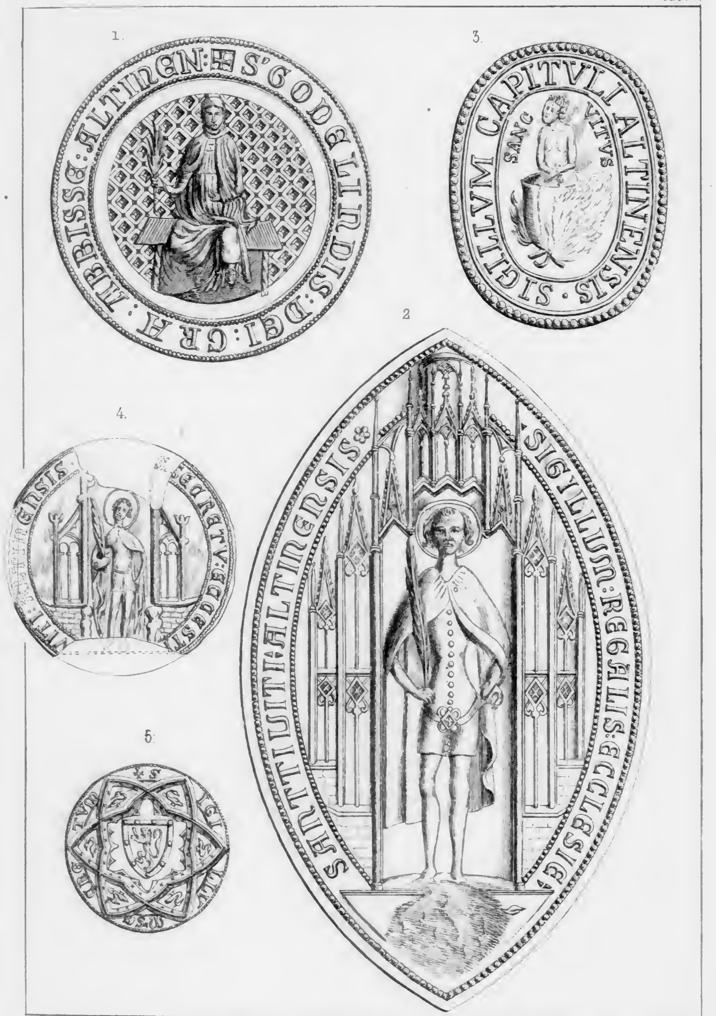
22. Maria Sophia *Gravin* v. Salm-Reiffenscheid, verkoren in 1645, zette den herbouw uit eigene middelen voort, bewerkte bij Paus Clemens IX de onmiddelijke afhankelijkheid der Abdij van den Pauselijken stoel, stichte eene rijke Praebende voor de leden van haar geslacht, en stierf 8 Jan. 1674, vóór dat nog de geheele herstelling der Abdij voltooid was.

23. Maria Francisca *Gravin* v. Manderscheid-Blankenheim, na een hevigen tweespalt verkoren en ingewijd, voleindigde de herstelling der Abdij en overleed in 1708.

24. Anna Juliana *Gravin* v. Manderscheid-Blan-

(1) Onze beide HSS., en het bovengenoemde kostbare *Missaal* bewijzen het tegendeel. Ook de zilvere *Zegelstempels*, zoo van het *groote* en *kleine zegel* der Abdij, als van dat der Abdis Godelendis zijn tot onzen tijd bewaard gebleven. Dr. Janssen vond gelegenheid die af te teekenen, en wij danken hem, dat wij die afbeeldingen hier kunnen bijvoegen.

Bl. 58.

1. *Zegel van* GODELENDIS 2. *Groot-zegel der Abdij* 3. *Capittel-zegel*
4. *Secreet-zegel 1423* 5. *Zegel van* YRMGARDIS DE MONTE.

KENHEIM was tevens Vorstin-Abdis van *Thorn* en overleed in 1717.

25. MARIA EUGENIA *Gravin* v. MANDERSCHEID-BLANKENHEIM, zuster der voorgaande, overleed in 1727.

26. MARIA ELEONORA *Gravin* v. MANDERSCHEID-BLANKENHEIM, overleed in 1740.

27. MARIA FRANCISCA *Gravin* v. MANDERSCHEID-BLANKENHEIM, overleed in 1784. FAHNE heeft (S. 70) drie besluiten van haar bewaard, van het jaar 1742 en 1743: *tegen de Begrafenis-maaltijden;* over het *regt van den Schout, om zich des noods van wapenen te bedienen;* en *tegen de Privaat-Schoolen.*

28. MARIA WALBURGA *Gravin* TRUCHSES ZEIL, werd in 1785, door den Paus, *ex jure devoluto* benoemd, en overleed 1 Nov. 1789.

29. MARIA JOSEPHA *Gravin* v. SALM-REIFFENSCHEID, verkoren 1790, overleed in 1796.

30. MAXIMILIANA *Gr.* v. SALM-REIFFENSCHEID, ook Decanes te *Vreden* en Stifsdame te *Thorn*, overl. 1805.

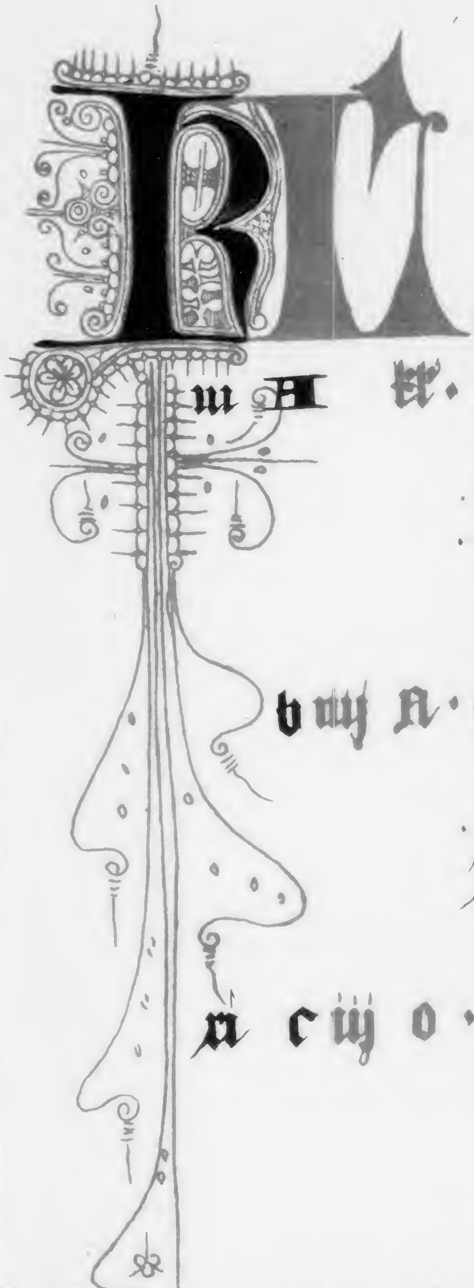
31. LOUISE WILHELMINE FRIDERICA *Vorstin* RADZIVIL, in 1805, bij kabinets-orde van den Koning van Pruissen verkoren, nam evenwel nimmer bezit van hare waardigheid.

32. *Princes* LAETITIA MURAT, bij keizerlijk decreet werd hare benoeming in 1808 bevestigd, evenzeer als de opheffing der Abdij, in 1811, door keizerlijk decreet heeft plaats gehad.

Tijdens de opheffing waren Stiftsdames: 1. De Abdis LAETITIA. 2. De Dekanes, Gravin CONSTANTIA FUGGER. 3. De Kosterin, Gravin CHARLOTTE v. SALM-REIFFENSCHEID. 4. Prinses WILHELMINE v. HESSEN-ROTENBURG. 5. CHRISTINA Gravin v. SALM-REIFFENSCHEID. 6. WILHELMINE Gravin v. WESTERHOLT GIESENBURG, toen slechts 9 jaar oud. Deze genoten, behalve de overige Stifts inkomsten, ieder *f* 1738 alleen aan presentie-gelden; terwijl de rente van het grondbezit der Abdij, op eene waarde van vijftienduizend vijfhonderd eenendertig Rijksdaalders geschat werd. De Stifsdames droegen, als teeken harer waardigheid, aan een Purperband met zilver omzoomd, die van den regter schouder tot op de linkerheup afhing, een *Medaillon* waarboven een Keizerskroon, en daarop aan de eene zijde de *H. Maagd*, aan de andere het opschrift: *Vitus, Modestus, Crescentia ora pro nobis.* Bij feestelijke gelegenheden droegen zij bovendien een zwaren gouden hals-keten, van *f* 400 waarde, waarop in groote latijnsche letteren het opschrift stond: KAISERLICHES REICHS-STIFT ELTEN, en waaraan een gouden Medaillon op de borst nederhing met gelijksoortige afbeelding en opschrift, als aangaande de andere Medaillon vermeld is. Het Stiftsgebied, anderhalf uur lang en 1 uur breed, omvatte 7000 morgen lands en telde, in 1803, 1495 inwoners.

Wij laten nu volgen het *Necrologium*, welks *eerste* bladzijde wij tevens in *Fac simile* mededeelen.

Januarius habet dies xxxi luna xxx·

iii A kl· **Circumcisio domini·**

· Obijt katherina de nederbecke·

· Mem̄ Johis de aeltwick qui dedit ij maldra siliginis·

> Ipso die oct̄e b̄ti stephani est dedicacio altaris sti stephani in orientali parte eccl̄ie· cui prest pro p̄nti Arnoldus filius pbr̄ vicarius huius eccl̄ie·

b xi iiij n· **Octaua stephani·**

· Obijt ymma·

Ite Anno 1422 obijt dn̄a luna de kerpen abbtissa huius eccl̄ie et memoria obitus eius crastina die celebrabitur prout superius in preceden folio notatum est

> Hic festum copōnitur p ymmgardim· dan̄ de lennep est sunt aliquos dies celebr̄ hac die transferatur eo sequente et accipiatur pro hoc festo trīa pro redditum puenientium de domo sua bitz de kp̄o marnis· Et cuuenitur iiij̄o leodiēns ij uer de bonis in ter broeck·

xix c iij n· **Octaua iohannis·** ·xvlc·

d ij n· **Octaua innocentium·**

· Obijt Alheydis de monte dan̄ huius eccl̄ie· · Obijt giltrudis Abba·

· Mem̄ Johis campanarij huius eccl̄ie qui genuit annuatim de bonis stockenberch 1 mark pn̄tibus distribuendam campanarijs cum alijs equale porcionem·

> · Hoc die p defunctis legitur·

> · Abba giltrudis

Memoria Giltrudis abbatisse cui abbatissa pro tempore debet offerre 1 bl̄ et capitulum 1 bl̄ et thesaurarius ponet ij candelas vigiliales / vel aliqua de ecclesia sacerdoti summam celebranti missam post offerre si abbatissa fuit absens·

xix e nonas· **Vigilia epiphanie· Symeonis mon̄·**

Steendrukkerij v. T.Hooiberg, Leijden.

NECROLOGIUM.

KL. JANUARIUS HABET DIES XXXI LUNA XXX.

III. A . Kl. Circumcisio Domini.

. Obiit Katherina de nedervene.

. Memoria Johis de Aeltwick qui dedit ij maldra siliginis.

* (1) Ipso die octave S. Stephani est dedicacio altaris S. Stephani in orientali parte Ecclesie (2) cui preest pro presenti Arnoldus Luet Presb. Vicarius hujus Ecclesiae.

. b. iiij a. Octava Stephani.

. Obiit' Ymma.

* Festum compositum per Yrmgardim Canonicam de Lenep. Et si fuerit aliqua dies celebris hac die transferatur ad sequentem et accipiatur pro hoc festo tercia pars reddituum proueniencium de domo sua, videlicet de LX marcis. Et cantentur IX Lectiones. ij marc. de bonis in Redebroeck.

** (3) Item Anno 1443 Domina Lucia de Kerpen Abbatissa huius Ecclesiae Et memoria eius crastina die celebrabitur prout superius in precedenti folio notatum est.

XI. c. iij. o. Octava Johannis. IX Lectiones.

. d. ij. n. Octava innocencium.

. O. Aleydis de monte Can. huius Ecclesie. — O. **Giltruit** Abbatissa. — Memoria Johannis campanarii h. Ecclesie qui contulit annuatim de bonis Stockenwerde j marcam presentibus

---

(1) Wij hebben de vermelding der *Kerkelijke Feesten* op den buitenrand (zie bl. 5) met * aangeduid.

(2) Voor *Ecclesia* heeft de *eerste* hand steeds *Ecca*, de *tweede* en volgende *Eccia* of *Ecclia*.

(3) De invoegingen van de tweede en latere handen zijn met ** aangeduid.

distribuendam, campanariis cum aliis equalem porcionem. — Memoria **Giltruit** Abbe. Tunc abba presens debet offerre j bt. et Capitulum j bt. et thesauraria ponet IX candelas vigiliales vel aliqua domicellarum sacerdoti summam celebranti missam potest offerre si Abba fuerit absens. — Hoc die pro defunctis legetur.

XIX. e. nonas. Vigilia Epyphanie. Symeonis pphe.

* Infra Octavas huius festi legetur in Choro pro defunctis.

VIII. f. viij. J. Epyphania domini.

O. hereflet Canonica. — Mem. sophie de busselsteyne et Mechteldis de brakel. et dabitur tredecima pars reddituum proueniencium de bonis ten Renseken.

. g. vij. d. Ysidori confessoris.

. Mem. Henrici de Gelren Preb. de bon. in hummele j marck campanariis presentibus ut uni persone.

** M. Margarete de Kerpen Thesaurarie h. Eccl. que contulit communitati praesenciarum III flor. renenses, de quibus Presbyteri h. Eccl. ipso die celebrantes inter se divident 1 ff. Et de mane hora 1 cantabitur missa animarum et celebrans et sermonem pronuncians habebunt 1 butken et qui in missa anim. et commendacione post summam missam a primo usque ad finem non fuerit sec. exigenciam nihil habebit. Custodes vero habebunt ut una persona.

M. Rever. et Illust. Dominae **Mariae Sophiae** Abbatissae in Elten, Vrede et Borckhorst, nata Comitissa de Salm etc. quae obiit 1674 8°. h. mensis. Quae contulit communitati praesentiarum pro anniversario 100 Thaleros Cliv. Item legavit 253 Th. et 10 Stuf. pro 20 missis a die obitus infra octavam celebrandis excepta una, quae celebrabitur in die omnium fideliter defunctorum.

XVI. A. vj. n. Luciani et Maximiani mrm.

M. Pelegrini et Arnoldi de Smaltbroec de bon. in aeswin emptis erga Abbatiam j marc.

** Mem. D. **Agnetis de Bronckhorst** Abbatisse que cont. Comm. presenc. et custodibus ut uni persone 1 scudatum antiquum, de quo Presb. h. Eccl. ipso die celebrantes inter se diuident 1 ff de qua Cantans Missam anim. et quilibet seruiencium habebunt 1 butken.

V. b. v. n. Juliani martyris.

M. Katherine de Lenep Thes. h. Eccl. de bon. stockenwerde ad panem IIII S.

. c iiij. m. Pauli primi heremite.

O. **Adeleydis** Abbatissa q. cont. annuatim quatuor plaustra vini et illa 4 plaustra dabit Abbatissa quae tunc temp. preest sing. annis Capitulo distribuenda domicellabus extra scolam existentibus et non pueris. Et illa die si fuerit dies Carnium Capitulum debet afferre ad altare unam quartam vini unam assaturam et panem quatuor denariorum sacerdoti summam missam celebranti. Si vero non fuerit dies carnium afferetur pissis de 1 grosso. Abbatissa t. t. debet offerre 1 brab.

XIII. d. iij. I. Eductio Christi de egipto. Silui. Petri. Severini mrm.

O. Guda Canonica. — O. Rixwindis Thes. de Wisplar, q. dedit 3 libras de bon. in Gyese et capitulum dabit. — ** M. Dom. **Lucie de Kerpen** Abbat. h. Eccl. q. Cont Com. pres. et et custodibus ut uni persone 1 scudatum ant. de quo Presb. h. Eccl. ipso die celebrantes int. se diuident 1 libr. de qua etiam cantans missam anim. et quilibet seruiencium habebunt 1 butken.

II. e. ij. d. Johannis pape.

Anno Dni M° CCCC° VII° O. Elyzabeth van den Sande et dedit de bon. hoygers in Embrica 1 florenum.

. f. Idus. Octaua epiphanie. ix lect.

. It. m. Trude Mommen de bon. in braempt. 1 pont.

X. g. xix. kl. Ponciani martiris. Felicis pbri. ix lect.

. It. o. Helewigis de Alborch Can. q. cont. Sancto Vito indumenta sacerdotalia et calicem cum patena.

. A. xviij kl. Macharii abbatis.

. It. o. Ghertrudis de Sinderen que cont. X s. parvorum denariorum de bon. Marissen in den Wyel.

XVIII. b. xvij. kl. Marcelli pape et martiris.

. It. m. Sophie Domicelle de horst Cance q. cont. Marcam (iij libras) ad triticum comparandum de bon. in lochem de censu.

* Festum compositum per Hermannum doeckman qui cont. presencie 1 libr. Et menna van mesteyn dabit annuatim et custodes erunt equales.

VII. c. xvj. kl. Anthonii monachi.

. It. o. Odalricus Presb. — It. mem. **Mabilie de batenborch**, Abbat. q. cont. bona in dichteren domicellabus Presb. et Campan. equaliter distrib. Et praedicta bona dant Abbatie an-

nuatim v maldra brasii gh'trium, 1 porcum mauricii et 4 denarios dictos Wormgelt. It. Custos q. t. t. fuerit habebit ex pred. bonis ann. 4 marcas brab. ad ornamenta summi altaris componenda. Et quecunque domicellarum preest presencie ponet ix Candelas vigiliales et offeret ad sum. altare j den. de mem. It. ex eisd. bonis habebit Domicella Helewigis de diedem j mr. ann. pro memoria eius facienda.

. d. xv. kl. Prisce virginis.

. It. o. Aleydis.

XV. e. xiiij. kl. Marie et Marthe mrm.

. It. m. Dom. Wolteri scolastici et dabitur antiquus scudatus de bon. Stockenw. emptis erga Mabiliam de Gent. — It. o. Kemlinc et Vda. — It. m. Margarethe de baer Can. et eorum quibus ipsa optat, et dedit ornamenta sacerdot. 1 Calicem cum patena et fibulam deauratam de bon. in hummele III s. It. ad eand. mem. j marcam. — It. m. Frederici bastardi de monte de bon. in bingerderhorst. xviij s. — It. o. Elyzabeth ten have q. cont. x flor. cum dimidio. — *. Festum compos. per Ermgardim de Kenenburgh Can. h. Eccl. et cont. i libr. annuatim.

IIII. f. xiij. kl. Fabiani et Sebastiani mrm. ix lct.

. It. Sophia vidua — It. per eius octanas tenebitur una mem. ad mat. et ad vesperas de festo ejusd. et per octauas in choro tenebitur pro defunctis — * Festum Hadewigis de nyerborch de bon. in hummele j marc. Et ad idem festum de bon. Kistekens in Stockenw. v. s. brab. de x flor. ad usus boni preser. vulgariter dicti toe Dyken datum de pecunia Hadewigis pie memorie.

. g. xij. kl. Agnetis virginis. ix lct.

. It. m. Dom. Arnoldi de baeck presb. de bon. emptis in Embrica 2 grossos vel iiij s. — ** It. m. Agnetis de nywener. Can. q. cont. Com. pres. i flor. arnoldi. It. cont. domicellabus i flor.

XII. A. xj. kl. Vincencii mris.

. It. Mechteldis Decana. — It. mem. **Gude** Abbatisse, tunc Abbatissa q. preest debet offerre sacerdoti sum. missam celebranti ad alt. j brab. Capit. j brab. Et Thesauraria ponet ix cand. vigiliales. — ** It. A. D. M° CCCC° X° o. Dns Wilhelmus Vyndelant Decanus Embricensis. Mem. ipsius pro die obitus de bon. Stockenw. iij marc.

I. b. x. kl. Emerenciane virginis.

. It. m. Dni Joh. Spyck presbyteri de bon. in hummele de

duabus porciis terre dictis *mergen lants*, presenciis distribuend. custodibus ut uni pers. 5 libr. — M. Dne Veronice de styrhum Thes. h. Eccl. q. cont. com. pres. et custod. ut uni persone j flor. ren. de quo Presb. h. Eccl. celebrantes habebunt j libr. de qua cantans missam anim. et quilibet seruiencium habebunt j butken et Presbyteri non residentes carebunt. Et in die Emerenciane erit ista memoria.

. c. ix kl. Thymotei apostoli.

* Festum Pauli comp. per Decanam de Maesacker de bon. in Wyberch et dabitur j flor. — It. nota qd pro celebratione h. festi conversionis Pauli Dec. de Maesacker cont. de bon. in Wyberghem. Dum de pecunia ad hoc data emi poterit quod a Domicellabus et Presb. desumetur sicut in Adventu Dni scriptum est. — It. Dedicacio altaris in Choro Domicellarum celebratur Dominica die ante convers. Sti Pauli.

IX. d. viij. kl. Conversio Sancti Pauli.

It. o. Arnoldus Can. et sacerdos.

. e. vij. kl. Policarpi epi et mris.

. It. m. Gese Weytkamps de bon. Stockenw. iiij S.

XVII. f. vj. kl. Johannis Chrisostomi.

. It. o. Benna. — It. o. Karolus rex.

VI. g. v. kl. Octava Agnetis.

* Hac die tres lectiones cum laudibus.

. A. iiij kl. Valerii Episcopi.

. It. pro mem. Hadewigis de nyerborch de bon. in hummele iiij s. It. ad eand. mem. Hadewigis de bo. Stockenw. xij gross. — It. m. Nycolai de camphusen de bon. Coenegundis in dichteren xv gross. — It. o. Fredericus sacerdos.

XIII. b. iij. kl. Aldegundis virginis.

It. o. Jacobus de Zedem Canonicus h. Eccl. q. cont. de bon. in aeswen emptis erga Abb. j marc. et dedit vij marcas.

III. c. ij. kl. Gelasii pape.

KL. FEBRUARIUS HABET DIES XXVIII. LUNA XXIX.

d. Kalend. Brigide virginis.

Festum **Elze de Holsaten** Abbatisse quod sic deseruietur. Processione sec. consuetudinem diei facta manebunt Domicelle cum Presb. stantes coram ymaginem b. Marie cantantes ymnum *ave ma-*

ris stella, et cantatur ille versus: *Monstra te matrem* flexis genibus. Quo facto surget chorus cantando ultra ymnum ad finem. Et ipsa dedit Capitulo XL flor. gelr. Et diuidentur ann. de una p'cia terre sita in Dottinchem empta erga Wolterum Duyst ij flor.

* Festum Hadewigis de nyerborch de bo. in Stockenw. v s. Et dedit x flor. ad usus predicti boni toe Dyken. — It. secunda mem. Othonis de moerse q. cont. ad triticum comparandum presentibus diuidendum j flor. Et de isto pane habebunt presb. panem quod dicitur *umbroet*. Et ista presencia recipietur ann. festo Mart. de quodam prato wedeuart in parochia de Ghenderinghen.

XI. c. iiij. A. purificatio beate marie.

. It. in Vig. Blasii dictis Vesperis Domicellarum Pbri cum scolaribus processionem ordinabunt et sim. Domicelle suam proces. et pariter ibunt ante altare s. Johannis cantantes respon. *Verb. caro factum est*. Et si festum Blasii post LXX euenit tunc in eius vigilia dictis vesperis cantatur *concentum puerili*. Et si ante LXX euenit hinc ipso die ad missam predicta sequentia cantetur. Et ad process. cantatur seq. *Benedic Domine*. — In die Blasii omnes hore diei et missa ante Altare S. Johannis cantantur. — It. hac die S. Blasii est dedidacio Eccl. S. Viti. Et est festum comp. per D. Othonem Momme Presb. h. Eccl. de bo. in redebr. VI S. vel j marck.

XIX. f. iij. o. Blasii Episcopi et martiris. ix l.

. It. m. Sophie de Busselsteyne et Mechteldis de brakel. Et dabitur tredecima pars redd. proueniencium de bon. ten renseken in paroch. beke. — It. m. Margarethe de baer Can^ce^ et pro quibus ipsa optat. et dedit calicem et fibulam deauratum et ornam. sacerdot. de bon. in Redebr. j marck.

VIII. g. ij. n^o^. Auentini Episcopi.

* Festum Hadewigis de nyebrouk de bo. hummele j m.

. A. Nona. Agathe virginis. ix l. pro defunctis legetur.

. It. o. Berta Juuencula — It. m. Theodrici de moerse militis de bo. in aeswen emptis erga Abbat. j mrc. — It. ad eand. mens eiusd. militis de bo. Cunegundis in dichteren j marcam.

XVI. b. viij. j. Vedasti et Amandi confessorum.

. It. m. D. Arnoldi pbr. de baecke de bo. emptis in embrica xij gross. vel iiij s. — It. o. tickburch can. — It. Thibertus canonicus.

V. c. vij. d. Augulii mris.

** It. o. Mabilia de vol pedissequa D. **Lucie de kerpen** Abb. q. cont. unum scutum antiq. de quo Presb. h. Eccl. hac die celebrantes int. se diuident j libr.

. d. vj. u. Helene regine.

. It. m. D. Arnoldi de baecke et dedit quartam partem de bon. emptis prope loesen dictis die Swarte houe et redditus illius ann. presentibus distribuendi, que bona pred. Arnoldus emit et dedit pro memoria ipsius et omnium amicorum. Et redd. diuidentur in quatuor memoriis annuatim faciendis.

XIII. e. v. n. Appollonie virginis.

It. o. ioca layca. — It. m. Katherine de lienep Thesaur. q. dedit ann. de bon. Stockenw. ad triticum comp. v libr. — It. m. Elisabeth van den Sande j flor.

II. f. iiij. m. Scolastice virginis.

. It. o. iutta de zuideven scolaris. — It. o. dictus Coninck portarius Abbatie qui cont. ann. de bon. Stockenw. present. diuid. j marck. — It. o. domicella dicta trude mommen cujus mem. fiet de bon. in dichteren iiij libr. — It. mem. Domicelle trude mommen de bon. in braempt j libr.

* Mem. D. **Lucie de Kerpen** Abbatisse h. Eccl. q. cont. j scutum ant. de quo Presb. h. Eccl. ipso die celebrantes inter se habebunt j libr. et cantabitur missa.

. g. iij. J. Desiderii episcopi.

. It. o. Mechteldis de Dudenstorp Can^ca^ q. cont. ann. de censu in lochem ad trit. comp. present. distrib. viij b. — * Festum Dorothee virg. comp. per Gerardum negel alias Boy scolasticum h. Eccl. et deseruietur j libr.

X. A. ij. d. Dorothee virginis.

. It. m. Lyse die giese q. dedit unam p'ciam terre sita in Ghiesebeke in parochia angerloe que p'cia tenet ij *mergen* et soluet ann. in vigilia omnium Sanct. persolvendas iij libr.

. b. Iduum. Castoris conf. Juliani conf. Eulalie virg.

. It. o. Conradus rex. — It. o. Margaretha layca. — . It. Sophia de genep Can. obiit et dedit de bon. in redebr. j marc. — ** It. mem. dominarum **Lucie de kerpen** Abb. et Margarethe de kerpen Thesaur. et deseruietur j scutum ant.

et cantabitur missa animarum et celebrans et quilibet seruiencium habebunt j butken.

VIII. c. xvj. kl. Valentini mris.

. It. m. Dni Wolteri Scolastici de bon. Stockenw. emptis erga Mabiliam de gent et dabitur j scudatus. — It. m. Margarethe de baer Can. et pro quibus ipsa optat. Et dedit ornamenta Sacerdot. cet. de bon. in humele iij s. — It. m. Frederici bastardi de Monte xviij s. de bon. in Stockenw.

VII. d. xv. kl. Faustini mris.

. It. o. Victoria q. dedit conuentui sex pullos et unum Psalterium. — It. m. M. Johannis bartoldi de aernhem q. dedit xvj libr. de bon. in aeswen j marc. Eod. die m. Golden de reeghen et Stephani mariti sui et Godefridi filii sui de bon. in boecholte iij s.

. e. xiiij. kl. Juliane virginis.

. It. Erlinc Canonica obiit.

XV. f. xiij. kl. Bonosii Episcopi.

* M. Dne Veronice de Styrhum Thesaur. h. Eccl. q. cont. cet. (cf. x kal. Febr.)

IIII. g. xij. kl. Pigmenii mris.

. It. m. Nicolai de camphusen de bon. Cuneg. in dichteren xv gr. — It. m. Hadewigis de nyerborch de bon. Stockenw. xij gr. (cf. iiij kal. Febr.)

. A. xj. kl. Gabini presbiteri.

. It. o. Helewigis Canonica. — It. m. decani Embricensis de bon. Kistekens j marc.

XII. b. x. kl. Eucharii episcopi.

. It. o. Reswick Canonica. — It. o. Mechteldis de maesacker Can. et dedit de bon. Wyberge ad panem ij flor.

I. c. ix. kl. Hylarii pape.

. d. viij. kl. Cathedra Petri.

. e. vij. kl. Seueri Epi. Vigilia.

. f. vj. kl. Mathie apostoli.

. It. o. matilt canonica. — It. m. trude de aeltwick de bon. aeldewick ij maldra siliginis.

** A. 1718 Obiit Magdalena Comitissa de Salm h. Eccl. Decana q. cont. comunitati praesentiarum pro anniversaria 200 thaleros Clivenses. Canitur et Servitur.

XVII. g. vj. Walburge virginis.

It. o. adelburgh Canonica et bya conuersa. — It. m. Mechteldis de Wickerade de bon. boeckholte j marc. — It. o. Gerardus de brummen Canonicus et Presb. h. Eccl. — ** Mem. Dni Roberti Doncker Canonici et cont. communit. presenc. ij flor. hornenses. Unus diuidetur inter personas h. Eccl. celebrantes et Canonicus cantans missam habebit pre aliis unum stuferum. Reliquum diuidetur iuxta consuetudines Ecclesie.

VI. A. v. kl. Nestoris Epi et mris.

. It. o. Walahet Canonica et Lutgardis scolaris.

. b. iiij. kl. Leandri Episcopi.

. It. o. theodericus Episcopus. — It. o. Bertha de velt q. cont. ex bon. Stockenw. present. distrib. ad tritic. iij s. parv. et duas libras ad *dormitorium* edificandum. — ** It. m. Johannis kellenar Abbatisse de kerpen que celebratur ij post *inuocavit* et dedit de Verstadio op den houberch antiquum scudatum cum dimidio et unum quartale scudati.

XIIII. c. iij. kl. Romani abbatis.

. It. o. Manne Presbyter. — It. m. Dni Johannis de Dunsbruggen Sabbato post *inuocavit* ex bon. Stockenw. j marc. vj dr.

KL. MARTIUS HABET DIES XXXI. LUNA XXX.

III. d. ij. kl. Donati mris. Suiberti Epi.

. It. o. Margareta pedissequa Dne de monte q. cont. pro memoria sua et Jacobi patris sui de bon. Stockenw. j marcam.

** Anno 1722 o. admodum Rever. Dnus Conradus Tenbroick h. Collegialis Eccl. Canonicus et Pastor, qui cont. communitati praesentiarum 100 taleros Clivenses pro sua memoria quae cantanda est.

. e. vj. n. Simplicii pape et mris.

. It. o. adelheit Canonica. — It. A. D. M° CCCC° VIII° obiit Hillegondis lummodis et dedit vj flor. pro mem. ipsius, patris et matris et omnium aliarum animarum suorum et pro quibus ipsa optauit. pro mem. eorumdem ex bon. Stockenw. j marc.

XI. f. v. o. Fortunati mris.

It. o. Witburgh Canca. — It. M. Dne **Yrmgardis** Abbatis. h. Eccl. de bon. Boeckholt j marc. — It. m. Sophie de bus-

selsteyne et Mecht. de brakel cet. cet. (cf. iij Non. Febr.) — It. m. Margarete de baer cet. cf. l. l.

. g. iiij. n. Lucii Epi. Adriani mris.

** M. domicelle Elizabeth de Thanrade Can^{ce} h. Eccl. q. cont. communit. presenc. et custodibus ut uni persone j scudatum int. se diuidcnt j libram dequa recitans missam anim. et quilibet seruiencium de mane hora Sept habebunt j butken. — A. 1603 die martis 4 Martii o. Rever. et Illustr. Dna D. **Margaretha** Com. **à Manderscheid et Blankenheim**, Domicella in Junckerad et Abbatissa Eltensis et Vredensis. quae Communit. praesentiarum. Pro memoria legavit et dedit 100 daleros.

XIX. A. iij. a. Eusebii mris. Phoce mris.

. It. Nicolai de Camphusen cet. (Cf. iij Kal. Febr.) — It. pro mem. Heldewigis de nyerborch (u. s.) — It. o. lisebet de merem scolaris.

VIII. b. ij. n. Victoris et victorini mrm.

. It. m. Dni Arnoldi de baeck Presb. de bon. emptis in Embrica iiij s. — ** An. Dni M° CCCC° LJ° o. Dns Theodoricus van Dulmen vicarius h. Eccl. q. cont. pro mem. sua hac die facienda com. praes. custod. ut uni pers. j scudatum ant. de quo Presb. ipso die celebrantes int. se divident j libr. dequa cantans missam anim. et quilib. seruienc. de mane hora 7 habebunt j butken. Cuius anima requiescat in pace. — M. Dne Margarete de Kerpen Thes. h. Eccl. q. cont. Com. praes. .... j scutum ant. cet. ut supra.

. c. Nonar. Perpetue et Felicitatis virginum.

. It. o. Otto mummen Presb. perpetuus vicarius h. Eccl. de bon. in boeckholt j marc.

XVI. d. viij. I. Cypriani mris. Quadragesima militum.

. It. o. Vrederadis Canonica. — It. m. Katherine de lynep. Thesaur. de bon. Stockenw. iiij s.

V. e. vij. d. Candidi mris.

. It. m. Elisabeth van den Sande j flor. — * Festum comp. per decanam de maesacker. et deseruietur p. domicellabus et Presb. more solito sicuti in aduentu Dni scriptum est. de bon. in wybergen ad panem j flor.

. f. vj. u. Translacio Sancti Viti.

. It. m. Trude mommen de bon. in braempt. j Libr. vel v s.

XIII. g. v. s. Innocencii pape.

. It. o. Ida canonica. — * Festum Dni Wolteri de moer Scolastici de prato dicto hederixmateke ij flor.

II. A. iiij. I. Gregorii pape. ix lcones.

. It. o. Berta Canonica. — It. o. Scannecka de Kerpen Can. h. Ecc. q. cont. de bon. bingerderhorst viij s.

. b. iij. d. Macedonii presbiteri.

. It. o. mabilia Can. — It. m. Sophie de horst q. dedit Conuentui de bon. in megel xxvj s. b. It. ead. Sophia dedit annu. de bon. des hanen ad panem xij s. — ** M. Dne **Lucie de kerpen** Abb. q. cont. cet. (cf. iij Id. Jan.)

X. c. ij. u. Leonis pape.

. It. o. Salome Canonica. — It. m. Dni Wolteri scolastici de bon. Stockenw. emptis erga mabiliam de gent. — It. m. Margarete de baer Can. (cf. xiij kal. Febr.). — It. m. Frederici bastardi de monte de bon. Stockenw. xviij s. — ** M. Dni Roberti Doncker Canonici........ Et cont. com. praes. ij flor. hornenses. Unus diuidetur int. personas h. Eccl. ipso die celebr. Et canonicus cantans missam habebit j stuferum pre aliis. Reliquum diuidetur juxta cons. Ecclesie.

XVIII. d. Iduum. Matrone virginis.

. Item obiit **Megenhard** pater **Gerberch.** Item Eadem die Mem. **Gerberch** patris Comitis **Wichmanni.** Et isto die memoria predictorum peragitur. Abbatissa que tunc preest debet offerre j bt. et Capitulum j bt. et thesauraria ponet ix candelas vigiliales.

. e. xvij. Heriberti epi. Cyriaci et socior. eius.

. Mem. Elyzabeth de bronckhorst Dne de Homoet pro una fibula casula et kappa quas contulit Eccl. Sancti Viti altinensis. — O. Gherardus Laycus. — * ix lectiones et pro defunctis legetur in choro. Et ipso die Ghertrudis vigilie in choro cantabuntur. — Festum Ghertrudis comp. per Dom. Agnetem de karpen Thes. h. Eccl. et cont. v flor. ren.

VII. f. xvj. kl. Ghertrudis virginis.

M. Johannis Spyck presb. ant. scudat. de una porcia terre dicta wormacker. — ** M. dne Veronice de Styrhum Thes. cet. (cf. xiij kal Mart.).

. g. xv. kl. Alexandri mris.
O. Ysalda de nyerborch Canonica q. dedit de bon. des hanen xviij s.
XV. A. xiiij. kl. Johannis abbatis.
. O. Yrmgardis de hirne Can. Et Aleydis de diedem Canonica que dedit de bon. megel iij s.
IIII. b. xiij. kl. Gudberti Episcopi.
O. Heylwigis de diedem Can. que cont. de bon. in dichteren dictis Enghusen j marc. — ** M. Dni Werneri Roevers.
. c. xij. kl. Benedicti abbatis. ix lcones.
** Feria post judica. M. Dne Agnetis de kerpen Thes. h. Eccl. q. cont. Com. pres. et cust. ut uni pers. j flor. ren. de quo Presb. i. d. celebr. hab. j libr. de qua cantans missam anim. et quil. serv. hab. viij butken. Et quicunque in vig. et missa an.... a principio usque ad finem non fuerit sec. indigenciam nichil habebit. Et Presbyteri non habentes hic corporalem residenciam nichil habebunt de ista memoria.
XII. d. xj. kl. Pauli Episcopi.
I. e. x. kl. Fidelis mris.
. It. m. Stephani de bymmen militis q. dedit d. bon. bingerderhorst viij s. — It. m. Dne Rykarde dne de lewenberch d. bon. Cunegundis in dichteren j libr. — It. m. Everwini de gueterswick et Elizabeth uxoris sue et filiorum et filiarum suarum Campanis ut uni pers. — It. margareta Can.
. f. ix. kl. Pigmenii Presbiteri.
Festum decane de busselsteyne de bon. ten renseken in beke solum domicellabus deseruientibis deseruiendum de cantando an. hec dies ad omnes horas iij libr. — Festum Stephani de keken cantando an. hac dies ad omnes horas solum domicellabus deseruientibus distribuend. Et dabit Johan derixsoen ex suo hofstadio quia in ea pro presenti moratur iij libr.
IX. g. viij. kl. Annunciacio marie virginis.
. It. m. Pelegrini et Aleydis uxoris sue de lobede et Arnoldi auunculi sui qui cont. ann. de bon. in Aeswen emptis erga Abb. j marc. Et dederunt xviij ant. scudatos.
. A. vij. kl. Ludgeri Epi monasteriensis.
XVII. b. vj. kl. Resurrectio Domini.

VI. c. v. kl. Prisci mris.
. It. m. Dni Arnoldi de baeke Presb. de bon. in Embrica iiij s. vel xij gr.
. d. iiij. kl. Eustasii abbatis.
. It. o. Jutta de malburch Canonica. — It. m. Goeswini byeschoep q. cont. ann. ex bon. Stockenw. v. s.
XIIII. e. iij. kl. Quintini et Tribuni mrm.
. It. o. gerline et bertel Canonice. — It. o. Elizabeth Dna de Gueterswick cuj. mem. est cum Everwino marito ipsius et filiis et filiabus de bon. Cunegund. in dichteren hac die j libr.
III. f. ij. kl. Sabine virginis.
. It. o. bya Canonica. — It. o. Sophia pedissequa Dne Abbatisse q. cont. ex bon. Stockw. Camp. ut uni pers. j marc. — It. m. Sophie de busselsteyne et megt. de brakel cet. — It. m. margar. de baer Can. cet. **. Anno Dni millesino quingentesimo vicesimo tercio o. Elisabeth hussen quond. ancilla Dni Wilhelmi Spicker Canonici h. Eccl. que cont. Com. pres. ij libras quarum una diuidetur, inter celebrantes. Et canonicus cantans missam primam habebet j stuferum pre aliis. Reliqua libra div. equaliter.

KL. APRILIS HABET DIES XXX. LUNA XXX.
. g. kl. Venancii Episcopi.
. It. obiit Constantinus.
XI. A. iiij. N. Theodosie virginis.
. It. o. fretheswine Canonica. — It. A. Dni M° CCC° LVIJ° o. adalicia vel Elizabeth de baer Canonica q. dedit de bon. aeswen j marc. — ** It. Anno dni 1443 o. fyken lodouich et dedit ann. j libr. et dicetur missa anim. hora sept. et celebrans cantabit.... ad orandum pro anima eius, pro quibus habebunt j alden buddreger.
. b. iij. Agupis virginis.
. It. obiit beatrix Canonica.
XIX. c. ij. n. Ambrosii Episcopi. ix lectiones.
. It. m. Hermanni de vlft et ghertrudis eius uxoris et dederunt v flor. ann. de bon. Kistkens in Stockenw. ix gr.

VIII. d. nona. Verene virginis.

.It. o. Heylewigis de gore Can. et custos h. Eccl. q. cont. ann. de bon. bingerderhorst xij s.

XVI. e. viij. J. Celestini pape et mris.

.It. o. Biltrud. — It. Can. Adelheid franco. — It. o. Katharina de lynep Thes. h. Eccl. q. dedit ann. d. b. Conegundis in dicht. v libr. — It. m. Elisabeth van den Sande j flor.

V. f. vij. d. Hesippi (sic) **epi. Marie egipciace.**

.It. o. Justina Can. — It. m. trude mommen de bon. in braempt j libr.

. g. vj. u. Perpetui Episcopi.

.It. o Jutta Canonica. — It. pro mem. Hadewigis de nyerborch d. b. in hummele iij s. de b. in Stockenw. xij gr. — It. m. Nicolai de camphusen d. b. Cuneg. in dichteren xv gr.

XIII. A. v. u. Marie egipciace.

.It. m. Stephani de keken.

II. b. iiij. m. Ezechielis prophete.

. c. iij. J. Leonis pape.

.It. m. Dni Wolteri scolastici cet. — It. m. margar. de baer Can. — It. m. Fred. bast. de monte cet.

X. d. ij. d. Julii episcopi.

.It. o. hadewigis de nyerborch Can. pro mem. ipsius de bon. ten Rense in beke v scep. rogge.

. e. Iduum. Eufemie virginis.

.It. o Hildegondis Can et cont. vj scep. silig. ann. a Thesaur. pro temp. exacte ad mem. suam faciendam. — It. memoria vel obiit Richardis Can. q. cont. de bonis in wele (wyel) x s. paru. — It. o. Margareta de Niwenar Can. h. Eccl. Et m. Wilhelmi de Sleyda Praepositi majoris Eccl. Coloniensis et dedit de bon. in dichteren ij libr. — It. ad eand. mem. et dabit Thesaur. de Kerpen de ortu suo prope domum suam in festo Martini ann. iiij s.

XVIII. f. xvij. kl. Tyburcii et Ualeriani mrm.

.It. Ghertrudis Can. — ** Mem. Dne Veronice de styrhem Thesaur. cet.

IV. g. xvj. kl. Quiriaci mris.

.It. A. D. M° CCC° LVI° o. Mechteldis de brakel Can. que cont. de bon. in dichteren iij libr. — It. eod. die m. Gertrudis pedisseque sue q. dedit de bon. boeckholt iiij s.

. A. xv. kl. Anichesii episcopi.

.It. m. Decani Embricen. de bon. Kistekens j marc.

XV. b. xiiij. kl. Hermogenis mris.

.It. obiit Richmodis Canonica.

IIII. c. xiij. kl. Eleutherii confessoris.

.It. o. Mechteldis et Bernheldis Canonice. — ** It. Festum compassionis gloriose virg. Marie semp. solempniter celebrabitur feria sexta post quasimodo. Et est comp. per Dn. Ropertum Doncker Can. h. Eccl. S. viti Altinensis, q. dedit ann. summam missam ad manus ij libr. Una diuidetur iuxta cont. h. Eccl. nostre. Alia libra diuidetur inter celebrantes. Et Canonicus cantans prim. missam hab. j stuferum de predicta libra.

. d. xij. kl. Themonis confessoris.

.It. o. Mariona de bruechusen q. dedit de bon. de hanen in diedem ad panem j marc.

XII. e. xj. kl. Genesii mris. Victoris pape.

.It. o. Hildeburgis Can. — It. o. Menta van den gronde q. cont. de bon. boeckh. iiij s. — It. m. Irmgardis de lynep Can^ce^ et dabitur tercia pars reddituum prouenienciun de ix marc. veniencium de domo sua de bon. in Redebroek ij marc. — ** Mem. Dne **Agneta de Bronckhorst** Abbatisse, feria 2^a^ post Octauas pasche. que cont. Com. pres. et custodibus ut uni persone j scudatum antiq. de quo Presb. dicte Eccl. ipso die celebrantes inter se habebunt et diuident j libr. de qua cantans missam et quilibet seruiencium habebunt j butken.

I. f. xj. kl. Symeonis Epi mris.

.It. o. hedericus q. cont. ann. de quodam prato dicto hederixmateken sito trans Wiltam iiij flor.

. g. x. kl. Gaij pape et mris.

.It. o. theodricus presb. q. cont. xxviij s. in bonis Wiele, quatuor Canonicis equalem porcionem cum domicellabus. — It. o. Wilhelmus de Sleyde Prepos. maioris Eccl. Colon. Et m. Margarete de niwenar Can. h. Eccl. qui contulerunt de bonis cuneg. in dicht. ij libr. — * Festum Joh. Spyck Presb. de bon. Gallen in Stockenw. *ad edificandum domum* j flor. — Festum Dni Ottonis Mommen Presb. de bon. boeckh. j marc.

IX. a. ix. kl. Georgii mris. ix lect.

.It. o. Bysela Can. Et Margareta de gueterswick scolaris — * Festum lancee et clauorum Dni nri comp. per Domicellam Juttam de Zeuenborn Can. h. Eccl. Celebratur feria vj^a post Dom. qua cantatur *misericordia* de bon. Cuneg. in dicht. Camp. ut uni pers. viij s.

. b. viij. kl. Donati mris.

.It. o. Ida pia preposita. — Nota si festum marci venerit in die vel ebdomade paschali nihil de eo ū Colla ad missam carnis comeditur, processio paschalis fiet. Sed si uenerit in quacumque alia post Octauas pasche de eo plenum officium fiet, et non de Dom. sed processio paschalis fiet. Et quando uenerit in die Oct. pasche tunc feria sec. proxima de eo plenum officium fiet nec carnes comedentur. Si vero post Oct. Pas. uenerit feriali die carnes non comedentur Processio fiet more solito.

XVII. c. vj. kl. Marci euangeliste, hodie non pro defunctis legetur.

.It. o. Anna de niesteyne Can. et dedit xx flor. ad mem. ipsius faciendam de bon. gallen op Stockenw. j flor. — ** Mem. walrami de menschene q. cont. ij libr. perpet. temporibus pro sua mem. Et j libra ministrabitur Sacerdotibus celebr. et Canonicus cantans mis. habebit de dicta lib. j stuf. prae aliis celebr. et reliqua diuidetur juxta cons. Ecclesie.

VI. d. vj. kl. Cleti pape.

.It. m. bernardi de Lobede Presb. de b. bingerderh. j fl. — ** A. D. millesimo quingent. decimo octauo die vero 27 m. aprilis Obiit D. Robertus Doncker Canonicus h. Eccl. q. cont. ann. Com. pres. ij flor. horn. quorum j diuid. int. pers. ipso die celebr. Et Can. cantans missam p. aliis habebit j stuf.

. e. v. kl. Anastasii pape.

.It. bertradis Canonica. — It. o. Berta Can. — It. m. Dni Arnoldi de bake Presb. de bon. in Embrica xij gr.

XIII. f. iiij. kl. Vitalis mris.

.It. o. Elizabeth dna de monte q. dedit de x marcis in aeswen j marc. — It. m. Sophie de busselsteyne et Mechtel. de brakel cet. — It. marg. de baer Can. cet.

. g. iij. kl. Agapiti et Secundini.

. A. ij. kl. Sophie virg. Quirini mris.

KL. MAJUS HABET DIES XXXI. LUNA XXX.

XI. b. kl. Philippi et Jacobi Apost. Walburgis V.

.It. m. Franconis de Camphusen et Elizabeth uxoris eius de bo. in redebr. iiij s. — It. ad eand. mem. de bo. in humele iij s. — It. A. D. M° CCCC° XVIII° o. taele pedissequa Abbatisse de holzaten et dedit pro mem. xx flor. arnemiens. de bo. kistekens ann. j flor.

. c. vj. n. Anastasii episcopi.

. Nota hac die crucis missa cantabitur in altare s. Johannis. Et custos finita missa aquam et sal presentabit que a sacerdote benedicentur. Sed aqua et sal per totam missam ibi erunt posita. Aqua sub mensa et mensali mundo tecta et sal desuper positum. Et nona catabitur ibidem.

XIX. d. v. o. Inuencio sancte crucis. Alexandri et sociorum ejus.

.It. tercia mem. Othonis de moerse q. dedit ad trit. xij gr. — It. m. Elizabeth van den Sande j flor. — ** M. Dni Theodrici Stockem q. cont. ann. j flor. aur. renen. pro sacerd. missam celebrantibus. Et Can. cantans missam hab. p. aliis j stuf. de dimidio flor. et erit nihilominus particeps cum aliis celebrantibus. Alius vero dimid. flor. ren. diuidetur equaliter inter personas capitulares et custodes iuxta cons. Eccl.

VIII. e. iiij. n. Floriani mris.

.It. m. Elizabeth v. d. Sande de bo. Stockenw. v libr. — It. Gerburch conuersa obiit. — m. Katherine de lynep Thes. ex bo. Stock. iij s.

. f. iij. a. Jouiani mris.

.Nota qd pro celebratione festi b. Johannis ante portam latinam Decana de maesacker cont. de bo. in wyberchen dum de pecunia ad hoc data emi poterit q. a domicellabus et presb. deseruientur sicut in aduentu Dni scriptum est. — It. m. trude mommen de bo. in braempt v s. — It. o. Remarc Canonica.

XVI. g. ij. n. Johannis ante portam latinam.

.It. o. Anna Canonica. — It. m. henrici de aeswen et mye sororis eius et amicorum et dederunt v ant. scud. de bo. in humele ann. j marc.

V. A. Nonar. Juuenalis mris.

.It. o. Mechteldis laica q. dedit libram.

. b. viij. J. Victoris mris.

. It. o. Sophia de berempt Canonica et luchardis Can. — It. o. Johannes wrede Presb. q. cont. de bo. in Wiele xij f. paruor.

XIII. c. vij. d. Geruncii episcopi.

. It. o. marcwart. — ** M. Dne **Lucie de kerpen** Abb. cet.

II. d. vj. u. Gordiani et Epimachi.

. It. o. Elswic canonica.

. e. v. I. Gengulfi mris. Mamerti Epi. Corone virginis.

. It. obierunt Willerad et Willeburgh Can[ce]. — * Festum die pancracii ex parte Dni Wilhelmi de monte militis de insula trans. renum et pertinet ad hereditatem Bylant et iacet op ten dunen in dominio abbatie altinensis j marc.

X. f. iiij. d. Pancracii mris et sociorum eius.

. It. o. Dns Wolterus de moer Scolasticus h. Eccl. q. dedit quolibet mense de anno de bon. emptis erga mabiliam de gent in Stockw. j scud. — It. m. margarete de baer Can. cet. — It. margareta Can. — It. m. Fred. bast. de monte cet.

. g. iij. u. Seruacii episcopi.

** It. m. Dne Agnetis de kerpen Thez. cet. — Mem. Dne Veronice de styrhem Thez. h. Eccl. cet.

XVIII. A. ij. U. Victoris mris.

. It. m. decani Embric. d. b. Kistk. j marc.

VII. b. Iduum Torquati mris.

. It. m. Hadewigis de nierborch d. b. Stockw. xij gr. cet. — It. m. nicolai de camphusen cet. — It. o. Lymarus Episcopus. — It. o. Joh. de moersc.

. c. xvij. kl. Pelegrinis epi et mris.

. It. o. Aleidis de genep q. cont. d. b. Stockw. ij s. paruorum.

XV. d. xvj. kl. Torpetis mris.

. It. o. Thomas sacerdos.

IIII. e. xv. kl. Dyoscori mris.

. It. o. Bezela Can. — It. o. Arnoldus sacerdos. — ** Mem. Dne **Agnetis de bronckhorst** Ab. feria 2ª post oct. Pent. q. cont. cet.

. f. xiiij. kl. Potenciane virginis.

. It. m. Dne Arnoldi de baecke Presb. de bon. ter Swarter houen prope loesen j flor. — ** A. D. millesimo quingent. vicesimo primo obiit Johannes de osswart Custos h. Eccl. s. Viti Altin. q. d. com. pres. j aur. flor. renens. de quo Pres. ipso die celebr. ir se diuident j libr. de qua cantans miss. h. j stuferum p. aliis. Reliqua libra equaliter diuidetur inter personas.

XII. g. xiij. kl. Bysille virginis.

. It. o. adelbern Canonica. — ** A. D. milles. quadring. septuag. quinto 22ª die m. Maji o. Ill. et magnif. Dna **Agnes de bronckhorst** Abbatis secularis Eccl. Altinensis q. cont. com. pres. xv flor. Ducis Philippi de quibus Presb. ipso die celebr. cet.

I. a. xij. kl. Calixti pape.

. b. xj. kl. Desiderii episcopi.

. It. m. Wigeri de redebroeck et Yde uxoris eius d. bon. in Redebr. j marc.

IX. c. x. kl. Donathee mris.

. It. o. Sophia laica.

. d. ix. kl. Rogaciani mris.

Nota eod. die S. Urbani est dedicacio altaris consecr. in honorem ipsius. Et domicelle primas vs et completiorum et ipso die omnes horas et sec. vs et compl. et missam dedicacionis ibid. cantabunt. — It. o. Henricus de vrekenhorst sacerdos. — * Festum comp. per Ottonem momme vicarium h. Eccl. d. bo. Redebr. j marc. — Festum comp. eod. die per Joh. Spyck de quadam area dicta heidenslack sita prope braempt ix s.

XVII. e. viij. kl. Urbani pape mris.

. It. o. Jutta Canonica. — ** A. D. milles. quingent. dec. oct. die vices. sept. m. Maji Dns o. Wilhelmus Spicker Canonicus h. Eccl. q. cont. ann. ij flor. aur. renens. cuius anniversarium tenebitur per hunc modum. j flor. diuidetur int. celebrantes et canonicus cantans primam missam hab. duas quartas vini. Et canonici seruientes quart. vini et quartus canon. eciam habebit quart. vini. Residuum diuidetur equaliter inter Canon. et vicarios. Alius vere flor. equal. diuidetur int. personas iuxta cons. Eccl. n.

VI. f. vij. kl. Augustini episcopi.

. It. m. Sophie de busselsteyne et Mecht. de brakel cet. — It. m. Margar. de baer et suorum cet. — ** A. D. M° CCCC° LXVIII° o. Illustr. virgo Agnes van Dun ind. van dem auersteyn Canonica h. Eccl. Et cont. com. pres. j flor. et quartam partem j floreni ann. de quibus Presb. celebr. inter se

diuident j lib. Et hora sept. de mane cantabitur missa anim. et celebr. et quilib. serv. hab. j butken de pr. libra. Et quic. in vig. missa an. et commemor. summam missam a princ. usque ad finem non habuerit sec exig. nichil habebit. Et si aliquis Presbiterorum non habuerit hic corporalem suam residenciam nichil habebit de ista memoria.

. g. vj. kl. Aquili confessoris. Bede presbiteri.

. It. o. bernardus pbr.

XIII. A. v. kl. Germani episcopi.

III. b. iiij. kl. Maximini confessoris.

. It. m. beatricis de steenren Can. q. cont. bona in beynhem sita in prochia angerloe prope Doesborch et faciunt ann. xxviij libr. pro duab. memoriis faciendis. Prima mem. pro se ipsa facienda et tunc diuidetur dimidietas prediet. libr. Secunda mem. pro hermanno de steenderen et t. diuid. alt. dim. libr. — It. ad eand. m. ij ant. gross. — It. m. Renswindis Thes. q. cont. ann. d. b. des hanen in diedem pro mem. eius fac. quam prius post fest. Penthecost. fieri potest. xv s.

. c. iij. kl. Felicis pape et mris.

XI. d. ij. kl. Petronille virginis.

. It. o. Christianus sacerdos. — ** A. D. M° CCCC° XXXIX° o. Dna Margareta de kerpen Thes. h. Eccl. q. cont. com. pres. et cust. ut uni pers. iiij flor. ren. ann. de quibus Presb. celebr. diuident j libr. Et hora 7ᵃ de mane cantabitur missa anim. et celebr. et quil. seruienc. h. j butken. Et quic. in vig. missa an. et commemor. post sum. missam a princ. ad fin. non fuerit cet.

KL. JUNIUS HABET DIES XXX. LUNA XXIX.

. c. kl. Nycomedis mris.

. It. m. Katherine de lynep. Thes. et Yrmgardis neptis sue Canonice h. Eccl. et dentur de dimid. area in villa altensi sita et pertinet ad bona moelenhuys viij s. Et de lignis in Stockenw. q. sim. pertinent ad pred. bona j ant. s. — It. ad eand. m. de duob. iugeribus sitis in liemersche emptis erga Joh. ter wert iiij ant. s. — It. m. Elizabeth v. d. Sande j flor. — It. o. Oda Can.

XIX. f. iiij. N. Marcellini et Petri mrm.

. It. m. Katherine de linep Thes. h. Ecc. d. bo. Stockw. ad panem iiij s. — It. m. mechteldis de gueterswick scolaris. — It. m. Trude mommen de bo. in braempt v s. — * Festum herasmi comp. per Agnetem de Nywenar j flor.

VIII. g. iij. o. Herasmi epi et mris.

. It. m. Ottonis mommen Presb. de bo. in dichteren j marc.

XVI. A. ij. n. Quirini epi et mris.

Si festum bonifacii post octauas penthec. venerit legentur ix lect. et pro defunctis in choro legetur. In die vigilie cantabuntur. — Nota quod in oct. Pent. dictis vesperis Domicelle cum processione exibunt chorum suum cantates: R. *Summe trinitati* procedentes ante altare S. Viti et ibi cum Presb. cantabunt: *Magnificat eum an. m.* Die vero seq. de trinitate tenebunt et omnes horas ante altare predictum cantabunt cet. — * Festum trinitatis celebratur feria secunda post oct. pent. videlicet qd in octa. pred. dictis sec. ordiatur processio ante chorum domicellarum et vadunt ante alt. s. Viti cantando. R. *Summe Trinitati* et ebdomadarius leget col. post *magnificat.* Et ista pres. sumetur de bon. des grouen op ten dunen iiij libr. et de heruelt ij lib. et de bo. Stock. iiij s.

X. b. nona. Bonifacii epi et sociorum eius. ix lct.

. It. o. Gherardus de brienen Presb. h. Eccl. q. cont. de bo. in Kelle j marc. et duos pullos. — It. o. Syburch Canon.

. e. viij. Claudi et Amandi.

. It. m. hadewigis de nierborch de bo. Stock. xij gr. cet. — * Festum octau. S. Trinitatis comp. per Hadewigim de nierborch Can. Domicelle cantabunt dictis vesperis super chorum earum *O Sacrum conuiuium* cum *Col. de sacramento* in honore trinitatis et sacramenti. Sim. Presb. cantent eand. c. *O Sacrum* coram Sacramento et ebdomadarius leget col. de sacramento. Et custodes debent interesse si uelint habere presenciam. Et diuidetur redditus unius dimidii schaerholts in kortebossche.

XIII. d. vij. d. Fortunati mris.

. It. o. Dns Arnoldus de baeck Prb. de una p'cia terre in wele iiij flor. — It. m. pred. arnoldi de bo. emptis in Embrica xij gr. — ** A. D. M° CCCC° XL° o. Ermgardis de kenenborgh Can. h. Eccl. q. cont. j flor. ren. de quo Presb. h. Eccl. i. d. cel. habebunt j libr. et celebrans prim. missam hora septima in altare s. Johan. ultra alios hab. j butken.

II. e. vj. u. Medardi confessoris.

. It. secunda mem. Mechteldis de wickerade Decane h. Eccl. q. cont. d. bo. Kistekens iiij s.

. f. v. u. Primi et Feliciani mrm. Festum octe sacramenti.

. Festum comp. per Henricum moliart Prepos. Embricensem in octaua Sacramenti ad triticum. campanis plenam porcionem ex bo. Stocken w. dabitur j libr. — It. o. blendis dna de baeck q. dedit d. bo. des hanen ad trit. xv s. — It. m. Dni Wolteri scolastici cet. — It. o. Hadewigis Can. — ** M. Dne Veronice de Styrhem Thes. (cf. x kal. Febr. et xiij kal. Mart.).

X. g. iiij. J. Getuli mris.

. It. o. Lutgardis Can. — It. o. Joh. de monasterio Vicarius h. Eccl. d. bo. boeckh. iiij s.

. A. iij. d. Barnabe apostoli.

. It. o. Elizabeth de genep Decana h. Eccl. et dedit d. bo. Stock. ad trit. j libr. camp. j gr. — It. o. ludgardis Can. — . It. m. decani Embr. d. bo. kistek. j mr. — It. o Thidrac canonica.

XVIII. b. ij. u. Odulphi conf. Basilidis Cyrini Nabois et Nazarii.

VII. c. Iduum. Felicule virginis.

. It. m. duarum sororum gerberch et lutgardis de bruggestraten et dederunt j maldrum siliginis.

. d. xviij. kl. Valerii mris.

. Festum Wilhelmi herberdi q. d. viij mothon. de bon. in Redebr. — Fest. Trude mommen d. bo. in braempt. v s. — Nota per oct. huius festi plena octaua tenebitur et non pro defunctis. — Nota qd. semper in prox. dom. post Viti dedicacio summi altaris est. Et tunc omnes hore diei et noctis ante altare s. Viti cantabuntur. — It. nota qd dedicacio altaris in capella consecrati in hon. s. gangulfi mris celebratur sequenti die post Viti. — * Festum decane de busselsteyne d. bo. Rensekcn to beke iij libr.

XV. e. xvij. kl. Viti sancti mris. Modesti et Crescencie.

. It. m. Henrici de ripen Can. h. Eccl. et d. xi scudatos d. bo. in aeswen j marc. — It. o. falsvic Can.

IIII. f. xvj. kl. Justini mris.

. It. o. jutta Can.

. g. xv. kl. Alexis confessoris.

. It. o. ludgardis de lynep scolaris. — It. o. gisla Can. — It. o. Dns Fredericus Dns de monte nobilis q. cont. ann. de x marcis in aeswen, campanis ut uni pers. j marc.

XII. A. xiiij. kl. Marci et Marcelliani mrm.

. It. o. Mechildis et frenchin. — It. m. Conradi de ophauen et uxoris sue et filiorum s. de hofstadio dicto bruninx hofstede iiij ant. gr.

I. b. xiij. kl. Geruasii et Prothasii mrm.

. It. o. **Richardis** Abbatissa. Tunc Abba q. preest debet offerre sacerdoti sum. missam celebranti ad altare j bt. Capit. j bt. et Thesaur. ponet ix candelas vigiliales. Et sepulchrum huius Abbatisse est ante criptam theutonice *krocht* prope lectos Campanorum.

. c. xij. kl. Regine virginis.

. It. obiit WICHMANNUS **Comes fundator huius Ecclesie altinensis**. Abba que tunc preest debet offerre illa die si fuerit dies carnium sacerdoti summam missam celebranti j quartam vini, unam assaturam de grosso et panes iiij denariorum. Si aut. non fuerit dies carnium offeretur piscis de uno grosso. Capitulum j btk. Et Thesauraria ponet ix cand. vigiliales et iv magnas candelas et paruam longam candelam ad sepulchrum in quolibet latere sepulchri. Eodem die quando mem. eiusd. Comitis peragitur omnes Domicelle tam scolares quam non scolares presentes debent ad summam missam bis offerre. Duo eciam presbyteri ad eandem missam debent seruire more solito. — It. o. Ghertrud scolaris.

IX. d. xj. kl. Albani mris.

. It. o. Sara de meer Decana h. Eccl. q. cont. ann. de bo. bingerderh. xviij s. — Nota hac die Octaua S. Viti cum ix lect. celebratur et non pro defunctis legetur. — ** Festum x millium martyrum comp. per Dnam Marg. de kerpen Thes. q. cont. ann. j fl. ren.

. e. x. kl. Waltfridi mris. Albini et decem millium mrm.

. It. o. Mechteldis Can. — It. m. gheraerdi lengel. — It. Katherina Dna de cranenburch q. cont. magnum psalterium bene illuminatum. — It. m. Sophie de busselsteyne et Mecht. de brakel cet. — It. m. Marg. de baer cet. (cf. viij Id. Jan.).

XVII. f. ix. kl. Etheldrude virginis. Vigilia.
. Nota qd isto die s. Joh. baptiste finita summa missa Domicelle ibunt universaliter ante altare b. Joh. et flexis genibus legent preces: *Ego dixi dom. miserere mei*, cum coll. *Custodi Dne* et cum col. de bto Johanne et col. de bto Vito. Et Decana offeret j bt. sup. altare. — It. o. gertrudis de alborch Can. q. d. conventui bona sita in huetem presentibus distrib. Summa bonorum valet xvj libr. Et custodes nichil nisi qd eis ex gracia dabitur. — It. o. Luchardis de bronchorst scolaris. — It. octa Johan. tenebitur et pro defunctis. — * Festum Joh. de holthusen j marc.

VI. g. viij. kl. Nativitas s. Johannis baptiste.
. Nota qd omni feria sexta infra hinc s. festum b. Johannis bapt. et Lamberti quando non est festum celebre neque infra octauas aliquorum sanctorum neque festum ix lectionum, processionaliter itur cum crucibus per abbatiam per claustrum, super cimiterium domicellarum et legetur ibi pro defunctis ut antiqui moris est. — It. o. adelberen Can.

. A. vij. kl. Lebuini conf. ix lct. Radbodi et Adelberti conf.
. It. o. Sumhel Can.

XIIII. b. vj. kl. Johannis et Pauli mrm.
. It. o. Agnes de megene Can. q. cont. ann. d. bo. in Wilc iij libr.

III. c. v. kl. Septem dormienciurn.

. d. iv. kl. Leonis pape. Benigni mris. ix lct. Vigilia.
. It. plena octa apost. et inf. octas eorum non legetur pro defunctis. — It. m. Bernardi costmans et uxoris eius q. dedit x flor. quos tenet Dns Wernerus boeskael et dabit ann. j fl. — * Festum stephani de keken de quodam hofstadio dicto mettehasen viij s. br.

X. e. iij. kl. Petri et Pauli apostolorum.
. It. o. Aleydis de hirnen Can. et Decana q. cont. ex bo. Stockw. at trit. pres. distrib. j marc. — It. o. Coenegondis Canonica. — It. m. Elizabeth v. d. Sande j fl. — * Festum commemorat. s. Pauli comp. per Dn ottonem mommen de bo. boeckholte j marc.

. f. ij. kl. commemoracio Pauli. ix lect.
. It. m. Katherine de linep Thes. ad panem iiij s. — It. m. Trude mommen d. bo. in braempt v. s.

KL. JULIUS HABET DIES XXXI. LUNA XXX.

XIX. g. kal. Octaua sci Johis baptiste. Gay pape.
. It. m. Henrici de Gelren Pbr. vicarii d. bo. Stock. j m. — * Festum Sanct. Processi et Martiniani comp. p. Dnum Arn. de bake Pbrm. cantando summam missam d. bo. in Embrica viij s.

VIII. A. vj. n. Visitacio beate Marie. Processi et Martiniani.
. It. o. bertelt Can. — O. Tydela Can. — It. o. bela de morse q. dedit d. bo. des hanen j marc.

. b. v. o. Tranlacio sancti Thome.
. It. o. Joh. de bronckhorst Prepos. Sti Saluatoris Traject. d. bo. in aeswen j marc.

XVI. c. iiij. n. Translacio sancti Martini. ix lct.
. Nota qd prox. dominica post fest. visitacionis Marie est dedicacio altaris b. Marie virginis gloriose consecr. in honorem ipsius, trium Regum et b. Antonii Abb. — . It. o. geyla Can. — It. o. Elzaba de gueterswick Can. q. cont. de bo. Stock. j ff. — ** M. Hadewigis ter poerten q. cont. com. pres. ij libr. de quibus sac. celebrantes habeb. j lib. Et canonicus cantans j stuf. pre ceteris. Et recipietur ann. ex domo Bernardi Houell.

V. d. iij. n. Goaris confessoris. Jocundini mris.
. It. obierunt Adela et Wendelagata Canonice. — It. Richard occisus est.

. e. ij. o. Octaua Apostolorum. ix lect.
. It. o. Heylewigis de malle Thes. Et quarta pars bonorum Hulsemanni pertinet ad mem. suam. It. habebunt domicelle scolares presenciam de bo. in Wiele x s. — M. Agnetis de kerpen Thes. h. Eccl. cet.

XIII. f. Nonar. Wyllibaldi epi.
. It. m. dni Wolteri scol. cet. — It. Mecht. de brakel cet. — It. m. Marg. de baer. — It. Fred. bast. de monte (cf. iij Id. Apr.). — * M. Dne Veronice de Styrhem (cf. x kal. Febr.).

II. g. viij. J. Kyliani et sociorum eius.
. It. o. gertrudis laica.

. A. vij. d. Agylloffi Epi et mris.
. It. m. Decani Embric. d. bo. Kistckens j marc.

X. b. vj. J. Septem fratrum.
. It. o. Helewigis de monte Can. h. Eccl. q. d. de x marcis

emptia erga Abbatiam d. bo. aeswen j marc. — * M. Due **Lucie de kerpen** Abb. (cf. iij Id. Jan.).

. c. v. d. Tranlacio s. Benedicti.

. It. m. Conradi de uphanen de una hofstadio in lobede iiij gr. ant.

XIII. d. iiij. u. Felicis et Naboris et Primitiui.

* Fest. Margarete virg. comp. p. Marg. de baer Can. d. bo. in hummele j marc.

VII. e. iij. u. Margarete et Mildrade virg. ix lect.

. It. m. Meyne de waltegge q. d. bo. in boeckh. v. s. — . It. m. Euerwini Dni de gueterswick nobilis et uxoris sue filiorum et filiarum suorum d. bo. in dichteren j libr.

. f. ij. m. Castuli mris. Justini conf.

* Festum diuisionis Apost. comp. per Decanam de busselsteyne d. bo. in Renseke j marc. — It. finitis primis vesperis legetur *miserere.*

XV. g. Iduum. Diuisio Apostolorum. ix lect.

. It. m. Dni Arn. de baeck Presb. d. bo. in Embrica iiij s.

IIII. A. xvij. kl. Munnulphi et Gundulphi conf.

. It. o. Magister Daniel sacerdos. — It. o. Agnes de diederen q. d. de bo. in den wiel ij lib. et xij s. p.

. b. xvj. kl. Marcialis mris. Alexis conf.

. It. m. Mechteldis Herboldi q. d. de bo. in Stock. ad trit. comp. ann. Camp. ut uni pers. j marc.

XII. c. xv. kl. Arnulphi Epi. Frederici Epi et mris. ix lect.

I. d. xiiij. kl. Arsenii Abbis. Justine et Rufine virg.

. It. o. Mechteldis de Zinderen Can. q. d. dim. partem bon. in Redebr. j maldr. silig.

. e. xiij. kl. Philiberti Abbis.

. It. o. Fredericus miles de moerse q. d. an. iiij lib. d. bo. Stockenw.

IX. f. xij. kl. Praxedis virginis.

. It. m. Sophie de busselst. et Mecht. de brakel cet. — It. m. Marg. de baer cet. — * Festum Marie Magdalene comp. per Dec. de Maesacker d. bo. Wilbergen j fl.

. g. xj. kl. Marie Magdalene.

. It. Elizabeth de bronckhorst Dna de homoet optauit

duas memorias pro se ann. celebrari. Unam ipso die gertrudis virg. Alterum translacionis trium regum et anniuers. ipsius obitus. Et dedit huic Eccl. ad hon. Dei et s. Viti ornam. saderd. scil. casulam cappam nigram et unam fibulam deaurat. It. o. A. D. Milles. quadr. vices oct. ipso die bo. parasceues. — * Festum translac. 3 regum comp. p. Heilewigim Can. h. Eccl. cantando summam missam de 3 regibus j flor.

XVII. A. x. kl. Translacio trium regum. Apollinaris mris.

. It. m. henrici de Doerenweert militis d. bo. in dichteren j lib. iij s. — It. m. henrici mispels et guede uxoris sue et pro quib. ipse optat. et d. xxviij lib. d. bon. dictis ape sitis prope dottinchem et pertinet etiam bonis boeckh. ann. ij lib. — It. m. beyers et ux. sue et dederunt v flor. de bo. in hummele iiij s.

VI. b. ix. kl. Christine virg. Vigilia.

. It. o. Elizabeth de doerne Can. q. d. xxiiij ant. scudatos x alios scud. ann. de bon. in aeswen j marc. — It. ad eand. mem. d. bo. Redebr. j marc. — * Festum b. Christophori comp. p. Yrmgardim de lynep Can. d. bo. Redebr. j marc. — Festum s. Jacobi Ap. comp. per D. **Luciam de kerpen** Abb. et desernietur j scud. ant.

. c. viij. kl. Jacobi Apost. Christoferi mris.

. It. A. D. Milles° CCC° LXV° o. **Yrmgardis de monte** Abba h. Eccl. ad mem. eiusd. d. b. in boeckh. j marc. d. bo. redebr. xviij s. — It. A. D. M° CCC° XCV° o. Elizabeth de kerpen Thes. h. Eccl. et d. domos suas prope puteum capitulo pro quibus domibus ad mem. ipsius de bo. Kistekens j marc. — It. ad eand. m. de bo. in Embrica j marc. — ** It. A. D. M° CCCC° XXI° o. Aleydis uxor Euerardi et d. pro eius mem. fac. iiij flor. arnem.

XIIII. d. vij. kl. Jouiani mris.

. It. o. Otto Episc. — It. o. Wigerus scultetus s. Viti. — It. o. Adelberus. — * Festum Joachim et Anne parentum marie virg. gloriose comp. p. Marg. de Zeuenborn ij libr.

IIII. e. vj. kl. Hermolai Prb. Joachimi pr. Anne mr. beate marie.

. It. m. Kat. de Lynep Thes. ad panem iiij s. — It. m. El. v. d. Sande j fl. — ** It. o. Katherina de Zimstede quond.

ancilla Due **Lucie de kerpen** Abb. q. cont. ij lib. ann. quarum una pars de vespere in vig. et due partes in prima missa que hora vij dicitur desernientur cet.

. f. v. kl. Panthaleonis mris.

. It. m. helewigis de monte Can. de bo. bingerderh. x s. — It. m. hadew. de nierborch de bo. Stockw. vij gr. — It. m. nyc. de camph. de bon. in dichteren xv gr. — It. m. trude mommen cet. — It. o. Adelbirn Can.

XI. g. iiij. kl. Felicis. simp. Beatricis. Marthe sor. Lazari.

. It. m. Ide de colonia de bo. boeckh. iiij s. — It. o. Ludgardis Can.

XIX. A. iij. kl. Abdon et Sennes mrm.

. It. m. ottonis de moerse ad trit. xij gr. — It. o. Alcydis vid.

KL. AUGUSTUS HABET DIES XXX. LUNA XXX.

VIII. c. kl. Petri Apost. ad vincula.

. It. A. D. M° CCCC° XIII° o. Helewigis de lynep Can. h. Eccl. cuius mem. tenebitur p. hunc modum s. qd omnes Presb. hora 7ª conueniant ad Eccles. cantando missam p. defunctis et celebrans missam pre al. hab. j btn. et missa finita Domicelle descendent chorum legendo cum Presb. commend. ut moris est. Et custodes sternent tapetum armis eius ornatum sup. sepulchrum compulsando cum ambabus maiorib. Camp. tam ad vesp. quam ad missam. Et quil. eorum hab. ut unus personarum. Et diuidetur de Verstadio empto op de houberch ij flor. — It. obiit **Wichmannus** filius Comitis **Wichmanni** Tunc Abba q. preest debet offerre sacerdoti summam missam celebranti j bt. Cap. j bt. et Thes. ponet ix cand. vig. Et jacet sepultus in paruo sepulchro prope sepulchr. **Wichmanni** Comitis.

XVI. d. iiij. N. Stephani pape et mris.

. It. o. Mechteldis vidua. — It. o. wicswol Can. — It. obierunt thitburch et gudela con^ce. — ** It. m. Mabilie de vel pedisseque D. **Luc. de kerpen** Abb. q. cont. ann. v lib. ex bon. in doesborch cet.

V. e. iij. n. Inuencio Stephani.

. It. m. adalicie de baer de bo. boeckh. j marc. — It. o. Adelwara Can.

. f. ij. n. Justini conf.

. It. secunda mem. goeswini de heze Can^ci h. Eccl. q. d. de domo sua j mrc. — It. m. D. Wolt. scolast. Marg. de baer. Fred. bast. de monte cet. — * Festum b. Marie virg. comp. p. D. Theod. de goy Can. h. Eccl. et cont. j lib. de qua celebrans hora 7 missam pro def. hab. j stuf. cet.

XIII. g. Nona. Oswaldi regis et mris. Dominici cf.

. It. m. Wendelmodis bytemomme et Theod. Veleke eius filii q. cont. de bo. in loesen j lib. — ** M. D. Veron. de styrhem (cf. x kal. Febr.)

II. A. viij. J. Sixti. Felicissimi. Agapiti mrm.

. It. o. Alcidis Can. — It. o. Henricus Imperator. — It. m. herm. de aernhem Can^ci de bo. boeckh. iiij s. — It. m. Dec. Embr. cet. — * Festum transfig. Dni comp. p. Agnetam de kerpen Thes. h. Eccl. q. cont. ann. j fl. ren.

. b. vij. d. Donati Epi et mris. Afre virg. et mris.

. It. o. Symon Comes et mechteldis Can. — It. m. Johannis de bronckhorst prepositi s. Saluatoris traject. de bo. boeckh. j mrc.

X. c. vj. u. Cyriaci et soc. eius.

. It. obierunt Eswindis et gertrudis Can^ce. — It. m. Elizabeth de deernen de bo. boeckh. j mrc. — ** M. D. **Lucie de kerpen** cet.

. d. v. J. Romani mris. Vigilia.

. It. o. Aleidis Can.

XVIII. e. iiij. d. Laurencii mris. ix lect.

. It. o. Racburch Can.

VII. f. iij. U. Tyburcii mris. Gongerici epi.

. It. o. blendis Can. — It. o. Lambertus laicus. — It. m. Steph. de bymmen mil. de bo. boeckh. iiij s. — * Fest. Clare virg. comp. p. Hadewigim de nierborch Can.

. g. ij. U. Eupli dyaconi. Clare virg.

* Festum Ipoliti mris comp. p. Helew. de lynepe Can. j flor.

XV. A. Iduum. Ypoliti et soc. eius.

. It. o. Bela de weuelinchauen Can. q. d. de bo. bingerderh. j mrc.

IIII. b. xix. kl. Eusebii conf. Werenfridi conf. Vig.
Nota quociens vigilia sancti est vel quatuor tempora totiens sexta cantabitur ante summam missam.

. c. xviij. kl. Assumpcio beate marie.
. It. o. elburch Can.

XII. d. xvij. kl. Arnulfi conf.
. It. o. Bernardus Can. h. Eccl. cuius mem. fit hac die una cum m. gherardi cognati sui Can. h. Eccl. de bo. aeswen j mrc. de x marcis.

I. e. xvj. kl. Octaua Laurencii.
. It. o. jutta de croestorpe Can. cuius m. fict de bo. vinckquick et diuidetur 4a pars bon. vinquick videl. iij mald. silig.

. f. vx. kl. Agapiti mris. Helene regine. (cf. viij kal. Junij).

IX. g. xiiij kl. Magni mrs.
** Festum gaudiorum glor. virg. marie semper solemp. celebrabitur Domin. infra octavas Assumptionis. Et est comp. p. D. Rop. Doncker can. h. Eccl. s. Viti altin. q. d. ann. ij libr. Una diuid. ad manus in summa missa iuxta cons. Eccl. n. Alia diuid. in h. modum. Duo Can. portantes imaginem b. Virginis cantando *gaude Maria virgo* hab. stuferum. Can. cantans primam missam h. stufe-rum. Et Can. cantans summam missam etiam h. stuf. Resid. diuidetur equaliter.

A. xiij kl. Philiberti Abbis. (cf. viij Id. Jun.).

XVII. b. xij. kl. Priuati epi et mrs. Bernardi Abb.

VI. c. xj. kl. Tymothei et Simphoriani. Oct. ass. Marie.
. It. m. Decane de maesacker q. cont. ann. mediam part. bo. ter vonst, domicellabus pres. distrib. Can. iii gros. De ista mem. Vicarii nichil habeb. et domicelle cantabunt isto die duas missas. — It. o. Biltrud Can. — It. m. Henrici monninckhof et Elisabeth uxor illius et henrici filii et al. filor. et amicor. suorum. Et ded. x fl. de bo. Gallen x. s.

d. x. Kl. Apollinaris mris. vigilia.
. It. o. Wieburch Can. — It. A. D. M° CCCC° XXJ° o. Gherardus mengelen Prb. et d. pro mem. sua x fl. arnh. d. bo. Stockw. — * Festum comp. p. D. Henr. Gebinck Can. h. Eccl.

XIII. e. ix. kl. Bartholomei apostoli.
. It. m. D. Wijnandi Salcke Prbi de una peia terre in den mersthe j mrc. ad cand. m. de bo. Redebr. j m. et de xx lib. q. dabit Dns de monte ann. j lib. — It. m. El. v. d. Sande. — ** M. D. **Agnetis de Bronckhorst** Abbe (cf. vi Id. Jan.).

III. f. viij kl. Genesii mris. Gregorii Ep. traiect.
. It. m. Kather de linep Thes. et trude mommen. cet.

. g. vij. kl. Hereni et Habundi.
. It. o Guda Can. — It. m. D. Arn. de bake Prb. d. bo. ter Swesterhouen prope loesen.

XI. A. vj. kl. Rufi mris. Anastasii mris.

XIX. b. v. kl. Augustini Epi. Hermetis. IX l.
* Festum decollacionis s. johannis bapt. comp. p. D. Joh. de holthusen Prbr. de xvi flor. quos tenet domicella de niewenar et dabit ann. donec summa sit persoluta i fl.

. c. iiij kl. Decollacio s. Johannis bapt.
. It. Oda Can.

VIII. d. iij kl. Felicis et Audacti mrm.
. It. m. Hille ancille hadewigis de nierborch vij gr. — It. A. D. Mill. quadringent. tertio o. Johannes dictus Kellener Abbe de Kerpen. cuius m. peragetur hora 7a omnibus ad Eccl. conuolutis. Et celebrans missam hab. quartam et quilibet seruiencium j megelinum. Et cont. ann. ex uno Hofstadio aleidis dubben in doesborch v. libr. (cf. iv kal. Mart.).

. e. ij. kl. Paulini episcopi.
. It. o. helewigis Can. et Decana (A. 1241). — It. o. Theodricus Dns de batenborch q. cont. de bo. bingerderh. j m. — It. o. Otto Episcopus q. dedit v lib.

KL. SEPTEMBER HABET DIES XXX. LUNA XXX.

XVI. f. kal. Egidii abbis. Prisci mrs. (Cf. xvi Kal. Mart.

V. g. iiij n. Justini Epi. Anthonii mris.
. It obiit. **Godelendis** Abba q. dedit 4 lib. ann. Abba que tunc preest vel alia gerens vicem abbe debet offerre sacerdoti summam missam celebranti i bt. Capit. i bt. et qui preest presenciis j hollan. et Thesaur. ponet ix cand. vigiliales. — It. o. thegeradus sacerdos.

. A. iij. o. Remacli martiris.
. It o. theodricus momme perp. vicarius h. Eccl. et Decanus

Embr. q. cont. ann. de bo. boekh. ij lib. — It. o. Otto Can. — It. m. Decani Embr. — ** A. D. Milles. quadringent. Septuag. primo o. D. Agnes de Karpen Thes. h. Eccl. q. cont. cet. (cf. xii kal. Apr.).

XIII. b. ij. n. Marcelli mris.

.It. m. hermanni Sraeds. Elzabe eius ux. ghertrudis filie cum aliis liberis eorum d. vi flor.

II. c. nonas. Bertini abbis. Maurini mris.

.It. o. Hildegondis Can.

. d. viij J. Magni confessoris.

.It. m. yde de helpensteyne Can. q. d. ann. de bo. des hanen ad panem xvi s. — It. o. Hadewigis Dna de moerse relicta Frederici et Theodoricus Dns de moerse q. dedit una cum dicta Hadewiga de bo. des hanen i mrc. — ** M. Dne Elizabeth de Wytkensteyn thes. h. Eccl. q. cont. com. pres. iij flor. ren. de quibus Presb. i. d. seruientes diuident medium scudatum de quibus cantans missam anim. et quilibet scruiencium hab. j butken.

X. e. vij. d. Regine virg. Euarcii conf.

. f. vj. n. Natiuitas beate Marie.

.It. o. helewigis de holte q. dedit alt. partem bon. in Redebr. j mald. silig. — It. o. lutgard Custos. — It. o. Helewich et frederad et Erpolt. — * Festum Gorgonii Mrs comp. per Coenegondim de Gueterswick et seruientur ix lect. de bo. in dichteren pro se pro patre et matre et fratre et sororibus.

XVIII. g. v. o. Gorgonii mris.

.It o. Margaretha Can. et scolaris. — ** A. 1446 o. Dns Hendricus ghebinck Can. h. Eccl.

VII. A. iiij J. Theodardi epi et mris. Hilarii pape.

.It. o. Thederad Can. — Mem. D. **Lucie de Kerpen.**

b. iij a. Prothi et Jacinci. mrm.

.It. o. bertradis de hirne q. d. conuentui de bo. Stockw. ad trit. comp. iiij s. — It. o. berta de velta q. d. ix gr.

XV. c. ij. u. Cyri episcopi.

.It. o. Johannes versierre q. d. de bo. in herwelde an. ij lib. — It. o. henricus dufeler q. cont. de bo. Stock. an. viij s. — It. o. Mechteldis can.

.It. isto die exaltacionis s. crucis leg. ix lect. et non pro defunctis — ** M. Dni theodorici stochems vic. h. Eccl. q. cont. pro mem. sua j lib. int. sacerd. celebr. diuidendam. Et cantans missam insuper hab. j stuf. Et capietur dicta libra ex com. presencia. Obiit A. D. XV^c XIII.

. e. xviij. kl. Exaltacio s. crucis. Cornelii et Cypr. mrm.

* Festum Oct. natiuitatis Marie comp. van eenre Schaerholts in Cortebosch quicq. ann. in de prouenit Cust. aqualem porc.

XII. f. xviij. kl. Nicomedis mrs. Octa nat. Marie.

.It. o. Sophia de busselsteyne Dec. h. Eccl. A. D. M° CCC° LXIJ° q. d. de bo. ten renseke in prochia beke iiij lib. — It. o. renswindis layca. — It. m. Marg. de baer cet.

I. g. xvj. kl. Eufemie virg.

.It. m. Stephani de Kieken et heilwigis uxoris ej. de bo. in hummele iiij s. — ** A. D. milles. quingent. decimonono o. Dns Henricus majerswinckel Scholasticus h. Eccl. s. Viti altin. q. cont com. pres. et custod. binis ut uni pers. j flor. aur. ren. pro mem. sua et suorum de quo Prbri. i. die celebr. int. se hab. j lib. et Canon. cantans missam an. hora 7^a hab. j stuferum pre aliis.

. A. xv. kl. Lamberti Epi et mrs.

.It. m. hadew. de nierborch cet. — m. Nic. de Camph. cet. — It. o. lucia de floringingen scolaris.

IV. b. xiiij. kl. Trophimi et Sixti mrm.

.It. m. Othonis de mommen de bo. broeckh. j m.

. c. xiij. kl. Januarii et soc. eius.

.It m. D. Arn. de baeck cet. — It. M. Kath. de linep cet. — It. didericus laicus. — It. o. gotburch.

XVII. d. xij. kl. Eustachii conf. Quiriani mrs. vig.

VI. e. xi. kl. Matthei apostoli et Euangeliste.

.It. m. El. v. d. Sande j fl. — It. o. gisela Can. — It. o. yrmgardis de bronchorst can.

. f. x. kl. Mauricii et soc. eius. ix. l.

.It. o. greta filia mabilie q. cont. aream et domum in qua manet arnoldus pape et valent ann. XXX st. brab. uel. ij lib. — It. ad eand. m. vike i lib. — It. jutta potkens ix gr. et soluit ann. iij gul. vi. s. — It. m. tr. mommen.

XIIII. g. ix. kl. Lini pape. Tecle virg.

.It. o. **Lutgardis** Abba Et Mechteldis de Arc Can.

III. A. viij. kl. concepcio s. Johis bapt.

.It. m. Stephani nesen de dim. porcia terre dicta j malder-

sact sita prope reghemerdike et colit Arnoldus ryck pro pres. ij s. uel j lib.

. b. vij. kl. Firmini et Lupi episc.

. It. o Elizabeth scolaris. — Mem. Marg. de Kerpen Thes. h. Eccl. cet.

XI. c. vj. kl. Cypriani mrs. Justine virg.

. It. m. Else de Kierborch q. d. xxvj flor. de bo. Gallen. — It. o. Fredericus sac.

XIX. d. v. kl. Cosme et Damiani mrm.

. It m. Riken et matris sue q. d. x lib. de bo. aeltwick. — It. m. grete wihelmi et hermanni ei. mariti q. ded. x flor. d bo. kistk. — It. o. Riewara Can. et Thichardis Can. — ** Anniuersarium Wilhelmi de aeswijn q. c. Com. Pres. iij módia silig. quod sic seruabitur. Sacerdotes i. d. celebrantes inter se hab. j lib. de duobus modiis Et Can. cantans missam h. 7a hab. j Stuf. pre aliis. Relique partes diuidentur inter personas sec. cons. Eccl. n. Et unum modium ministrabitur pauperibus.

. c. iiij. kl. Wenezlaï pbiteri.

. It. o. **Ermgardis** Abba reedificatrix huius Ecclesie (piissime memorie Orate fideliter pro ea). Abba q. tunc preest debet offerre sacerdoti summam missam celebranti j bt. Capit. j bt. Et Thesaur. ponet ix cand. vigil. Et est sepulta inter altare s. Johannis et sepulchrum **Wichmanni.** — It. pro mem. omnium illorum quorum memorie in hoc Eccl. peraguntur bo. in hummel d. bo. in bingerh. iiij lib. — It. m. Fred. bast de monte d. bo. Stockw. xviij lib. — * Festum Michaelis comp. per D. Ott. Mommen et mem. ei. facienda cet.

VIII. f. iij. kl. Michaelis archangeli.

. It. m. D. Wolteri scol. et Marg. de baer (xvi kal. Mart.) — It. o. Alexander Canus. — A. D. Milles. quingent. tricés. oct. die ult. m. Sept. o. D. Veronica de Styrhem. Thes. h. Eccl. (cf. x kal. Febr.).

. ij. kl. Iheronimi presb. ix. l.

** A. 1702 o. adm Rever. Dns Wilhelmus Brouwer canonicus h. Eccl. q. t. Commun. praesentiarum pro anniversario 60 Thal. Cliv. — It. pro praesentibus in majeribus horis et missa infra Oct Corporis Christi legavit 200 Thal. Clivenses.

KL. OCTOBER HABET DIES XXXI. LUNA XXX.

XVI. A. kalend. Remigii Epis. ix lect.

. It o. elisabeth de lenepe et mem. ipsius de domo et hofstadio Weners prope domum mispels ann. xv gr. — It. ad eand. m. et Jutte de deernen de domo deernen de xx flor. ann. die Joh. bapt. in estate persolu. donec summa prescripta sit persoluta ij flor. — It. m. Dec. Embric. — It. o. Sophia Can. — ** A. D. M° CCCC° LXIIIJ o. Dns Petrus hamer Canon. h. Eccl. q. cont. pro mem. sua fac. ij libr. de quib. Presb. h. Eccl. ipso d. celebr. int. se diuident j libr. et dicetur missa hora sept. pro defunctis cet.

V. b. vj. J. Leodegarii Epi et mris.

. It. m. Johannis vaget de redebroeck et uxoris sue Elizabeth et ded. x flor. d. bo. Stockenw. ann. v. s. brab.

XIII. c. v. o. Duorum Ewaldorum presb.

. It. o. hermannus Custos h. Eccl. q. d. x mrc d. bo. aeswen an. j mrc. — It. o. Gerberch Can.

II. d. iiij. n. Marci et Martiniani mrm. Francissi conf.

. It. o. huborch Can. jutta scolaris et can. — It. m. Fred. Dni de moerse militis d. bo. bingerderh. xviij s.

. c. iij. a. Apollinaris mris.

. It. m. hadewigis nierborch cet. — It. m. Nic. de camph. cet. — ** It. o Agnes de virnenborch scolaris et Can. q. d. XL flor. custodibus ut uni pers. xviij gr. ex com. presensiarum. cet.

X. f. ij. s. Fidis virginis.

** M. D. Henr. Meyerswinckel (cf. xvi. kal. Oct.).

. g. Nonas Sergii et Bachi. Marci conf.

. It. m. Colekini q. d. x flor. ad mem. ips. d. bo. Stock. — ** It. A. 1433 o. Dns Gerardus Boy alias Negel scolasticus h. Eccl. q. cont. ij lib. de quibus Presb. i. d. celebr. ult. mem. hab. i. lib. (cf. iij Id. Feb).

XVIII. A. viij. J. Reparate et Adriane Vrg. Amoris conf.

. It o. florencius miles.

VII. b. vij. d. Dyonisii et sociorum eius.

. It. m. Johannis de Vphauen et Aleidis uxoris sue et fil. iij st. vel xij gr. de area qm habitant wilhelmus wedige neudeken et Theod. neudeken ann. i scepelinum ordei cum uno

pullo et caponem quem dabit Theod. neudecken in festo martini persolu. Et ex ista area habet ann. dat tolhus toe lobede iij kopkin et caponem. Et reynaldus de rees j kopkin in festo Mart. It. ad eand. mem. de paruo orto sito in orto nille mengelens iij gr. — It. o. Adela. — ** A. D. M° CCCC° LXXJ° o. Hermannus Dueckman q. cont. com. pres. j fl. ren. ann.

. c. vj. n. Gereonis et Victoris ac soc. cor. ix. l.

. It. o. hugo Prb. — It. m. pelegrini et aleidis uxoris sue et arnoldi auunculi eius q. cont. de bo. boeckh. ann. present. distrib. j mrc. — It. m. Miens Lippoldi q. cont. aream in der Sonderwick in neder-elten q. soluit j lib. de bo. in loesen u s.

XV. d. v. s. Nichasii et Quirini mrm.

. It. o. Wolterus can. — M. Dne **Lucie de kerpen** Ab.

IIII. e. iiij. Hedisti mris.

. It. m. Dni Arn. de baecke Prb. de bo. Embr. xij gr.

. f. iij. d. Speciose Virg.

. It. m. Sophie d. busselst. et Mecht. d. brakel eet.

XII. g. ij. m. Calixti pape.

. It. o. mechteldis de asbeke q. cont. de bo. boeckh. ij s. uel vi lib. — It. o. Yrmgardis de linep Can. et habet ann. v lib. pro mem. que recipientur de area Joh. Wentinck in villa neder-elten iij lib. de area in Sonderwick i lib. d. bo. in dichteren. — It. o. andreas sacerdos.

I. A. Idus. In colonia maurorum CCCorum mrm.

. It. obiit LUTGARDIS uxor WICHMANNI Comitis. Pro eius mem. Thes. ponet ix cand. vigil. Abba debet offerre sacerdoti summam missam celebranti i bt. cap. j bt. Et jacet sepulta in eodem sepulchro in quo jacet Abba **Ermgardis** scil. inter altare s. Johannis et sepulchrum WICHMANNI Comitis. — It. o. bertlint Can.

. b. xvij. kl. Galli confess.

. It o. lutgardis Can. — It. o. gisela Can. — It. o. Herm. de arnhem Can. h. Eccl. A. D. M° CCC° LVJ° q. cont. xviij ant. scud. d. bo. aeswen j marc. (cf. viij Id. Aug.).

IX. c. xvj. kl. Florencii Epi.

. It. o. Yrmgardis de wevelinchaue Thes. h. Eccl. q. c. xxx scud. brugenses de bo. in boechk. j mrc. — * Festum comp. p. D. theodricum van dulmen Vic. h. Eccl. j lib. de domo et area quondam arnoldi relbicks prope molendinum Wilh. van Pees.

. d. xv. kl. Luce Euangeliste. ix l.

. It. o. Tiedwick Canca. Et Adelbernus Cancus.

XVII. e. xiiij. kl. Desiderii Epi.

. It. m. Kath. de linep Thes. — It. Foederadis Can. — It. o. Iutta de zeuenborn domicella Can. h. Eccl. q. d. XL lib. de b. in boeckh. j mrc.

VI. f. xiij. Marcellini mris.

. It. o. Iutta can. — It. o. gerberta can. — It. A. D. M° CCCC° II° O. vener. **Elza Dna de Holzate** Abba h. Eccl. et dedit pro testamento ut infra habetur.

. g. xij. kl. undecim millium virginum. ix l.

. It. o. Yrmgardis de maesacker Decana q. d. mediam partem de bo. ter Vonst domicellabus presentibus distrib. quatuor Canonicis iij gr. Vicariis nichil. Et isto die cantabunt Domicelle duas missas. — It. Anno 1408 isto die o. Margaretha de Sumbres scolaris h. Eccl.

XIIII. A. xj. kl. Seueri Epi. Cordule virg.

. It. obiit LUTGARDIS **Abba**, filia WICHMANNI Comitis, sepulta ante altare s. johannis bapt. Tunc Abba q. preest si fuerit dies carnium debet offerre Sacerdoti ad Altare summam missam celebranti j quartam vini j assaturam et panes 4 denariorum. Si aut. non fuerit dies carnium offeret piscem. Capitulum j. bt. ad summam missam et Thes. h. Eccl. ponet ix Cand. vigil. et iiij Cand. magnas et paruam longam candelam quolibet latere sepulchri. Et dum agitur mem. huius Abbe illa die non cantantur vigilie et D. Thes. t. t. existens obtinebit pueris frequentantibus scholas diem ludendi. — It. o. D. reynerus Zabel Can. h. Eccl. q. d. xviij mrc ad mem. s. faciend. et hab. de bo. Redebr. pro mem. sua iij lib.

III. b. x. kl. Seuerini episcopi.

. It. o. magister Wolterus.

. c. ix. kl. Columbani mrs. Euergisti epi.

. It. m. domicelle taele pedisseque D. Abb. de holtzaten de xx fl. de bo. kistk. j mrc.

XI. d. viij. kl. Crispini et Crispiniani mrm.

. It. o. herm. de Steenren miles et helewigis ei. legitima nobiles parentes beatricis de Steenren q. cont. med. part. bon. ter moelen. Ex hofstadio in Embrica iij ant. gross. — It. o.

adelbern can. — It. m. Fred. bast. de monte cet. — ** M. hille froden ancille quondam dum vixit D. petri hamer Can. h Eccl. cet.

XIX. e. vij. kl. Amandi episc.

. It. o. Conradus miles. Presbiteris in monte tribus tres hic dedit agros. — It. m. wolteri Schol. — cet.

. f. vj kl. Rumolfi mrs. Vigilia.

. It o. Christianus Can.

VIII. g. v. kl. Symonis et Jude Apost.

. It. o. Mechteldis de bronchorst q. d. de bo. in den wele xvj s. — It. m. Arn. de bake Prb. cet.

. A. iiij kl. Narcissi Epi. Cunere virg.

. It. o. gherardus de aeswen miles et uxor Golda q. d. de bo. boech. j mrc. — ** M. D. Veron. de Styrhem Thes. cet.

XVI. b. iij kl. Theonesti mrs.

. It. o. rika q. d. LVI lib. Et eod. die m. margarethe matris eius q. d. ex dom. D. Wynandi Zalcken ix gr. de bo. aeltwick. — It. o. Elizabeth Dom. de monte q. cont. L. lib. de bo. boech. j mrc.

V. c. ij. kl. Quintini mrs. vigilia.

. It. de festo omnium Sanct. non tenentur octaue. — * Festum om. sanctorum comp. per D. Gher. de brummen de j porcia terre in der Sonderwick cet.

KL. NOVEMBER HABET DIES XXX. LUNA XXX.

. d. Kalend. Festivitas omn. Sanctorum.

. It. m. D. Gherardi de brummen de area postkens xs. — It. die animarum mem. omnium anim. quarum memoria fiet annuatim in hac Eccl. de hereditatibus sitis in Giesbeke emptis erga Johannam tauerlake quas soluet petrus colonus domicellarum ix libr. — It. summa missa celebrata semp. legentur commendaciones in die animarum.

XIII. e. iiij. Commemor. anim. Eustachii et soc. eius. ix. lect.

. It. m. Joh. de Xanctis de bo. bingerd. j fl. — It. m. D. Arn. de bake Prb. — It. o. Arnoldus q. d. antiphonarium Eccl. — It. m. Helewigis et Yrmgardis sororum de Weuelinc-

hauen et Sophie et bele de domo niewenar j lib. — ** Festum Huberti comp. p. Elizabeth de Wytkensteyn Can. et Thes. h. Eccl. (1473) et deseruientur iij lib. de **Elizabeth de duyn** Abba.

II. f. iij. o. Huberti Episc. Firmini Abb.

. It. o. Marg. de baer Can. h. Eccl. et d. ornam. sacerd. calicem. ad mem. ann. de xx lib. quas. Ds de monte dabit iiij lib.

. g. ij. n. Proculi Episc.

. It m. Dne **Yrmgardis** Abbe de bo. in redebr. j mrc.

X. A. Nona. Felicis Presbit.

. It. mem. animarum facta per aliciam de baer de bo. in bingerderh. x s. — It. o. lutgardis can. — ** M. Dni Henrici de Ysenloe et suorum parentum q. c. ij lib. ann. ex domo et area Buchardi de wissell cet.

. b. viij J. Leonardi Conf.

XVIII. c. vij. d. Willibrordi Episc. ix l.

. It. o. goeswinus de heze Can. h. Eccl. q. c. de verstadio opter houberch iiij scud. aut. — Ad eand. m. post ob. filie sue et dedit ligna in Stockemerm. ix hegeswyn. — It. o. Yrmgardis de Zinderen Can. — * Festum 4 coronatorum comp. p. adaliciam de baer Can. h. Ec.

VII. d. vj. u. quatuor Coronatorum mrm.

. It. o. Yrmgardis de dalen q. d. ex. Stockenw. ad. trit. j mr.

. e. v. o. Theodori mrs.

. It. o. Sophia de moerse Can. q. c. de b. in boeck. j mrc. — ** M. Dne **Lucie de Kerpen** Abb. cet.

XV. f. iiij. J. Martini pape mrs. (Cf. iij non. Febr.).

IIII. g. iij. d. Martini epi. Menne mrs.

. A. ij. u. Lebuini conf. Cuniberti epi. ix l.

. It. o. goeswinus sacerdos.

XII. b. Idus. Brictii epi et conf.

. It. o. brunhelt Can. — It. o. gesa ywens q. d. quoddam hofstadium situm ante domum Coepen pertinens Capit. ann. j mrc.

I. c. xviij. kl. Serapionis mrs.

. It. o Ds. Joh. Spyck scolasticus et Pbr. h. Eccl. mem. de bo. in lengel iij scepel silig. ad eand. m. de j pcia terre dicta wormacker sita in huetenmermersche ann. iiij gul.

. d. xvij. kl. Valeriani.

IX. e. xvj. kl. Othmari conf.

. It. m. Kather. de lynepe Thes. cet. et Elis. v. d. Sande — ** A. D. Milles. quingent. decimo octavo 17 die m. Nov. o. Illustr. et magnif. Dna **Elza Reincomitissa** secul. Eccl. Alt. Abbatissa q. cont. com. presenc. et custodib. ut uni pers. j scud. ant. de quo Prb. ipso die celebr. int. se diuident j lib. et Canon. cantans missam habebet j butken.

. f. xv. kl. Florini conf.

. It. o. gherardus de Vincwick Can. — It. m. trude mommen cet.

XVII. g. xiiij. kl. Eulalie virg. Oct. martini. ix l.

. It. m. Dns Wilhelmi de monte militis de insula op den dunen j mrc. — It. m. jutte de hemersbach quas Dns de monte dabit ann. xv. lib. — It. m. Elzebe de Kerpen Custodis h. Eccl. quia Capit. ab ea recepit lxij flor. ad mem. ips. fac. et pro festo comp. per eandem ipso die Elizabeth vidue j mrc. — * Fest. Elis. vidue comp. p. El. de kerpen cantando summam missam de bo. Stock. j mrc. Ad idem fest. de bo. in Embrica j mrc. It. fest. eciam comp. per Fred. bast. de monte de quad. terra prope huetem. — It. dedicacio altaris in cripta consecratum in hon. Elizabeth vidue.

VI. A. xiij. kl. Elizabeth vidue. Maximi epi. ix l.

. It. m. wendelmodis bytemomme et Theod. veleken filii q. d. de bo. loesen j lib. vel j maldrum siliginis.

. b. xij. kl. Potenciani.

. It. o. jutta de Zinderen Can. q. d. ann. ex wille xviij. s. — ** A. D. M° CCCC° LXXX quinto O. D. Theodr. ten Goy Can. h. Eccl. q. c. ij lib. pro mem. Et recipietur ann. ex quadam peia terre q. dicitur oirtken ten aelden lobeth gelegen. — ** Fest. present. marie comp. p. D. Rob. Doncker Can. h. Eccl. q. d. ann. ij libr.

XIIII. c. xj. kl. Columbani mrs.

. It. finitis primis vesperis b. Cecilie venient Pbri ad Chorum Domicellarum et qui tum preest presenciis propinabit sextarium Vini quo facto legetur *Miserere mei Deus* et diuid. ad trit. j mrc. — It. o. lutgardis de eyck pedissequa Abbe, q. c. xx. mrc. — * Festum Cecilie virg. comp. p. juttam de Croestorp de bo. Vincquick ix fl. velj. lib.

III. d. x. kl. Cecilie virg.

* Festum Clementis cf. Felicitatis comp. p. Coneg. de gueterswick Can. h. Eccl. pro se et pro patre et matre et fratribus et sororib. de bo. Coneg. in dichteren j lib. cet.

. e. ix. kl. Clementis pape mrs. Felicitatis mrs.

. It. m. nycolai opt sant et nenne ej. ux. viij s. — It. Johis de groesen d. bo. Dichteren j mrc. — It. Sophie pedisseque et lamburgis neptis ej. xvj lib.

XI. f. viij. kl. Crisogoni mrs.

. It. m. trude stockers de bo. boech. ij s. — Wolt. scol. Marg. de baer. — Fred. b. de monte cet. — * Fest. Katherine virg. comp. p. Elizab. de lynepe de hofstadio lamberti ywens in den hage xv gr. Id. Fest. comp. p. marg. de baer d. bo. hummele j mrc.

. g. vij. kl. Katherine virg.

. It. o. Iutta. — It. o. Johannes. — ** M. Dne Ver. de styrhem Thes. cet.

XIX. A. vj. kl. Lini pape et mrs.

. It. m. Wilhelmi dufelers d. bo. Stockw. j mrc. — It. dec. Embric. d. b. Kistk. j mrc.

VIII. b. v. kl. Vitalis mrs.

. It m. Hadew. de nierborch — Nyc. d. Camph. — It. o. lutgardis Can.

. c. iiij. kl. Mansueti mrs.

. It. m. henrici noninckhof. et Elizabeth ux. ej. xij. gr. — It. m. Johis de holthusen Prbi et Sophie matertere sue et omn. fidelium defunctorum de domo sua, quam pro presenti anno M° CCCC° XXVIIJ° habet Eucrardus Puter Can. h. Eccl. quam habuit Clynck j mrc.

X. d. iij. kl. Saturni mrs. Rabodi epi traiect.

Quando incipit aduentus Dni est festum Domicelle de maesacker et recipitur d. bo. wiberge j fl.

V. e. ij. kl. Andree Apost.

. It. o. Anna de moerse Can. q. d. ad mem. xx fl. capitulo domicell. Prbis et cust. ad cand. mem. ann. de j quartali ligno in Zedem j fl.

KL. DECEMBER HABET DIES XXXI. LUNA XXIX.

. **f. Kalend. Candide virg.**

Nota quod prima dom. aduent. Dni est festum decane Yrmg. de maesacker j fl. ad panem d. b. Wibergen pro quo Domicelle cantab. prim. vesperas matut. et summam missam. Et Prbi eod. modo cantab. vesp. matut. et sum. missam. Et quilibet predictorum ipso die adv. celebrabit missam et manebit in Choro donec offertorium a domicel. sit finitum Et quicumque dict. horis non interfuerit de dicta presencia non habebit. — It. o. Dna **Mabilia de batenborch** h. Eccl. Abba q. cont. d. b. Stockw. ad trit. compar. presentibus distrib. ann. j. mrc. pro ista mem. Abba debet offerre Sacerd. summam missam celebranti j btk. Capit. j btk. et Thes. ponet ix cand. vigil. Et q. preest presenciis debet offerre j holland. — It. o. margareta gerlaci q. d. pro se et mem. matris sue d. b. Johis de aeltwick j maldr. silig.

II. g. iiij. n. Longini militis.

. It. m. Henrici filii mispels Prb. d. b. aeswen. j mrc. — It. m. Joh. pot et yde ux. sue d. b. bocholte xj gr. — It. m. arnoldi ridders Pbri de wijle d. b. Salcke in par. beke iij gr. ant. — It. m. heynekini de beynhem et gebbe ux. sue et ded. vj fl. d. b. hum. — It. m. hermanni ten borne. Meyne ux. sue Mette kaels et Dni Henr. ten borne Pbri d. b. lengel ann. iij scep. siliginis. — It. dederunt x fl. com. pres.

. **A. iij. o. Walfridi mrs.**

. It. m. D. Joh. de Donsbruggen Pbri Embric. celebr. sabbato post *Invocavit* d. b. stockw. j lib. d. bo. boeckh. ij lib. * Fest. Barbare virg. comp. p. Joh. de Donsbruggen d. stokw. iij lib.

X. b. ij. n. Barbare virg. ix l.

. It. m. Cristansie van der leet d. bo. redebr. j mrc. — It. o. Reynerus laicus.

. **c. nonas. Dalmacii epi.** — . It. o. Ida canonica.

XVIII. d. viij. j. Nicolai epi.

. It. o. Mechteldis de wickerade Decana h. Eccl. et dedit LX marc. d. bo. aeswen j mrc. — ** It. A. D. Milles. quing. vices. octavo ghertgen franken quondam ancilla Dni Prop. Doncker Can. h. Eccl. q. c. com. pres. ij lib. cet.

VII. e. vij. kl. Octaua Andree. iij l. iij Ps. iij resp.

. It. m. Sophie de genep d. XL lib. d. bo. Coneg. j mrc. * Fest. conc. marie p. Soph. d. genep. d. bo. aeswen j mrc.

. **f. vj. u. Conceptio b. marie virg. gloriose.**

. It. m. Soph. de busselst. cet.

XV. g. v. s. Eucharii Epi. Romorici abbis.

. It. m. Sophie de dornick d. j mald. Silig.

IIII. A. iiij. J. Melchiadis pape.

. It. m. domicelle Marg. de Zeuenborn et Capit. dabit perpetue de domo lapidea nominata linep ann. iiij lib. — ** Fest. s. Copris et mucii comp. p. D. Luc. de kerpen Abb. cet.

. **b. iij. d. Copris et patermusii mrm. Damasi pape.**

Nota hec festa sunt que p. Dec. yrmg. d. maesacker sunt ordinata in quib. trit. presentibus diuidetur d. bo Wybergen. 1°. in aduent. Dni j mald. trit. 2°. in festo lucie j mald. trit. — It. conuers. pauli j mal. trit. — It. in translac. b. Viti j m. trit. — It. in festo s. Joh. ante portam lat. j m. trit. — It. in festo Marie Magd. j m. tr. — It. ad mem. mechteldis sororis sue j m. trit. cet. — It. m. Mab. de baer. — Arn. de bake. — It. o. yda Can. — It. o. hildwinus canonicus. — M. dne Luc. de kerpen cet.

XII. c. ij. s. Valarii conf.

. It. o. Yda Decana Altinensis q. d. de bo. Huetem domicellabus et non Presbyteris x sol. — It. o. Richlinus thietalt Can. — Nota Dec. de Maesacker cont. pro festo Luc. d. b. Wiberge i fl.

I. d. Idus. Lucie virg.

. It. obiit **Agnes** Imperatrix.

. **e. xix. kl. Nichasii epi.**

. It. m. Nic. de Camphusen cet. — It. m. hadewigis de nierborch d. bo. hummel iiij s. — It. o. albertus scol. — It. m. El. v. d. Sande j fl. — ** M. Agn. de kerpen Thes. h. Ec.

IX. f. xviij. kl. Anselicii Epi.

. It. m. Kather. de linep Thes. — It. trude mommen. — ** M. Dni Joh. de Colonia vic. Eccl. Embric. q. c. j fl. aur. cet.

. **g. xvij. kl. Ananie. Azarie. Misaelis.**

. It. o. bela de moer q. d. pro mem. sua et sororis Lummodis x fl. cet.

XVII. A. xvj. kl. Ignasii Epi mrs.

. It. m. Dni de lecke militis q. d. aureum pannum de bo. redebr. j mrc.

VI. b. xv. kl. Afre virg.

. It. o. Johanna de sleyda Thes. h. Eccl. et mem. ei. debet

recipi de j porcia terre sita in den mersche iacens pro iij mald. hollan. ann. ij fl. — It. o. Segewita.

. c. xiiij kl. Nemesii mrs.

. It. m. Dni othonis mommen cet.

XIII. d. xiij. kl. Anastasii conf. vig.

. It. o. bertel et cyburch. — ** Fest. Thome Apost. comp. p. D. Agnetam de kerpen Thes. j fl.

III. e. xij. kl. Thome Ap.

. It. o. herbordus q. c. x mrc. ad trit. ann. j mrc. — It. m. kerstiani scerpinx et Eueze ux. ct. d. xj fl. in humele.

. f. xj. kl. Theodosii epi.

. It o. bya. — It. o. **mechteldis** preposita sancti viti. — It. m. D. Wolteri scol. — marg. de baer cet.

XI. g. x. kl. victorie virg.

XIX. A. ix. kl. Eugenie virg. j Vig.

. It. m. Dec. Embric. — * Fest. natiuitatis Dni com. p. Joh. de Sleyda Thes. h. Eccl. ex bo. Wigersmate j lib.

. b. viij. kl. Natiuitas Dni. n. Ihesu Chr. Anastasie virg.

. It. o. grita scolaris et Can.

VIII. c. vij. kl. Stephani prothomrs.

. It. Henricus mispel Pbr. tenetur ann. precenciis uel ci. heredes festo marti persolu. ex prato wygersmate iij lib. cet. — It. o. Mabilia Can. de winstorp q. d. ann. d. b. huetem domicellabus et non Presbiteris xvj s. (*).

. d. vj. kl. Johannis Euang.

XVI. e. v. kl. Sanctorum innocentum.

V. f. iiij. kl. Thome Cantuar. epi et mrs.

. g. iij. kl. Perpetui epi.

. It. o. **Aleydis** Abba. — It. o. Coenegondis de gueterswick Can. h. Eccl. q. d. tunicam ad ornamenta Sacerdot. et domum eius pro memoria ei. ann. facienda. Summa pecunie de domo eius xxxj flor. ij franck. xx gr. et j gr. — It. m. gueterswick d. bo. kisth. op. Stockenw. j mrc.

XIII. ij. Siluestri pape.

(*) Het nu volgende is door eene iets latere hand bij- of overgeschreven.

STUKKEN AAN HET NECROLOGIUM TOEGEVOEGD.

I. TESTAMENT DER ABDIS LUCIA VAN KERPEN 1443. (*).

In den iaer ons he'n dusent vierhondert drie en viertich des derden daghes van der maent Januarij starff vrou lucia van kerpen abdiss deser werlijker kijrcken van elten der god genedich sy Ind hefft dit gaidhuys ind kijrcke. XL iaer gotlich ind eerlich regiert, hefft oer testament gemackt ingesatt als hier nae bescreuen steet.

In den irsten soe hefft sy by oeren levendighen lijue gemaeckt ind ingesatt XII memorien iaerlix toe haelden ind verdienen als dat bescreuen steet in dit memoryboeck van maende toe maende. Ende dese vors' memorien sal men verdiene in vigilien vroemisse ind comendacien Ind wie van desen drijen als vigilien vroemisse ind comedacien int beghin totten eynd nyet en is die en sal nae beloep daer gheen deel aen hebben. Als die to laet in der vigilien coemt die en sal daer gheen deel van hebben Ind die toe laet in der vroemisse coemt die en sal daer gheen deel van hebben Ind des gelijcks in der comendacien. Item die testamentoers vrou lucien van kerpen vors' hebbe voert ordinyert ind gheschiect oer reynthen die sy in Veluen gekoecht hadde die gelegen syn aen tween slegen Ind van den enen een pechter is nv ter tijt Arnt borre Ind ghefft iaerlix toe pachte op s. merten XVI rijnsche gulden

(*) Dit Testament is met latere hand vóór in het *Necrologium* geschreven. Verg. boven bl. 5 en 61.

Ind van den anden een pechter is brant Ind ghevet iaerlix XII beyersche gulden Ind hebben dat guet alzoe vrou lucia vors' dat gekoecht hefft gegenen ind gemaeckt in die groete psencie in manyren hier nae beschreuen.

In den irsten zo hebben ordinyert die testametoers vors' op oiren starfdach ind iaergetijde als op den vierden dach Januarij to verdienen al iaer VI ailde schild vyt den zelue guede als des auonds to vigilien ind des morghens ter hoemissen ind to comendacien Ind vye nyet en is in den beghyn van der vigilien ind der comendacien hent totten eynde ind die hoemisse aelinck in syne roechghelen in der kyrken die sal syn presencie versuemen na den beloep als dat vors' steed Ind wie van den prieste'n des daghs gheen misse en doet die sal versumen dat derde deel van der psencie vors' Ind die koest'en zollen des auonts to vigilien ind to missen op oiren graeue spreyden een thapijt mit wapen ind zoelen daer zetten XVIII vigilien kerzen elk van ene halue ℔ wass. Ind IV kerzen op den hornynghen elk van enen ℔ Ind twe euelanghe Ind dat salmen van der psencien vyt doen richten oick sal die psencie vyt richten totter hoemisse een aueleye als men pleecht tho doen auer den anderen abdissen Ind die misse salmen dienen Oick weer yenich priest' van den gaidhuys die to elten nyet en residierde of wonachtich en weer die en sal daer gheen psencie af verdienen Int wat dese iairgetyde geboert te doen alle iair op *die octaue innocentum* zoe zoelen die priest'en onder syck dat een misse gelesen ward van der vorg' octoua. It. hebben ordinyert vyt dem selue gued die vors' testametoers een feste op *sante iacobus maior* toe verdiene enen ailden schilt op synen auont toe vespere des morghens toe metten ind totter hoemissen Ind wie inder vesper inder metten nyet en is in den beghyne ind tho den eynde Ind in der missen hent dat offertorium vyt is die en sal die psencie nyet verdiene nae beloep als vors' steet. Ind men sal zijnghe die eyghen historie die op syn feste gemaeckt is.

Item is ordinyert dat die psencimeyster alle iair op sunte marten in den wynter sal betalen vytter psencien vijf rijnsche gulden dair men een laken mede kopen sal to gheuen den armen luden Ind dat gelt salmen alle iair betalen aen die testametoers hent dat sy ordinyeren wair men dat betalen sal.

Item is om dat guet gegheue vijftich rijnsche gulden van wegen vrouwe lucia van kerpen vors' ind margareta van kerpen

die een kostersche deser kijrken geweest is. Item daer voer is ordinyert een feste op hogetyt *Copres* ind *Mucius* Ind dair op steet to verdienen ene rijnsche gulden in alre maten als men dat feste op *sunte iacobz* verdienen zal. Item is ordinyert een memorie to hailden op den XIV dach in februaris des to vigilien Ind des morges een misse to zynghen Ind dair op gesatt to verdiene ene alden schild Ind wie die misse doit ind dijnt zoelen elk een butken hebben Ind die die misse doit zal oirre twier ziele gedencken doen mit enen pater noster.

Item zoe hefft vrou lucia abdisse vors' totten XII memorie to halden als vors' steet gegheuen dat guet in der lymersche dat nv iaerlix doit VI alde schild geheiten..... Ind dat guet to kijlre geheiten..... Ind drie alde schilde vyt derick barbucks guet. Item sal die psencie ordiniere to allen zielmissen die men zynghet op den vroemiss altaer voir vrou lucia ind margareta van kerpen vors' die wasskersen op ten altair ind drie kersen voir den altair die misse vyt.

II. KATENTHOL (*).

Die stat van Deuenter ys schuldig Jaerlix van den Tholle van Cathen op sunte Martensdach yn den wynter den ioufferen van Elten negen ende thien marck. sessendartich aelde groeten voer den marck toe leueren tot Elten yn oere kercken. Ende als men die deylet soe salmen dartich hoepen maeken tot elker hoepe twe en twyntich aelde groete. Ende wie Abdissa ys der salmen toe voerenaff geuen Twalff aelde groeten toe oere koeken. Ende den baede die dat gelt brengt vyrden haluen aelde groeten des sal hy weder geuen enen aelde groeten van der Quitancyen toe schryuen. Ende die leedige praeuenden hebben daer niet aen. Ende dese voergenoemde aelde groeten sal men deylen den anderen praeuenden den se drye yaeren hebben gedynt. Ende soe welcke ionffer ofte kynt oer praeuende niet drye iaer en hefft ghedient die en sal aen den omme

(*) Dit sluit onmiddelijk aan het Necrologium.

gelde nie hebben. Ende wye die schoel praeuende heft die en sal ock gene omme ghelt hebben, dan se sal hebben twe ende twyntich aelde groeten myt den ghenen die oer praeuenden niet drye iaer ghedynt en hebben.

Item Negen ende thyn Marck. Sessendedartich aelde groeten voer den marck, maeken aen golde gulden guet van golde swaer va gewicht Tweendenegentichsten halue golde gulden.

Wy dekennyne ind Capittel der kercke tot Elten doen konde alle den genen die desen tegenwoordigen bryff synde offte hoerende werden dat wy ontfangen hebben van den voersichtigen Schepen ynd Boergemeyst'en der stat Deuenter onsen pacht ynd Thyns van onsen toll toe Cathen. van dit tegenwoerdigen iaer opdat hoechtyt van synte Marte yn den wynter ons verschynende. Daer van wy die vurgenoemde qwytschelden dorch getuych deses tegenwoerdigen bryffs myt ons Capittels zegell bezegelt. Gegeuen. cet.

III. TESTAMENT DER ABDIS ELZA VAN HOLZATE 1402.

Anno dom. milles. quadringent. secundo ipso die undecim milium virg. obijt uenerab. Elza domina de holzaten Abba huius ecce que pdicte ecce XXXVII anis honorifice preerat ac eandem laudabl'r rexerat pie recordacionis. Et condidit p. testameto p. se et p. illis omibz. p. quibus in extremo optauerat p'ut supra in hoc libro et in hijs scriptis infra sub hac forma continetur.

Item soe steet hier bescreven erue en renthe die vrouwe Elza van holzaten vur's gegeue en gemaket heeft erflic en ewelic der gemeynre presencie deser kircken voer oer en voer oeren uader en moeder sustere en brodere en alle oerre vrende ziele daer se des uoer begeert heeft ffeste en memorien iaerlix en tytlix uan te doen gelijck hier nae bescreuen steet.

Item Ten irsten ut wessel wonders hofstede tot embric ander giest ene aelde schilt. Daer sal men alle iaer op des heiligen sarcraments dach uoer singen waneer die processie gegaen is uoer der hoemissen den ymnum *verbum sup'num prodiens* gelijc als dit presenci boeck helt bescreuen.

Item soe gaf se oeck XL blau gulden. Daer worde mede gecocht ut wolter duyst bosflage toe dichteren II gulde daer sal men al iaer uoer singen op onser lieuer vrouwe dach toe lichtmissen nae der processien uoer der hoemissen den ymnum *Aue maris stella* gelijck uoerscreuen steet.

Item. Soe gaf se II^c rijnsche gulden die worden geleget an iohans erue ter woirt in liemersche en au die smaelmaet toe weel. wes daer iaerlix af comet daer sulle alle vridaghe des wirkedages die ionfere en priestere die homisse uoer singen uan den heiligen Cruce en die presencimeister sal geuen elker weke mallic sijn deel daer uan die dat uerdient hebt als sich dat beloept nae der summen. den tween costeren ende den schoelmeister elk half feste ende sullen oeck oer commendacie nae doen nae der hoemissen.

Item. Soe gaf se in die prauende die her werner boeskale toe deer tijt hadde een guetken toe beke mit sijnen toebehoere als se dat cochte tegen den here uan den berge en daer sal her werner vurs' en sijn nacomelinge der vurs' prauende toe ewige dagen alle sonnendage in der uroemissen sunderlinx uoer oer ziele bidden ofte doen bidden apenbaer op ten predixstole eer men die geloeue seget. weert sake dattet uersumet worde of uergeten soe dat dat gebet uoer oer ziele niet en ghescliede ofte gedaen en worde, soe mochten die ionferen en priesteren dat vurs' guet nemen in oer ghemeyne presencie ende laten dat gebet daer uan doen, en soe en hedde dan uoert die prauende vurs' geenrehande recht an den vurs' guede.

Item. Soe gaf se in sunte Urbaens altaer op ten hogebedde een vierdel uan ene slageholts in Stockemermarcke dat se cochte tegen lambert ywens, en leget in den slage daer dat vurs' altaer IX hegeswijn in hauet, daer uoer sal die vicarius alwege waneer he misse duet uoer oer sunderlinge ende uoer oere vrende ziele bidden daer se des uoer begeert heuet.

Item. Dat guet toe uelthusen en dat guet toe lobede dat gecoft wert tegen den here ua den berge mit den holte dat op uelthusen stont heuet se in die gemeyne presencie gegeue ionfere en priestere alle weke twe meorien uoer te doen waneer anders gheen memorie en is uoer oer oeren uader en moder susteren en broderen en alle deer geenre ziele die om oere wille en in ore dienste gestorue en doet bleuen sin gelijck als se in oeren testamente des begeert he-

uet en inhelt. En men sal elker weke to memorien geuen dat iae ut wes men daer op settet na den dat die guede beide iaerlix ut brengen.

Item. Soe salmen se alle iaer begaen op oer iaertijt dat is des neeste dages na der XI M. megeden dach mit vier keersen to vier eynden oers graues en elke uan enen pont wasses IX keersen ten houeden en IX te uoete elk uan ene halue pont was en twe euenlangen uoert wijn en wetten broet. vissche of uleische als gewoenlic is uan andere Abdissen toe begaen uoer oer aucleye.

Item. Die ionferen en priesteren sollen dat ackermael uan den guede toe uelthusen uercopen toe alle acht iare en setten die betalinge uan der sumen acht iaer lanck elkes iears allike uele. en deylen en geuen ellike iaerlix summe op oer iaertijt vurs' den ionferen en priestere die dat uerdienen mit Vigilien Missen Cursen en Commendacien als gewoenliken is ende niet den ghenen die dat versumen.

Item. Soe gaf se fuyx guetken toe loebrick dat se cochte tegen den here uan den berghe den Canoniken. daer uoer sal oere een alle dage nae der hoemissen eer he sich ut duet gaen *In albis* mit enen wijquast tot oeren graue en lesen daer een *Miserere* mit eenre Collecten sunderlinghe uoer oer ziele. Ende weert sake dat die canonicke oerre een oft alle des gebedes niet en deden ofte doen lieten Soe mochten die ionferen en priesteren dat guet in oer ghemeyne presencie nemen ende laten dat gebet doen, ende als dan uoert en behelden die vurscreuen canonicke geen recht aen den vurs' guetken gelijck dat vurscreuen steet van den guede toe beke dat se in her werners prauende heuet gegeuen. cet.

IV. CONSUETUDINES SECULARIS ECCLESIAE ALTINENSIS.

Hee sunt consuetudines sclaris ecce altinen. in infirmitatibus domicellarum eiusdem ecce et in sepulturis seu exequiis earum observande. — Cum aliqua domicellarum dicte ecclie corpore xpi muniri pecierit omnes alie domicelle non scolares cum psbiteris eiusdem ecce debent couocari in quorum psencia domicella languens manufideles ordinabit. Si uero infirmitate crescente extremam vnctionem pecierit de

conuocacione domicellarum et psbiterorum fiet penitus sicut prius. Postq' uero inuncta fuerit quatuor solidi pavu. dabuntur p'br'o ipsam inungenti. Deinde qualibet nocte quam diu in vnctione iacuerit due domicelle non scolares incipiendo a summis usqz ad infimas iuxta doicellam languentem sollicite vigilabunt. Si autem aliqua doicellarum vigilare debencium ob causam racionabilem in p' pia psona non posset vacare vigilie illa deberet aliam psonam pro se constituere ydoneam que languentem doicellam nocturno tpe sollicite costodiret. Item. Cum eadem doicella in agone mortis laborare cognoscitur eciam quacunqz hora diei uel noctis hoc fuerit de conuocandis doicellabus et pbris fiet iterum sicut ante. Qui postq' conuenerunt simul incipient legere psalterium nichil ptermittendo a principio usqz ad illum versu *In manus tuas dne comendo spiriritum meum*, qui scribitur in illo psalmo *In te dne speraui.* Quo uersu finito dicit^a. *Gloria pri.* si tamen cicius q' dicta ps psalterij lecta fuerit spiritum emiserit loco gl'a pri *requiem eternam* deuotissime debet legi. et tunc *Miserere mei deus* statim ab eisdem domicellabus et pbris legetur pro defunctis. Ite q'cito post emissionem spiritus corpus frigidum fuit oes domicelle ibidem existentes manus apponent funeri et sine mora sacerdotum adiutorio quacunqz hora diei uel noctis f'uit ipsum portabunt ad ecclesiam et ppe altare sci iohanis retro cum deuocioe et reuerencia collocabunt. Et sine dilacione tunc omnes eccl'ie huius campane debent pulsari solempniter ter pulsando. Post hec uero statim doicelle incipient vigilias trium lect. *Parce m. dne* cantando eas integraliter nouem candelis ad caput funeris positis et accensis que lucebunt donec vigilie doicellarum finite fuerint. psbiteri uero vigilias eiusdem modi cumvigilijs doicellarum dictis legent eodem tpe suis locis. quibz finitis potest. quilibet ad opus suum ire, erunt tamc due ul tres matrone que die noctuqz a manufidelibz pcurate funeri sollicite assidebunt. It. quelibet doicella tam scolaris q' non scolaris illis diebus quibz funus psencialiter habetur vnum leget psalterium integralit p salute aiarum. It. manufideles funeris pcurabunt nouem candelas cereas deas nachtlicht. ita q' prima nocte post obitum doicelle sequente cuilibz altari huius ecce altari capelle et in eccl'ia nederelten pot'it vna accensa de illis nouem inponi, et cum illis candelis pcedetur sic q' vna doicella vni altari vnam candelam psentabit alia aliam candelam et sic deiceps. et quelibet doicella candelam offerens ante idem altare leget *Dne plasti me* hunc totum

psalmum cum vna venia. Candela tamen ecce nederelten per alium debet mitti. Oracio uero q in psentacione aliar' candelarum coram reliquis altaribz legit' ab vna domicellarum debet legi. Item dum corpus in cista debet reponi caput panno immaculato ac si viueret pepulabit' et chorali suppellicio inductur. Cum autem funus die prima sequente tradetur sepulture eodem uesp'e pcedente domicelle inter se legent p defunctis septem psalmos, quibz finitis dicetur *Requiem eternam Pater noster* et *ne nos* cum precibus alijs que solent legi funeribz et Collecta. Hijs completis qtuor doicelle surgent circumstando funus in modum crucis et hos septem psalmos cum dedeuocione legent scilicet *Verba mea* et alios. Deinde finitis illis dicte qtuor doicelle stando eodem modo legent psalmum *Quicunqz vult saluus esse* ita quod cuilibet eius uersui addetur *requiem eternam* hoc modo q' due ex eis legent uersus predci psalmi et alie due legendo *Requiem eternam* cuilibet uersui respondebunt. Item illis diebus quibz funus psens habetur nulle hore diei ul' noctis cantabuntur. possunt tamen doicelle sing. horis ad chorum suum conuenire more solito horas suas tenendo pariter et legendo. Item manufideles pcurabunt nouem candelas pulchras que ad caput funeris debent accendi in vigilijs ultimis, videlicet quando sequenti die sepelietur. et qtuor candelas dictis nouem maiores q funeri debent in crucis similitudinem circumstare, possunt tn manufideles dictarum candelarum qualitatem ad suum placitum ordinare. Item manufideles pcurabunt tricenta et quinquaginta frusta cere quantitatem numorum habencia que communiter appellantur *wessenpenninge* cum quibz taliter est agendum. In mundo uase debent reponi et fideles pietate divina moti cuilibet illorum cereorum denariorum legent vnum *Pater noster* cum venia, quibz ita plectis parue candele *Euelanck* dicte de eis debent fieri que ab utroqz latere funeris in ultimis vigilijs ante sepulturam suam et in missa quando eius p'agunt' exequie extense secund. longitudinen funeris accendent' Item funus tercio die obitus sui sepulture dabitur et tunc quinqz misse qtuor illarum p defunctis et vna de s. Spu siue de beata virgine debent esse, et tunc prima oblacione cuiuslibet misse que oblacio uocatur volgariter *miswinninge* tres domicelle ad hoc habiles debent offerre ad altare quartam vini assaturam carneam vnius grossi si dies carnium fuerit. Si vero non pisces pro carnibz equalis precij et vnum panem prebendalem pcij vnius brabantini. iste tamen offerende tres a manufidelibus debent

penitus pcurari. It. offertorio pme misse finito funus ad sepulchrum portabit' et tunc due doicelle mantellis depositis suppellicijs choralibz indutis sepulchrum intrabunt, que astancium adiutorio funus in sepulchrum debite collocabunt. Quo facto doicelle exibunt sepulchrum mantellis receptis. Sepultura facta orationibusque temp. sepulture legi solitis finitis a prbris, doicelle cum prbris iterum redibunt ad ecclesiam et doicelle redibunt ad locum quo funus prius steterat incipientes hanc antiphonan voce humili et cantantes *Media vita in morte sumus* infra quam genua ter debent flectere scil. ibi *Sancte deus* ibi *Sancte fortis* et ibi *Sancte et misericors*. et hoc in signum sincere humilitatis debet esse. Qua finita vnus psbiterorum collectam debet legere pro defunctis deinde statim domicelle chorum suum intrabunt et quelibet earum faciet oracionem, quam appellant *veniam* qua finita manufideles domicelle defuncte testamentum, si velint poterunt legere in presencia capituli universi. Item eodem die sepulture sue domicelle cantabunt vigilias et duo paria septem psalmorum debent legere, hoc etiam per integram primam mensem debet fieri cotidie dummodo die sequenti festum IX Lect. non debeat celebrari. Etiam infra eandem primam mensem quelibet domicella tam scolaris quum non scolaris vnum psalterium integraliter legere non dimittat. Item istarum dierum scil. primo fvneris septimo primo die tricesimo primoque funeris anniversario manufideles procurabunt ix candelas cereas (*nachtlicht*) cum quibus penitus sic est agendum sicut de aliis nouem predictum est que prima nocte post obitum eius singulis altaribus afferuntur. Item ea nocte quando funus sequenti die sepvltvre tradetur, domicelle inter se legent psalterium integraliter versibus distinguendis. Item qualibet die primi mensis dummodo non fuerit vigilia festi ix lcouum domicelle vigilias cantabunt et cursum legent quibus horis scilicet vigiliarum et cursus nouem candele dicte *spintlicht* debent poni iuxta corpus dominicum et incendi. Item quolibet die septimo primi anni post obitum eius vigilie cantabuntur et cursus legetur accensis nouem candelis dictis *spintlicht* infra dictas horas que etiam per missam illius diei septime in loco illo quo antea debent poni. Item quolibet die primi anni obitus tres candele dicte *spintlicht* apud corpus xpi accense debent esse, ad vigilias vero et ad cursum ix. de quibus dictum est. Quando tamen festo ix lec. impediente non cantantur vigilie dicte ix candele in uesperis conburentur. Quolibet eciam die primi anni vnus manufidelium bis ad

missam offeret, uel duas oblaciones mittet par alium ad altare. Item quolibet die primi anni finita missa priusquam presbiter sacris se uestibus exuat vna domicellarum altare accedat, et cum eodem presbitero ibidem leget hunc psalmum *Miserere mei deus* cum Collecta pro defunctis. Item quolibet die 7°. primi anni obitus sui vnus quatvor presbiterorum qui tunc missam celebraverit post missam et vigilias cum aqua benedicta et thure cum vna domicellarum sepulchrum defuncte domicelle legendo *Miserere mei* et aspergendo sepulchrum visitabit. Item in primo anniuersario manufideles procurabunt ix cand. pulchras que tempore vigiliarum cursus et misse prope corpus xpi debent accendi, dum in anniuersario eius peragitur memoria. Eodem eciam die aniuersarij primi tot debent fieri misse et eodem modo quot fiebant in die quando corpus eius dabatur sepulture, cum oblacionibus eciam tunc ita procedendum est sicut de die qua sepeliebatur est prescriptum. Item eodem die primi anniversary commendacio que aliis diebus legitur suo loco in Ecclesia debet tunc legi ac sepulchrum domicelle illius cuius anniuersarius primo recolitur a domicellabus et presbiteris eodem modo sicut suo tempore in ecclesia solet legi cet.

V. VERKIEZINGSWIJZE EENER ABDIS.

Ad perpetuam rei memoriam de electione abbatisse qualiter eligi debeat secundum iura ut sequitur.

Anno Dom. millesimo tricent. sexag. quinto mense iulij mortua dna Irmgarde de monte abbatissa ecclesie super dubio infra quot tempus a iure statutum electio abbatisse fieri debeat ad preces Capituli nostri per venerab. virum mgrum Gherardnm foet. dec. Ecclesie Saluatoris traiect. licenciatum in utroque iure consilium datum fuit literatorie. In hec uerba. Licet de iure dici posset quod electio future abbatisse in vestra ecca que secularis est celebrari habetur infra sex menses ut, *ca. Ne p. defectu, de elcoe.* In hoc casu, quod loquitur in electionibus prelatorum ecclesiar. cathedralium uel regularium celebrandis infra tres menses locum non habeat. Sed *ca ij, de co, p*, quod concedit terminum sex mensium in alijs prelaturis ad electionem celebrandam. Tamen consulo uobis ut omnibus opinionibus doctorum satisfaciatis quod omnino celebretis vestram eleccionem de futura abba ecce vre infra tres menses a tempore mortis quondam vre abbe conpvtandos et sic per omnia stabitis in tuto. Item notandum quod eodem tmpre a iurisperitis fuimis informati quod suspensus, excommunicatus, interdictus et laycus, nec eligere possit nec eligi. Item quod persona extra gremium ecclesie eiusdem tamen religionis, uel compatibilis existens, eligi potest. quod persona in sua Ecclesia a prebenda seu officio suspensa eligere non potest nec eligi, nisi prius sed'm consuetudinem ecce fuerit restituta. Item quod die ad eligendum pretermisso peremptorio constitutum capitulum concorditer ex certis legitimis causis possit prorogari. Item quod nullus dies festvs neque alicuius festi octaua eleccionem impedit faciendam cum electio non sit mere actus capitularis, sed favorabilis et utilis Ecclesie. Item quod quicunque per occupacionem seu detencionum bonorum et rerum ecce impellit seu facit personam quam uult eligi auctoritate pape ipso facto excommunicatus. Et persona quae per talem impressionem eligi se facit est simili modo excommicata, nec ualet eleccio ipso iure, quia eleccio debet esse libera, licet ad supplicaciones pias fieri possit ex causis. Item Abba uel eius vices gerens potest suspendere suos clericos, pbros, canonicos, et vicarios a fructibus beneficiornm secundum iura ut habet in caplo in fine pmi decretalis quod sic incipit. *Dilecta filia abba.* Sed non potest svspendere a diuinis officijs, nec potest excommicare eos quia hoc oportet fieri per aliquem superiorem, et hoc patet in eodem capitulo *Dilecta* cet.

VI. EED DER ABDIS.

Juramentum abbatisse quod ipsa vovebit et iurabit Deo omnipotenti Sc. Vito ac Capitclo huius Ecclesie Altinen. quando eligitur. Et haec est forma.

Ic N. swere ende gelaue dat ick van desen daghe uoert aen sa sijn holt ende getrouwe der werliker kircken sunte Vijts van Elten ende den ghemeynen capittel, en dat Ick den vuerscreuen Gaetshuus haelden sal alle oere aelde rechten en ghewoenten die goet

en lauelick sin gelijck dat andere abdissen mijne uoersaten ghedaen hebben. Voert soe en sal ick en ghene erflike guede renthen ende lude van der vuersereuen abdien verandersaten noch uervreemden sonder weten ende consent van den vuersereuen kapittel. Ende sin oeck eenige guede daer af verandert ende ontvreemt daer sal ick nae staen mit minen vermogen dat die daer weder aen moegen komen. En voert sal ick elker malk arm ende rijck recht ende vonnis doen nae alle mijnre macht. Alle saken sonder argelist. Soe help my Got, sunte Vite, en alle Gaeds heiligen, et hec sancta dei euangelia Amen. Et ponet manum supra librum.

VII. INSTRUCTIE VOOR DEN RENTMEESTER EN AMBTMAN DER ABDIJ.

Item in maneren nae bescreuen sijnt die Edele Jonferen van den Cap. te Elten, als myt namen dye Edele vrouwe Agnes van Herpen Dekenyne ende Costersche to Elten, Dye Edele Elizabeth van Thanrade, dye edele Mene van Abersteyn, die edele Elza van Thuyn dochter des Ryngreuen, die to diertijt residentes waren, sementliken eendrechtliken ende capittulariter eenre ordinancien auerkomen en auerdraghen: soe sij ende oere nackomelynghen jonferen des capittels voert an te ewyghen daighen to: Doch tot allen tyden tot vermeryughe ende verbeterynghe deser nae bescreuen punten, en nyet te vermynryughe, mit oeren Rentmeister ende Amptman, die des capittels guede to verwaren sal hebben: Des gheliken die Amptman weder myt hem onder malckanderen bevorwerden ende auerdraghen soelen: eer den tyden hye to den Ampte to ghelaten en ontfanghen sal werden, daer nae die Amptman inder tyt sich richten sal ynt begyn myddel ende eynde syns Amps.

In den irsten soe wie eyn Amptman des Capittels wesen sal en wil sal den ionferen Ede van trouwen doen: oere renthen guede ende lude rechtschiftlicken te verwaren: den ionferen vollenkomeliken hantreiken dat oir is: oeren pechteren ende luden in oeren rechten nyet te verkorten In alle oere saken na synre bester wit-

schappen dat beste te raden: Oeren heymeliken raet en alle oere heymelicheit niet te melden: Oere registere, tinsrollen, pachtboeken. Ende alle oere oelde ghewoente als die ionferen op oere renten guede ende lude hebben van opboeren ende vitgheuen buten oeren wille ende weten nyet verandersaten.

Item sal een Amptman ghenen Tyns noch pacht laten veriaren den tyns toe behoerliken tyden en steden wair to nemen Ende die nyet en betalen behoerlike broken myt den rechten dair op to wynnen En to bequemen tiden dat vyt to penden, pacht dat sy van eruen of van teenden: gelt ofte saet to goeden tyden nae ghelegheuheit der pechtere in te manen Ende dat gelt den ionferen hantreiken ten maenden en tot allen tiden als der oere ghewonten synt Desgheliken dat saet to gueden tiden nae gheleghenheit der pechtere laeten doerschen en in te manen Ende den ionferen buten oeren schaden dat saet op den Berghe in oeren koernhuys te doen leueren en den ionferen dat auerleueren nae der oelder ghewonte: rogghe en hartkoern tot sine tyden Desghelike dat weke saet tot synen tiden Ende to wat tiden een amptman dat saet also den ionferen auerleueren wil, sal he den ionferen enen dach te voerens laten weten: oere verwaire daer by te schicken Eleker syn deel to ontfangen En so wes koern den ledighen prauenden gheboert ofte onghedelt blift: sal een Amptman laete verwaren, nae oelder ghewoenten onuerderflicke te bliuen En dat nyet anvanghen noch verkoepen, dan by weten ende myt beliefnyssen der ionferen En soe wes gelt dair afkomt also voert dat saet verkoft is by weten en in teghenwoirdicheit der ionferen in den stoek te werpen.

Item were sake dat enighe pechtere der ionferen weren dair he den pacht nyet wail to gheboerliken tyden af en mochte krighen: sal een amptman to gueder tijt wan oere pachtdaghe omme ghekomen synt den pacht an versueken were hem dan des rechten noet dair voir irstdaghes dan te penden En en hedden sy dan des guedes nyet dair men die pande an versueken konde: oere pachtrecht dan te slyten En enen anderen pechter die syns pachten mechtich is te betalen te sueken ende weder te verpachten Ghebreke den Amptman dan an den guede, dat he van den pechter so voele guedes ofte pande nyet en konde ghekrighen to den pacht to: ofte ghesehege hem op der bynner iaerseher pacht pantweryughe: sal hie so voert van stonden an den ionferen an brenghen Ontgenghe dan dye

pechter der betalynghe myt rechte, soelen die ionferen den Amptman in synre rekenschap dan verstorynghe doen En anders sal een Amptman gheen restant tot syne rekenstyden auerleueren van enygher pacht dat sy gelt ofte saet.

Item sal een Amptman iaerlix den ionferen op s. lamberts mysse acht daghe voir of nae rekenschap ende bewis doen van allen gueden opkomynghen en vorderliken gueden des Capittels: so wes dair afghekomen is an gelde saede en anders: ende so waer he dat ghelaten en vytghegeuen heuet Ende so wes hie dan den ionferen schuldich blift van auergelde of anders sal hij op den dach synre rekenschappen oplegghen of oere ghemuede hebben Konde die Amptman des oick also nyet ghedoen: mach he des syn respijt hebben drie XIV daghe nae den dach synre rekenschap: teynden den seeswecken geen verhoelt langher dair op te hebben, den ionferen so dane schulde dan op te legghen ende te betalen: Were oick sake dat die Amptman den ionferen rekenschap en bewis dede dat den ionferen verduchte in enyghen punten onbehoerliken to gegaen were: sal staen tot redeliken bewyse des Amptmans: ende dat tot clarynghe der ionferen ende oere vrinde, ond' hem seluen: sonder yemants vorder van den Amptman dair auer te beropen. Ende soe wes die ionferen dair auer claren, die ampman dair by te laten ende dat van stonden an te voltrecken. Item sal een amptman syn rekenschap doen na weirden des payments an golde of an siluer als men dat settet en ghesat wordt to Elten op sunte Vitsmysse: Were oick sake dat die settynghe tot enyghen tyden op sunte Vitsmysse verbleue, sal dat payment to werden staen als die here van den lande boert van synen renten ende gueden ten steden die guede des Capittels gheleghen sint. Item sal een Amptman der ionferen ghene guede verpachten dan by weten ende myt beliefnisse der ionferen. Item een amptman ghene teenden des Capittels verpachten dan na der oelder ghewoenten onraet rosuen wijsheit en gheloue doen: en nemen al na der oelder ghewoenten En die amptman sal to rosuene hebben van elcker teenden enen rynschen gulden: so wes die rosuen vorder is en loept: sal he tot gheboerliken tiden den ionferen hant reiken ende nae aelder ghewoenten deilen. Item sal een Amptman der ionferen soelick guet als in der kleyner presentien hoert mede verwaren In maneren als he des Capittels guede duet En den ionferen tot elcker weken op den sonnedach na beloep der renten

hantreiken dat hij by raede en guetdencken der ionferen doch partieren ende deilen sal sonder enich vertreck en inval tot einichen weken dair ynne te gheschien.

Item sal een amptman der ionferen dat Ampt seluercn bedienen Ende sal hoelden een pert van werden tusschen XII en XVI reinsche gulden daer die ionferen hem iaerlix tot sinen voeder toe gheuen soelen XXV molder haueren Ende sal syn slaepstede ende stallinghe hebben ende hoelden ter oelder ghewoenteliken steden Ende were sake dat den amptman dat pert verdorue ten tyden dat inder ionferen dienste were ende also bewisen konde soelen die ionferen hem richten: Were oick sake dattet pert op den stal tusschen water ende stalle of op anderen steden dat nyet inder ionferen dienste were verdorue en soelen die ionferen gheen deel hebben.

Item sal een amptman der ionferen die renten van des Capittels gueden die men tusschen twen sonnen beryden kan inmanen ende leueren buten der ionferen kost ende schaden. Andere renten van des Capittels gueden die men alsoe tusschen twen sonnen nyet beryden noch bearbeiden en kan mach he na gheleghenheit dat sij veer ligghen en te verarbeyden synt redelike teryughe rekenen Ende oft hem noit were soelckes myt enen baeden te beseinden mache he op eenre sacken eens of twewerue doen redelike baedeloen vander milen te rekenen, anders sal he dat selueren bearbeiden, ten were dat den ionferen dair anders wes guet op duchte.

Item were oick sake dat den ionferen noet were den amptman ergent op enygher oere sake te besenden he sal altijt willich wesen en to gheenre tijd weighere. Ende tot solcken tiden soelen die ionferen syn hoeftheren wesen. van kost ende van schaden: tot anderen tiden wan he in dienste der ionferen is vmme rente te manen ende andere deghelixe syns ampts saken sal he syns selfs hoefthere ende ter auenturen staen.

Item sal een amptsman den dienst in manyeren vorscreuen altijt eer he ontfanghen wort myt twen of drien gueden mannen die inden gestichte to Elten ghenoech gheerft ende gheguedet synt verwissen ende verboerghen. die myt hem yn enen eerbrieue onder oeren segel daer op lauen soelen elck voir al. Were sake dat in enyghen punten vorscreuen by tyden syns ampts of yn synen afscheiden den ionferen ghebreck gheschieden dat sij dan sementken onder vorwerde leistynghe pene ende weirdeinschap bynnen den

Berghe Embrick ofte Elten: ter steden ene der ionferen hoer in komen ende leisten soelen op oeren kost en schaeden. hent ten tyden den ionferen oere ghebreke by den amptman volrichtet ende vernueghet synt.

Item soelen en moeghen die ionferen tot allen tyden den amptman een vierdeliaers te voerens synen dienst op segghen Desghelikeu een amptman den ionferen Ende teynden vierdeliaers syn rekenschap ende bewijs doen in maneren als vorsereuen steet.

Item soelen die ionferen oeren amptman syns dienstes redelick loen gheuen. ende dat loen bescheideliken myt hem auerkomen ten tijden wan sie hem annemen willen Ende soelckes als myt hem auerkomen syn brief mede te begrypen den he den ionferen myt synen borgen op sinen dienst ende ampt auerleueren ende gheuen soelen.

VIII. GEWOONTEN DER ABDIJ.

Dyt synnen die gewoenten deser kercken woe sich een Abdyss ind die Edell Jonfferen halden sollen. Item oft zaick wer een Edell Jonffer to Elten een Praeuent begherden ind woenachtich blyuen wolde die oer stam onbekant ind men niet wust off ze vrij weer die sal oer acht Vierdelen vier van vaeder ind vier van moeder by brengen. Ind als een Abdiss der seluer ionfferen dan een praeuent wyll gheuen sal zy den E. Jonfferen dat to kennen gheuen. Ind sal dan ghaen op der ionfferen choer in tegenwoerdicheit der E. Jonfferen ind gheuen oer een Praeuen dat weer dan ionffer of kynt. Ind weert zaicke een ionffer voer synt Martens auent hier queem off een E. kynt die ionffer dan to kercken ghaende verdynt allet dat daer to verdienen is dat na uolgende Jair. To wetten oer praeuet gelt rogh garst haeuer ind tollgelt hier niet van vthgescheyden. gelick hier in dyt buyck geschreuen steet. Ind wert oick zaicke een Jonffer voer synt Peter queem so verdient ze garst ind hauer ind so voel maentgelts als dan verschient. mer die en hed dan ghenen rogh noch praeuent gelt ind so voel presentien als sy dan verdienden.

Item als een Jonffer een Praeuent beghert te hebben ind oer die

gegeuen is. so mach ze kysen weer ze een ionffer hier wesen wijl off een schoelersch. Ind wyl ze dan een ionffer wesen so moet ze den Hans (?) vpsetten ind moet twe jair na malkanderen volgende hier blyuen woenen. Anders en volchden oer gheen jair na off ze van hier wolde weesen. Mer wyl ze een schoelersch syn mach ze myt een jair aff weesen. Item wie een schoelersch is die en heft noch ghenen stemme inden Capittel.

Item dusdanige gewoenten synnen wanneer een Jonffer oer Jaer na sal volgen.

Item een ionffer als ze vth wyl trecken ind oerloff wyl hebben so sal ze mitter aelster ionfferen ghaen totter Abdissen ind sal oeren oerloff eysschen een jaer ind sess weeken. tussen synt Marten ind die Aduent mach sy oerloff eysschen. duet ze dat niet voerder Aduenten so moet ze dat hoechtit van kerssmis mit synen aenhang blijuen.

Item voer die beslaten tijt mach sy oick oerloff eysschen ind weert zaick ze dat niet en dede mot ze oick blijuen bes dat hoechtijt van Paesschen verbij is. Ind dan mach ze oerloff eischen voer die helligen dracht. anders niet dan als sinte Vyt verbij is. Ind want die ionffer dat versuemden so en dorfft een Abdyss oer den oerloff niet geuen ind toech ze daer en bauen so en volchden oer gheen Jaer na. Item weert zaick een ionffer toe gueder tyt oerloff genamen hed: so volcht oer allet dat inder Prauen hoert. To wetten. praueut gelt. rogg. garst. ind haeuer. ind dat tollgelt. maengelt. ind wat koempt van den theenden toe Boemell oer deel daer van. meer gheen presency noch wijngelt off rasuengelt (?). Ind wanneer ze so oerloff geeist hed ind weder queem bynnen een iair ind sess weeken. so mach ze weder to kercken ghaen. dan bleff ze langer vth so sall een Abdiss vpter ionfferen Choer gaen. ind seggen totter aelster ionfferen. Syt N. ick sett der ionfferen oer praeuent vp. dat is toe wetten dat gebruick daervan. Ind dat sal die seluc ionffer dan den Amptman voert seggen. Ind wanneer die ionffer dan weder koempt. so en zal ze niet to Choer ghaen die Abdiss en sett oer weder in oer Praeuent ghebruick. Ind dan zal ze voert weder to kercken ind to choer gaen ind doen als dat gewoentelicken is. Item. So die E. J. een deel hueser kostelicken opgetymert hebben ysmen auerdraegen mitter Abdissen ind den ionfferen. dat een ionffer die huyss wyl halden sal der Abdissen ind den

ionfferen bidden om een huyss. Ind wie die aelste inder praeuen is die sal altit die koer hebben so veer ze huyss wyll halden. Ind weert zaick dat en ionffer dat huys koer daer nu tertit die costersche ynn woent nementlick Veronica van Styrom. die sal dan Jaerlix een Costersche inder tit daer vth betalen vierden haluen pacchtgulden. went dat heeft die costerije alleweghe daer vth gehat. Item oick ist een gewoente dat die drie aeltste Jonfferen die sloettelen van zegell en brieff ind mede van den stock sollen hebben. ind weert zaick daer gheen drie ionfferen en weeren so sal die Abdiss dat darde deell der sloettelen aen sich halden. Item een Abdis die vth wyl trecken sal der aeltster ionfferen beueel doen off daerenbinnen een ionffer die vth weer ind oer praeuen op gesat weer weder queem die sal ze dan weder in oer praeuen setten. Dergelicken enen Canonick in syner praeuen. ind enen Vicarius in syner vicarijen. Die hier een praeuen offte vicarie hedden ind noch gheen possessie en hedden off die selfsten dan quemen sal sy in oere possessie setten. op dat die seluen daer ghenen schaede ind versumenisse by en ledden. Item een Abdiss die een kynt een praeuent gefft mach sy altyt aen sich halden. het weert dan zaick dat sy een ionffer gunstich weer. die sy dat kynt mitter praeuen auerdede. Ind offt geviele dat die ionffer afflijuich worde eer dat kynt sijnen Hanss op hedde. so velt die praeuen mitten kynde weder aen die Abdiss.

Item off een kynt hier een praeuent het dat een andere weegen vpgetagen. ind in sijnen Sarock (?) gedaen weer: wil dat dan hier komen so mach dat kijsen. weer ze wil wesen twe Jair een ionffer. off een Jair. ind ghaen als een schoelersch. Ind wanneer ze en andere wegen in oeren sarock gedaen weer. wie dan oer praeuent geboert hed dat weer Abdiss off ionffer. so is dat boeren gedaen.

In manijren nabeschreuen sollen die E. J. oer cleyne presentij verdijnen.

Item inden irsten sollen sy deijlen elcke weck doert gantze iair eeuen voel. ind wellicke ionffer een heell weck vth gewest is der sal men dat korten. Ind die ionfferen sollen opschrijuen woelangh een ieder vth gewest is.

Item behaluen dat weck gelt so verdienen sy op S. Jansdach *Natiuitatis* dat sy ghaen nader Nonen van den choer voer dat Vroemiss altaer. vp oer knijen sitten. ind leesen daer die langh Preces. mitten *Miserere*. ind die Collca. *Custodi*. die men leest onder der Primen, Waermede verdienen sy soeuen schilde. Ind wie dan den dach daer niet en is. die heft syn deel versuempt. Item op S. Bartholomeus ind S. Symon en Juden auent verdienen die ionfferen dat sy Vroemiss singen tot elcker reysse. sess malder roggen. off so voel als van den gude iairlicx koempt. vth gescheiden dat die twe Costers daer van hebben.

Item oft zaick weer een ionffer weer die wreuel ind ongehorsum weer to choer tgaen. ind der Abdissen en den ionfferen gheen gehoer geuen wol. so sal die Abdiss die selue ionffer voer oer laten komen ind beuelen oer dat ze oeren dienst duet alst van aels gewoentelicken is. duet ze des dan niet so sall die Abdiss oer praeuent vp setten.

Item dit na beschreuen is woe sich een Abdiss mit possessien te geuen halden sall.

Item alst geboert dat men enen priester die possessie sal geuen ind he sijn praeuen ofte vicarie t Romen geworuen hed. so sal he syn brijff thoenen ind irst laten lesen off die copij oick helt gelick die principaell Bull. Ind als dan sall he syn Jurament doen Item off een priester niet en dede inder kercken als he schuldich weer tdoen. so mach een Abdiss dat Capittel leggen. ind vermaenen oen op sijnen Eedt. dat he dat gheen duet dat he gelaeft ind geswaren heft.

Item off een priester apenbaer by siner maecht laech daer sal een Abdiss oen om straffen ind wil he des dan niet laten so sal die Abdiss oen capittel laten leggen. ind sal den seluen mit to doen des Capittels beuelen dat he die maecht binnen die naeste vierthiendaege van hem bestelle. anders sal men oen voert suspens halden bis ter tit toe dat he se vth sijnen huese leet.

IX. GEWOONTEN OP DE GROOTE PRESENTIE.

Item tijs to weten dat Jonfferen ende Priesteren der kercken to Elten hueden des daghes vit ghedragen en verclart hebben der kercken gewoenten to Elten in deser maten na bescreuen te wesen op die grote presencie van Jonfferen ende Priesteren to verdienen.

Inden irsten sal een van den Priesteren die to **Elten** op den berghe ghepreuent synt. ende daer een iaer residiert hebben in oerre prauende ofte vicarien. een presency meister een iaer lanck wesen *secundum stallum chori.* dat is te verstaen die renten en gueden der presencien tohorende to verwaren op to heffen to boeren. En die voert an Jonfferen en priesteren te ministriren en vit te reyken to allen weken wanneer die verdient synt. off der betalinge ghemuede hebben. Ende die sal alle iaer omtrijnt *Omnium sanctorum* den Jonfferen en Priesteren daer van rekenschap doen Ende hem voer sijnen arbeyt dan to loen geuen en an sijnen op gheboerden renten te corten seess aelde schijlde, En op den dach wanneer hie gherekent heuet enen anderen van den Priesteren in sijn stede Presencij meister to werden desgheliken te doen. ende so alle iaer te geschien van den enen to den anderen. van den irsten to den lesten sonder yemant daer in verschoent te werden dan bij noetsaken off te goetduncken der gemeyne Jonfferen ende Priesteren.

Item sal men alle iaer bijnnen viertien daghe daer na die rekenschap alsoe gehaelden is en die nye presency meister gesat is auerlegghen en bij den jonfferen en Priesteren eendrechteliken auercomen wat die degelixe presencie ter weke vitbrenghen sal Ende dat op enen benoemden pennynck setten die men enen ijegeliken ter weken vitreyken sal En dat sal stantafftich wesen bijs na sunte Vyts misse in den somer so mach men den pennynck ter weke vermijnren offte vermeerren na der marckt van den saide bij geduncken der jonfferen en priesteren.

Item soe wat presency verdient wordt tusschen sunte Mertens misse en midwijnter daer naest volgende en derff die presency meister niet vitreike dan voir den midwyters auond naest volgende wal betalt to wesen en daer dan gheen gebreck in te geschien.

Item ysmen aldus gewonteliken op dat saet dat op der presencien gueden wesset. Sal die presency meister enen regener (?) die to gueden gerochte steet op den gueden schicken die garven to tellen ende in to nemen. Ende wan die garven in genamen sint. sal die regener mitten presencij-meister gaen toe der dekenissen ende geven oer die garven na sinen kerffstock bescreuen. Ende wan die tijt coemt die garven to dorschen sal die presencie meister den regener off enen anderen weder bij der dekenissen brengen die laven sal die garven rekeliken in dorschen to bewaren. Ende to allen tijden wan

hie saet levert sal he komen ander dekenissen die sal dan enen priester bi den presency meister vuegen dat saet te meten to ontfangen en der dekenissen to allen tijden des scriffte leueren. Ende die presency meister van den saede niet to verkoepen voer sunte Vyts misse dan bi rade der Jonfferen en Priesteren sementliken Ende na sunte Vyts misse mijt rade der ionfferen en Priesteren dan to verkopen.

Item sal die presencie meister gene gueder der presencien verpachten dan in den lesten vitgaende iare behaluen een. Et en were om nutticheit der guede hoe sich dat makede. Ende dat dan capittulariter en mit tolaten der gemeynen Jonfferen en Priesteren te geschien En dat dan te seggen post comendacionem na der missen na der alder gewonte En der presencien pachtboeck sal liggen in bewaringen op der liberien inder kircken sonder yemants sonderlinge dair bericht off beueel auer to hebben.

Item sal een presencie meister wan he buiten lants wesen moet to maenen of anders dat der presencien angeet eer he buten trecket inder commendacien of Vigilien den Jonfferen en de Priesteren of ten mynensten der dekenissen offte den aeldesten Canonick sin saeke to kennen geuen Ende dan die tit he vit is niet versumen. Dede he des niet sal men hem elker afslaen Ende weren oeck binnen der tit he vit wesen moste feste ofte sonderlinge memorien sal he dair op vertueuen of sick weder bider kircken vuegen sijne presencie te verdienen. Anders wan he binnen lants is sal he to allen tijden sine presencie verdienen offte af te slaen ten were op martdage sal men hem inder commendacien niet behaelen.

Item En sal die precency meister nijmant van den Priesteren tot synre noetsaken mede nemen dan bij to doen der Jonfferen ende Priesteren.

Item sal men die dagelixe presencie verdienen een deel in der vigilien ende twe dele in der commendacien. des geliken die memorien een deel in der vigilien en een deel in der vromissen en dat derde deel in der commendacien. Ende die festen verdient men een deel in der vesperen, een deel in der metten, ende dat derden deel in der homissen.

Item wan dat festa composita sint soe is die vigilia des auents dair te voeren dubbelt. ende die commendacio des morgens te voren dubbelt.

Item wan dese nabescreuen octauen sint. als Octaua natiuitatis Cristi hent epiphanie dni. Pasche. Penthecostes. Viti. Assumpcionis Marie. Martini. so verdient men die weke dair to voerens die vigilie commendacio mettene of misse soe veer dair feste weren dubbelt. Ende bijnnen den octauen en helt men geen vigilien noch commendacio.

Item sal ene van den costeren degelix in religione in der kirken wesen ten tijden men die presencie verdient Ende op festen en memorien sullen se dair beyde wesen of men sal hem afslaen.

Item sal men to gueder tijt in die kircke wesen wan men die presencie verdient. inder vigilien ten laitsten voir den darden psalm van der ierster nocturnen. inder vromissen voir der epistolen. in der commendacien voir den psalm *In exitu irsl.* In festis compositis in der vesper voir den vijftem psalm. in der metten voir den darden psalm van der ierster nocturnen. in der homissen voir dat men *gloria in excelsis* begint Ende op hoechtide wan men *ad manus* gijfft. des geliken in vesperen Mettenen en homissen. En wie op sulcke tijde voersc. later queme versumet die tijt sijne presencie Item soe wie van den Priesteren ministrantes sint en oiren dienst op oeren geboirliken tijt niet en doen noch doen laten en die alinge misse vit oiren dienst en bleuen sullen versumen sullick gelt dair op steet.

Item off ijmant van den Jonfferen en Priesteren noitsaeken voirvellen krancheit off bewiselike onlede dat were to verstaen bedevaert oiren vrinden te lieue of te lede te trecken in brulachten. groeuen begenckenisse. kijnderen te pillen sollen oiren oirloeff gesinnen. die Jonfferen an der dekenissen die Priesteren an den aelsten canonick. den men dair op to laten sal redelike tit. En wie sinen oirloeff alsoe niet en neme off wie auer syne vitgesatte tijt vit bleue sal men afslaen.

Item Hyr op is gewontelicken dat van den priesteren die dair residieren twe scrieveren wesen sullen. dat iairlix omme gaen sal. een canonick en een vicarius die die absentes en tarde venientes scriuen sullen. to allen tijden en to allen weken des manendages na der commendacien sal men die verdiende weke in tegenwoordicheit der Priesteren en eene van den Jonfferen die dair to gesat wort rekenen. En sal die onuerdiende presencie afslaen in behuef alle der genre die presentes geweset sint. Ende off die presencie meister op den rekendach dair niet en were sullen die Priestere mit den schriuers euen wal rekenen en afslaen En den presencie meister to sijnre komst dat wittigen. Ende die presencie meister sal in sijnre tafelen die absentes en tarde venientes ende woe vocle hem afgeslaegen is elcker weke teikenen. En off sake were dat die scriuere die absentes en tarde venientes verschonen wolden off oir schriuen versuemden so wes dan bewijsliken were ongescreuen sal men hem an oere presencien dubbelt corten.

Item yst oeck eyn aelde gewoente als hyer een priester sterft ende een ander die possessy ontfangen heft ende die niet priester gewijt en weer sal niet meer boeren dan halff presencij gelick een koester tertit toe hy priester gewijt ende myss gesongen off geleesen heft. Item off ennige ioffer of priest' een tit lanck oerlof eysten. Woerden se yn die tit cranck dat se niet weder komen en konden salmen van der tit aen se cranck gewoerden synen oer presency laeten volgen. Eysten se ock ghenen oerlof sullen se oere crenckten niet ghenieten.

Item yn dusdanige manyren sal een vrou Costerssche ynder tit tot Elten enen Coster aen nemen als dat van noeden ys myt consent der Abdissen. Ende die selue die enen coster aen nemen wyl sal den seluen eenre Abdissen presentyren. Wert saeke he daer niet bequem toe en weer. mach een Abdiss dat weder seggen alst dan sal een vrou costersche enen anderen daer toe nemen. Item dese selue sal een guet clerck syn. die met syngen kan yn den choer soe metten soe myss en allet ynder kercken van noeden ys Ende sal ock een eerlick leeuen vueren ende geen spoller noch drencker mer van goeder faem wesen. want he met moet verwaeren der kercken clenodyen ende ornamenten so lang als he daer coster ys. Ende die selue en sal ock geen echte vrou hebbe of nemen. en alle nacht yn der kercken slaepen ende tot goeder tit des auentz daer yn wesen en die kerck sluyten en by ontyden daer niet wttgaen sonder noetzaeken Ende sal ock niet wttrecken dan mit oerloeff eenre Vrouwen Costersche. Wert saeke dat he des allet niet en dede of ander quaede feyten dreff soe sal een vrou Costerssche oen oerleue ende enen anderen yn die stede nemen.

X. TESTAMENT VAN VERONICA VAN LYMBORCH, COSTERSCHE DESER KERCKE, 1538.

Item· In den iaer ons heren doe men schreef duysent vijffhondert en XXXVIII vp sunte Jeronimus dach starff die Edel ende waelgebaren Veronica van Lymborch dochter toe Styrnm. Costersche deser kercken. ende heeft alsulcken Testament gemaekt als hiernae beschreuen is. *In den ijrsten* heeft sy onser groter Presencien gegeuen vijrhondert gulden den gulden getalt voer XXVIII brabans stuuer. daer sal men alle iaers aff hebben XX der selver gulden. Van den XX gulden sal men af halden tot alle maenden een memory daer sal alle maenden een gulden toe syn. den sollen sy deylen nae alder gewoenten dusser kerken. die daer celebryren een gulden. den anderen sal men iofferen en priesteren ende costeren deylen als men plach toe doin. Soe loept dan daer noch auer VIII gulden daer sullen sy een vrouw costers vth richte een haluen g' voer misswijn. die achten haluen sullen sy verdienen op oeren sterfdach. Soe men dan van oren nae ghelaten guede sal ingeloest hebben dat vthter presencie versatt was seeshondert golde gulden so sal die presencie van die VI hondert g'. alle iaer weder vth geuen die weerde van II hondert g'. nae vermogen zegells en briefss. to weeten een frouwe costers vijff g'. Ind die sunte Anne misse duet oeck vijf. Item of die selft versumelick word. en die miss ofte dienste niet en geschyden soe mach dat Capittel die renthen nae sich nemen inde laten den dienst doin. Iten men sal van den vijf g'. een weder vth geuen den schoelmeister een en den costers een half g'. dat sy die miss helpen singen der tijt toc dat sy dat loessen gelijck des briefs vermogen.

Ite. Veronica vors. der oer ziele got genedich wil syn. heeft oeck gegeuen alle dat oer ouert van dussen vorsc. testament het Capittel. dat sal wael belopen VI hondert gold g'. tot behoiff der kercken the tymmeren ende anders waer die iofferen dat tot ordinyren behelthelick dattet capittel daer van vth sal richten. alle iaers vp het heilighe sacraments auent een malder weits en een mald. rogghen backen dat broet om gades wil to geuen daer toe vijer ellen graws vor een arm mensche toe een tabbert en drie ellen lynen doickes tot een heempt. Dit vorscreuen heeft dat capittel gelaeft wth toe richten.

Wy Dekennyn ende sementlicken iofferen bekennen dat ons die testamentoren onser lieuer wassen ende nichten Veronica vorscreuen wthgericht hebden ende auergeleuert aen segelen ende brief inde reede golt VI hondert golde gulden den g'. gulden gerceckent voer XXVIII brabans stuuer daer sullen wy van vthrichten gelijck vorscreuen beheltelick enen brieff van hondert g'. die iaer renten. daer van sal Stijn van hacfart oer ioffer was die helfte van dat iaer renthen boeren nementlick III golt g'. XXVIII st'. brabans vor den g'. als se doet is soe salt vp ons Capittel komen. der gelyken sal Neesken oer maecht was die ander helft oeck boren oer leuenlanck allet nae vermogen segell en brief. het capittel den twee gegeuen heeft.

Item: Die edel iofferen of capittel sinnen verbonden vth al oer Capittels guederen des nae bescreuen almisse te geuen. Men sal XXX armen soe mannen frouwen kinderen daer het aen bestaet na guitduncken der Edeler iofferen elck een praeuin geuen allet toe weder segghen der iofferen. Die salmen geuen als in die vasten is elck XL hering daer toe elck een quart alys (?) een half spijnt erryten. Dit vorsc' sal een amptman die aelste ioffer bestellen daer toe twe tunnen heringhes XXX quarten alys een malder erryten dat sal sy deylen den ijrsten sonendach inder vasten elcker die men vijnt inder sedel staen XX heringhe ind een quart alijs en eyn half spijnt erryten tho half vasten elck XX heringh. Oeck sal het Capittel laten backen toe paeschen. sint Vijt miss ende toe kerstmiss alle hoechtijt een maelder rogghen. en van elcker malder XXX schoten elcker schoten IV micken die sal men toe allen tijden den armen een schot geuen. Item. Tot allen tijden als men dat broet ghijft soe sal die amptman oeck enen currentte g'. die aelste ioffer doen den sal sy den armen laten geuen.

Item. Als men dat fest *Lancée* ende *Clauorum* helt, soe sal men backen II malder rogghen tot matelicker micken daer by II tonnen bijrs. dan kommen ander arme luyde, dat spynt men dan vm gades wil als die hoemisse vm is. - Item tusschen sint Martijn en Kersmis sal die Amptman oeck bestellen II witt halfdoecke der aelster ioffer die sal sy deilen den XXX armen vorsc'. dy een drye vyrdel der ander I el der darde V vyrdel nae guet duncken. - Item die Amptman sal oeck bestellen voer X pont. (elck pont is I pacht gulden) grauws dat betaelt onse grote preesensy van weeghen yns Abdys genant

Lucia van Kerpen gelijck ons presency boick dat vermach. dat sal men oeck den armen geuen gheen van den die prauen hebben. mer waer men weet dat het van noeden is. Item die Amptman sal bestellen van het Capittels weghen then allen weecken een half maelder weits dat sullen die edel iofferen laten backen van I mld'. XXVI groeter prauen weggen die sullen sy sus deilen als hier nae bescreuen steet.

Item. Jofferen ende kinderen dy toe Elten woenachtich sint. Soe sal men der Abdys iofferen ende kinderen elck horen naem vp een papijr setten ende sal die op een bretken kleven ind maken by ider naem een geetken ende gheuen dan een yder so Abdys ind ioffer I weggen. dan weder van bauen her af waer dan die leste blieft sal men een pecksken by steecken daer sal men dan auer achtdaghe die yrste weder aen deilen.

XI. TWIST VERRESEN TUSSCHEN VERONICA VAN RICKESTEIN ABDIS EN WILLEM BEYER CANONICK, 1541.

Alsoe nu op dach datum nabescreuen twist verresen en gewest is tusschen der Erwerdiger Edel en Walgeborn vrouw Veronica van Rickestein Abdys' des wertelicken stiffs tot Elten. as vrouw en heer desser kercken eens. En heer Willem beyer canonick anderdeels. Sprutende wt en durch etlicke mysuerstandt des dienst der Hoemyssen cura en anders alhier inder kercken. Soe dat het voirnemen mynre gen. vrouwen gewest. dat die dienst en cura vurs' tussen den vier Canonicken van den aelsten totten Jonckster van den Jonckster weder om opten aelsten Canonic descenderen en ascendieren suld, als toe weten. Wye id alste in der Prauen offt canonicaet is, suld oeck id alste in den dienst en Cura syn gelick men in beiden Capittelen Embrick en Zanten sulx gewontlick is thaelden, niet wederstaende wannere off in wat weck die Jonckste off die Aelste Canonick van den leuen ter doet komt, dair nu des pastoirs vurscreuen vurnemen directe contrarie tegen gewest. en dat pretendiert twillen bewysen, welke bewis' he vermitz doitlick aff ganck heer Jordens van der Maesen den Godt benade vermijt toe bestedigen soe heer Gerrit terstondt nader collacie synre prauen ter tijt in des pastoirs weck vurs' getreden muet syn, en dat dair om die dienst en Cura vurscreuen voirtaen alsoe succedieren suld, niet weder staende dat hij aelder inder prauen was dan h' Gerrit off nu Adrianus van Boechem is, oick antreckende etlicke successie des dienst en cura vurg' nae doden heer Robertz en heer Willem Spickers geschiet dat he doch mytter wairheit niet en hefft konnen by brengen. Vmb dan desse twist ens voir all hen wech te leggen hefft die Edele Vrouw vurg' betracht, last confuyss, en onwill in tocomenden tijden nae doeden oir gen. dair vth verrisen mucht en hefft terstont Capittell doen haelden, en hebben doe t Capittell, Capitulariter geslaeten en auerdragen en sal van nu voirtain bis ten ewigen tijden gehaelden warden, dat soe wanneer der Canonicken, een, twee, off meer van den leuen ter doet komen, sal die ghon die in des off der gestoruen stede quaem den dienst en Cura vurg. anfangen nae gelegenheit dat he id Aelste off Jonchste inder prauen, en niet inder psonen gestalt. Storff oick eener van den Cannonicken in anfanck off myddel off dat die weck vp enen dach off twe nae wer, die ghon die dan nae den gestoruen volcht he sy dan die Aelste offte die Jonckste sall des gestoruens weck voirt ain vthaelden, bedienen wachten en waeren, en dair meede sall als dan oick syn selffs weck vtwesen, en dan wederom terstondt succedieren voirtgain en gehaelden warden, nae dat een ider aelt en Jonck is inder prauen. In soe dan in lange iaeren ny tertijt gehoirt is dat hier inder kercken by der Canonicken oirs dienst haluen confuyss geschiet is anders dan by tijden Vrouw Agnes van Bronchorst der godt benade eenen van den Canonicken een Hoemyss versuemden wair om dat die gemelte vrouw terstont Capittell dede leggen, en die ghon die die Hoemyss versuempt had komen moist en op syn knyen biddende remissie des versums (as nu oick heer Wilhem beyer pastoer dede) en aldair in den Capittell eenen aelden torns tot een myss tlaeten doen nederlleggen, ende dair beneuen Sess Wecken Suspenss gehaelden inder kercken niet toe verdienen ynt kleyn off groett. Offt dan geboirden dat sulx wederom geschieden (dat God verhoede) sall oick sulcken peen Bann en Buet dair op staen sall ast van Aeltz gewontlick is, en dat oick nyemant van den priesteren Canonick off Vicarius sich op groete hoechtiden as nementlick op die vier principaill hoechtiden sich vtter

kerck absentiren sall by der seluer peenen vurg'. doch allet onder correctie der Abdyss inder tijt. dair dit geslaeten geworden is. In tegenwordicheit der Edeler Vrouw vurg'. synt auer en ain gewest die Werdige Edele en Wailgebaren Amena van Auerstein Custerse. Magdalena van Weth Vrou toe Nottelen Elect. Her Johan ten puth. Heer Wilhem duncker. Her Wilhem Beyer. Canonicken. En heer Johan koep. Heer Lubbert van moirseler. 'Heer Thomas Ardeij en 'Heer Frans Verstege as Vicarien en tuige. En meir Capittulair Jofferen residerende as Amena van Auerstein Custerse myt oir suster die do niet tegenwordich weren.

Actum in den iaire Dusent viffhondert eyn en virtich vp donredach nae Remigy epi conf.

TYNSBOEK.

Dit sint die Renten en die guede Tynsman ende Dynstman der Abdien van Elten.

Inden irsten die hof toe appel Ende heuet nv ter tyt pele ten acker Ende daer horen in dat Pele nu toe pacht heuet twe hoeue lants in appelrebroec en bouwet dat hogelant ter derder gheruen en gheuet toe pachte L gulden en X malder rogghen des jaers.

Item Borrenguet dat Ghese vrederix plach toe hebben en daer is toe ene hoeue lants in Appelrebroec. Ende bouwet dat hogelant ter derder gherue. en die hoeue lants eyn derden deyl altyd bouwen. Ende gheuet toe pacht des jaers XII gulde en IX schepel rogg' en IX schepel coerns harderwiker maten. — Arnt die velijc heuet ene hoeue in Appelrebroec en gheuet toe pachte XXIV gulden IV pd. wasses. — Volquijn clawessoen heuet ene hoeue in Appelrebroec en gheuet toe pachte XXIV gul' IV pd. wasses. — Willam Oesterman heuet ene hoeue in Appelrebroec en gheuet des Jaers toe pachte XXIV gul' en IV pd. wasses.

Item dese husinghe die op dese II bouwinge uors. staen hore totten gueden uorscr.

It. Aellert van biesen heuet IV margen lants in Appelrebroec en gheuet des Jaers to pachte VII gul'. I pd. wasses. — Pelgrim euertssoen heuet IV margen lants in Appelre-

broec en gheuet des Jaers VII gulden I pd. wasses. — Inden veneleghet ene hoeue Torflants en horet inden hoff to Appel. — By hoeuelake ligghen IV marghen torflants en horen inden hoff to Appel en ligghen by Bartolt paul'soens veen.

It. wie den hoff to Appel heuet en wie Borrenguet heuet die twe boulude moghen torf grauen en keen lesen inden torflande uors. ende die ander drie bouwinge uors. sullen ellic des Jaers nyet meer lesen dan ellic een woeder keen.

It. in Arkemede bute dijkes leghet twier wegenlant en heyten die roeden Ende bynne dijkes daer Ghert die hane op woende en dat daer bij leghet dat ghilt to samen to pacht des Jaers LX gul. — It. II mateken liggen in arkemede op die weteringe en daer geet tusschen een straetken en liggen bij Melijs bessels huys en liggen uoer drie margen of wat meer.

It. to desen lande in Arkemede uors. wie dat heuet mach fuken setten inder zee en vijsschen.

Dit sint appene teende inde seluen hof die men pleget to verdingen Jaerlix.

It. den teende ther schuren Ende daer hoert in dat guet to coerber aelt guet van uestenuelde en dat guet ter schure.

Dit is die apene teende to Hoenhorst ende den pleget men te verdingen.

It. dat halue erue to renseler. — Dat guet to Hoenhorst. — Een stucke lands in arnts guede van Eerler.

Dit is die Teende to someren den men pleget Jaerlix to verdinghen.

It. dat cleyne guet to Herseler. — Gisen guet van wigslo. — Wat ackers lants to sommeren. — Die Abbet van Paderborne heuet enen teende to Voerthuse in den teende heuet die Abdie van Elten in liggen teenbar lant dat hebben oer vrende an beyden syden ghemaket dat die abdie van elte vyt den

teende jaerlix heuet II malder rogg' en II mald' gerste hofmaten. Want men der abdien lant nyet wal vinden en kan wt den anderen lande.

Dit is Stedicheit inden hoff to Appell en wt den kirspel van Voerthuysen.

It. Maes butenhuys van den guede to butenhuys III mald' rogg' III malder gersten. — Maes van lanckeren II mald' rogg' I mald' gersten. — Heyne gheyman I mald' rogg' I malder gersten. — Wt den selue guede to lankeren ghert middeldorp I m. garst. — Maes hamme en dat nv Sloyert heuet I mald' rogg' I malder garst. — Van Gösen latten guede en hammckens guede VI schepel garst. — Bernt van auerhorst II mald' rogg' II mald' gerst. — Coep van Voerthuysen wt eyn guetken dat der heren is van sunte Walburg' to Arnhem I mald' rogg' — Arnt blanckert II mald' rogg' II m. gerst. — To someren van des ruen guede Bernt vandecamp Clawes die conync Euert mens en Arnt ten bussche II m. rogg' II m' garst. — Tyedeman Kessen van Wijsgle I mald' rogg' I mald' gerst'. — Lamfert van biesem van herseler I. mald' rogg' I m'. gerst. — Henric die Smyt to voerthuusen wt syne guede to smytloet als twie acker lants en leget in synen erue des jaers I scepel roggen.

Stedicheit Inden kirspel van Putten.

It. Aelt killensoen wt vanevelt II mald' rogg' II m. gerst. — Dat guet ten veen I m. rogg' I m. garst. — Melijs then norde III m. rogg' III m. garst. — Mette van nulde peterswyf van hoenhorst V m. garst. — Arnt van Halmuchuysen II m. rogg' I m. garst. — Henric Westuelinc I mald' rogg' I m. gerst. — Heyne robert II m. rogg' II m. garst. — Heyne ten poel VI Scep rogg VI. sc. garst'. — Gise haen I m. rogg' I m. garst. — Henrics guet van boechorst then huene II m. rogg' II m. garst. — Arnt van coestapel II m. rogg' II m. garst'. - - Johan van coestapel en hertger II m. rogg' II m. garst. — Obert van renseler IV m. rogg' I m. garst. —

Andries van gherwerdingen II m. rogg' II m. gerst. — Ridders wijf van sprielt I m. rogg' I m. gerst. — Backer van huenen van tween gueden IV m. rogghe IV m. garst. — Wels guet van gerwerdinghen II m. rogg. II m. gerste.

Stedicheit indeu Kirspel van der Nyerkirke.

It. Reynar Wrede II m. rogg' I m. gerst. — Steven die Wrede II m. rogg' I m. gerst. — Ghert haneken wt franken guede I m. rogg' I m. gerst. — Ghert collert van den halven guede to arentol II m. rogg' II m. garsten. — Wolter van aerentel van den seluen guede I m. rogg' I m. gersten. — Herman nouden soen van den seluen guede I m. rogg' I. gerst'. — Maes bloeme I m. rogg' I m. garsten. — Maes andries soen wt blomen guede I m. rogg' I m. gerst. — Ghert rolant van brammen guede II m. gerst. — Lubbert van morseller II m. rogg' II m. gerst. — Heyne stridelant van de guede to stridelant I m. rogg'. — Lieve ziele V scepel rogg' V sc. gersten. — Lizeken des greuen dochter guet is wt renseler gecomen III m. gerst. — Pele roberts V sc. rogg' V sc. gerst. — Willem rodeken III m. rogg' III m. gerst. — Gosenbrandt van Steenler I m. rogg' I m. gerst. Eylart van drij wt crumenhorst I m. gerst. — Wolfert van hennekeler I m. rogg' I. m. gerste van den guede to Hennekeler.

Dit is stedicheyt van hauer Inden seluen hoff to Appel.

It. Wolter van den dijke uyt peter lamberts guede X sc. haueren. — Lubbert eylerts soen wt den seluen guede VI sc. haueren. — Henric haelwerf van haelwerff IV m. haueren. — Aelt van Vaneuelde en deric Pelen soen wt kriecks guede IV m. haueren. — Ghert reyners soen vpt vene wt den guede the vene I m. haueren. — Gerdong pengeler vpt vene wt den guede I m. haueren. — Aelt brugman van brugman IV m. haueren.

Die hier na bescreuen staen die sint schuldich alle Jaer op sunte Lamberts misse smalen teenden ende vlas inden hoff to Appel.

It. Dat guet ten norde. — Haluynchuysen. — Dat guet to lankeren. — Dat guet to butenhuys. — Dat guet to erler. — Dat guet to erentel. — Dat guet to morseller. — Dat guet ten vene. — Ermgarts guet to rensel'. — Dat guet to hellinge. — Vledermans guet. — Dat guet to herseler. — Dat guet to coestapel. — Ionge rolants guet. — Arnt blankert. — Dat guet witetlo. — Dat guet to schuren. — Dat guet ten hamme. — Dat guet to schulde. — Dat guet to hoenhorst. — Oberts guet to renseler. — Gheraert vlende soen. — Dat guet colthaue. — Dat guet to gherwerdingen. — Dat guet to someren to des ruenhuys. — Dat guet to voedecampe. — Dat guet to Westenappel. — Dat guet to Auerhorst.

Die hier na bescreuen staen sint schuldich smalen teenden Inden hoff to Appel en gheen vlas.

Dat guet to sprile. — Die ridder van sprile. — Brammen guet. — Ghert blomen guet. — Dat guet to stridelant. — Pelgrim wolters guet. — Bongners guet. — Pelgrims guet Inder duest. — Lumeden guet. — Aelbert van gherwerdingen. — Maes blomen guet. — Ghert franken guet. — Henr' Westuelincs guet. — Oermans guet. — Nanneman Wolters guet.

It. wie een Abdisse to elten is. Is een Richter myt den Abbet van Paderborne In Puttenre holt en in sprielre holt Ende sullen daer richten en wan daer eykelen wassen hebben si mede in oer waerschap na dien dat daer eykellen wassen En si sint schuldich den bueren to halden enen wrien enen vare en enen beer En die bueren sullen den weder leueren op sunte Martijn inden winter leuendich myt sterte en myt houede.

Tyns inden Hoff to Appel.

It. valke bessels soen van der buntmaten en uan der plantmaten VIII. d'. — Die selue van noyde Westuelinc

guede VI. d'. — Gherijt oerman VI. d'. It. tguet to morseler XII d' — Ghertruud feyners die dellen soens dochter was van den guede dat gheheyten is bernts mate XII. d'. — Ellert van drij van crumenhorst II. d'. — Die selue van enen camp lants bider plancmate I. d'. — Dirc pelen soen van gisen kuil VIII d'. — Die selue dirc van VII hont landes ghecocht teghen maes noyden soen op nyenderp. IV d'. — Pele rodeberts van oermans guede VI d'. — Gheryt wolfert van michecls guede VI d'. — Micheel van ert van den seluen guede VI d'. — Willem roberts XII d'. — Die selue van tween margen lants die peel beergen soens weren II d' — Coep van renxler IV d'. — Maes van vaneuelde van krixlant VI d. — Van stridelanders maet IV d'. — Heyne hoelwerf wt sinen erue tot ert. VI d'. — Henric hanken van vrancken erue VI d'. — Wolter van erentel III h. — Maes andries van syne erue op sluenhorst XII d'. — Wincken willems soen van runicsmaet III helling. — Reyner heynen van scherpenstoten III d'. — Rolant van brammen guede XVIII. d'. — Brugman arnts soen van oermans mate II d'. — Gherit peleyten soen van coestappelremaet IV d'. — Melijs van norden IV d'. — Broechmans erue tot telcht II h. — Ricolt die man van hannen maet II d'. — Claes monecs soen ende ghese sijn moeder van tween marghen ghecocht teghen peel bergen soen II d'. — Ionge Willem van nulde I pd. wasses IV d'. — Peel vpt veen VI d'. It. Oetbert van renseler XIX d'. — Peel andries soen van tween margen lants bider wiltstege II d'. — Gijsbert van alsen van enen margen lants die lange monecs plach to wesen II d'. — Die selue van enen camp lants die Peel bergens soens plach to wesen op des langen lande IV d'. — Gosen van Steenler VI d' — Alt brugmans soen VI d' — Noyde van den Veen IV d'. — Geerdanc op hollic VI d'. It. Peter lubb'ts VI d'. — Willem reyners soen van der Wredermaet VI d'. — Maes hamme IV d'. VI f. sijn erfg' verwonnen. Dirc van spulde XII d'. — Arnt bertolts soen en grawert sijn broeder en serfs van Veltwic ellic enen haluen aelden groten van VI roden lants op den meden buten dijcs daer oestwart naest gelant is Melijs van norden en westwert Gosen van middelwyc. —

Euerwijn van de guede to loeuenen V. f. — Borre an der hoeue VIII d'. — Lamfert van haluichuysen I d'. — Herman van kalkenschote IV d'. — Coep wise III f. It. henr' andries soen van nulde III f. — Abel van boechorst II f'. — Maes van Steenler III f'. IV d'. — Arnt nanemans soen van haluinchuysen III f. I d'. — Brincmans mate wt Jonge ricolts guede. Aelt wrede XV hollansche. — Henr' wrede XV hollensche. — Gosen van Auerhorst XII d'. — It. Hyse vranke III d'. — Die selue IX d'. — It. Gosen van Ermelen VI f. — Arnt Gerijts soen van coestapel XII d'. — Gherijt van breydena XII d'. — Die selue van enen stuck landes dat hij cochte tegen Gosen latten VIII d'. — It. Johan ten poel III f. IV d'. — Bessel backer van brincmans erue XII d'. — Backers weer' II f. It. Gijsberts hanen kind III f. — Aelt killen soen VII d'. — It. die selue VII d'. — Otte van gerwerdinc VII d'. — Leen van Spriel II d'. — It. die zelve van des ridd's guede XVI d'. — Johan van coepstapel VIII d'. — Zweder van richteren IV d' — Peter van hoenhorst III hellinc. — Elbert besseller soen VIII d'. — Willem van bidderschoten XII d'. — Heyne andries soen van enen stucke Landes gheheiten die zeller geleghen an die eyn syde myn vrouwe van Elten En an die ander side die stege tot barnnevelde VI alde gr'. — Maes van lanthoren XX d'. — Henr' van meeruelde van sugenkamp beheldelic mijnre vrouwen van Elten oers gueden rechten in lanthoren I alden gr. — German henr' Wiltrieschen soen van enen stucke lants geheiten Voerthuser busch gelegen tusschen der nyermate en Wiltriesch En dat gekomen is wt lanthoren beheldelic mijnre vrouwen oers rechten an lanthoren I aelden grot'. — Heyne roberts XII d'. — Maes lemmen soen van Abelen maet to westerwyc IV d'. — Herbert ter beec II f. III hellinge. — Arnt blanckert XVIII d. — Maes noyden soen van nyenderp IV d'. — Buestinc peel rant soen VIII d'. — Meeus lubben soen van enen camp lants die geleghen is bij Gysberts camp van aller myt vergeysen hofstede en myt den molen camp oestwart allanges den wech dat peelberghen soen plach toe wesen XVI d'. — Kille abellen soen van nyenderp VIII d'. — Die selue van der rijt

VIII d'. — De selue van zwanelt wygers II d'. — Die selue van westuelinx guede VI d'. — Die selue van vaneueldermaet IV d'. — Maes bloem XII d'. — Peter van zoel te gerderen V f. — Die selue VI d'. — It. Aelt lamberts IV d'. — Arnt van erentel van Sloders guede XVIII d' — Her Elbert die coster van putten I d'. — Gherijt abellen soen III d'. — Wlfer van hennicler IV d'. — Heyn die Wilde van Amersuoerde I pd. wasses. — Wilde reyncken van den zwarten lande I d' — Arnt breydena van den guede to tellich to tijnse een amersuoerts malder rogg'. — Reyncken oesich van ionge ricolts guede V aelden gr'. — Clawes van aller van hoenhorst mate ende knijshoeve VI aelde grot'. — Weym van der gaete IV d'. — Gherijt beyers soen XVIII d'. — Willem roberts soen II d'. — Vliecke van nulde I pd. wasses.

Dat hijer na bescreue steet is pacht en hoert in den hof to brummen.

It. die hof to brummen heuet nv ter tijt Gherijt appeldorn vn de gheuet des jaers toe pachte VIII gul. en IV pd. wasses En bouwet dat lant ten gheruen. — Die selue Gherijt heuet I stucke lants en plach henr' brant toe hebben daer hij des jaers vur gheuet I pd. — Die selue Gerijt van eeene stucke lants geleghen op spaenswerde gheuet des jaers I pd. — Die hofstede daer Willem appeldorn op woent gheu' des jaers III pd. — Die hofst. daer Johans huys van wijc op steet vnde loeff. in plach toe wonen des jaers II pd. — Die hofst. die achter des vitelershuys leget vnde heuet des vitelers wijf des jaers I gul. — Dat hofstedeke dat duesche plach toe hebben des jaers XII gl. — In werkorden is wat landes dat apenen teenden geuet dat men pleget toe verdingen. — To Wken leghet een teende den pleget men verdingen en den heuet Enggelb't kolline gehat VII iaer des iaers vur XIII gulden. — Wie sunte vijts hof to Brummen heuet die is daer een buerrichter vnde is schuldich den bueren to haelden enen wrien enen

beer vnde enen vaer den salmen oen weder leueren op sunte marten Inden winter. — Wie een Abdisse is tot Elten mach die biermate setten to brummen mitten praest van sunte Peter.

Dit is Tyns Inden selue hof to betalen vigilia Martini.

It. her Johan van trijcht en Meit van Obberge to doesborch van der zantculen V aelde gr'. — Ringenbarch van den guede ten bonhuys V a. gr'. — Clawes spallen dochter van der haluer hoeuen in drempt' velde I a. gr'. — Mette van holthuysen en belie van vreden to Zutphen van den guede to schadinc V a. gr'. — Otto wedinc van den guede to oding III. a. gr'. — Johan wedinc van wedinc III a. gr'. — Die selue Johan van scultkensguede II a. gr'. — Rolof borrinc van borrinc V a. gr'. — Engelbert rolof bentinck sone to voerst I d'. — Frederic van keken I d'. — Die heren van diederen XXXIII d'. — Emelrijc van lutken brummen II a. gr'. — Die selue Emelrijc en koen van rocartsguedeken II a. gr'. En Emelrijc betaelt et darden deel. — Jacob van haeverden I m. weyts III a. gr'. — Gysbert lanzijc van scherpincs gunde V. a. gr'.

Dit is Hoeftghelt to brummen in s. Viits hoff to betalen Vigilia Martini.

It. Wessel Aleit sucren soen. — Griete maes en henr' oer soen. It. frederic david. — Berte scryuers Johan scryver Maes oer soen. belie oer docht'. — Euert en Johan jutte ter poerten oer soene. — Stine gelrijnc toe verseuelde. — Griete van den goy Henr' bernt oer broeder. — Mechtelt van goethe. — Aelbert die rebber Fenna- Jutta- Greta- Gertruud sijn zusten en wonen to bake. En warner lutgarden soen Gertruud Jutten dochter. — Woube toe bronchorst. Wendel- Aleit oer kinderen. — Berte to diederen Aleit en Fie oer dochter' — Celie ther wedeme bernt van nyrt en gaedeken oer neuen. — Arnt en Deric

van goethe. — Werner wolter. Aleit gertruud van den lindenschaete susteren en broede'n wonen to wilpe. — Aleit Henric bernt en Jutte suste'n en broeden En wonen Inden kirspel van warensuelt en sint Aelbert garitkens kinder.

Die hier na bescreuen staen syn schuldich alle iaer op s. Marten In den winter rogge en garste in den hof toe brummen.

In den irsten Engelbert van den gier en is een tijns guet en gheuet iaerlix VI m. rogg' VI m. garsten. — Gertruud toe hoenerden van den guede ther buten V m. rog' V m. g. — Johan to honerden van den guede toe hoenerden V m. rog. V. m. g. — Van den guede to nortelen is der heren van sunte Johan en betaelt Willem oding II m. garst. — Reynar kiegelberch van den guede to kiegelberch I m. rogg' X sc. g. — Deric to veenhuysen van den guede toe veenhuysen ende leghet to Hummel III sc. rog. XI sc. garst. — Herman to gunsuoert van den guede to gunsuoert I m. rogg' III m. g. — Bernt then ouer van den guede to steenre to surperinc III sc. rogg' XI sc. g. — Gese hagemans van hagemans guede I m. rogg' II m. g. — Ghert bauenderp I m. rogg' III m. garsten. — Heylwich kuits van den gueden to Auenthaue van de guede to Kideldinck VII sc. rogg' VII m. garsten en III scep. — Gherijt vrouwijns II m. rog' III m. g. — Deric then goer, I m. r. III m. g. — Ghijtbert ther molen I m. g. — Bernt van nijert I m. r. III m. g. van den guede to werforden. — Vernig van den guede to eueuort I m. rog' III m. g'ste. — Dat guet ten poel en plach Ghert ten goer to hebben I sc. rogg' V sc. garsten.

De guede die hier na bescreuen staen gheuen op sunte Lambertauent wormgelt, heketgelt ende verken ende hoenre.

It. Dat guet to nortel I verken II hoenre XII d' to wormgelde en heketgelt. — Reynar kiegelberch I verken II hoenre XII d' to wormg. en heketg. — Dat guet to veenhuysen I verken II hoenre XII d' to wormg. en heketg. en leghet to Hummel. — Dat guet ten goer I verken II hoenre XII d' to wormg. en de heketg. — Dat guet to Steenre en is geheite to scerperinc I verken II hoenre XII d' to wormg. en heketg. — Hagemans guet I verken II hoenre XII d' to wormg. — Heylwich kijuits van den guede to Auenchaue to rideldinc en van den guede to rikeldinck III verken VI hoenre, XXXVI d' to wormg. en heketg. — Dat guet toe werforde I verken II hoenre XII d' toe wormg. en to heketg. — Dat guet to eueuoert I verken II hoenre XiI d' toe wormg. en to heketg. — Dat guet ten poel I verken II hoenre XII d' toe wormg. en heketg. — Dat guet to bauenderp I verken II hoenre, XII d' toe wormg. ende heketg.

Die Abdie van Elten heuet eenen verstat liggen tegen wijchmet — ** NB. the verstaen dat men dit vurs. heketgelt en wormgelt betalen sall onderdeylt als op s. Gertruide to middenmeert is elck van disen vurs. eruen viij. d. to wormgelde En op s. Lambertsavent ellick iiij. d. to heketgelde dat maect to samen ellick erue xij d.

Dit is pacht to Redinchem.

It. daer die cappelle to Redinchem op steet al dat lant als die heren en die Jonfferen dat hebben daer gheuen si jaerlix ende erflic aff toe pachte XIV aelde scilde. - - Die hofstede biden dijck dat is die principael hofstede Ende heuet nv een man die heit bondeken en gheuet des jaers II pd. wasses. — Henr' die len van der schoenhulle en wat landes inder Gribbe to Wagenyngen gheuet jaerlix X gulden.

Die hier na bescreuen staen sint schuldich alle iaer op sunte Marten ieden wint' rogge en garste to Redinchem.

It. Gherardus van vbel wt sine guede bij Wagenyngen, II m. rogge. — Fobert van dorenwerde wt ten guede to wagenynge I m. rogg' VI sc. garsten. — Johan hacke wt den guede dat her Jacob van schonenbrinc plach to hebben I m. rogg' VI sc. garsten.

Die hier na bescreuen staen sint schuldich Tijns inden selue hoff op sunte Martensdach Inder wint' als inder rollen steyt.

It. ghert van delen van den guede to berenen V ff. — Claus van hertwijc dat guet dat wyncken van vollenho placht to hebben VIII ff. — Herman then vene van den guede to ginkel VII ff. — Hildebrant van pothauen van III margen lants gelegen in beteuemer oude meden neest der zegger I aelten br'. — Borre van hemerden van den woudenbersche campe II ff. — Die commelduer van rienen van d' lo III cleyne d'. — Mechtelt gerloch van enen stuucke landes vp den enge I a. gr'. — Egbert egberts soen van den woudenbersche campe II ff. — Van den goede to gynkel dat in onser vrouwen altaer hoert, V ff.

**Rutger vonck woenachtig in den kerspel van Leynden in nederbetuen is sculdic vijftenhaluen olden tornoezen van den eruen en tyns ghuede hiern bes. dat jончker van den voert ludolfs zoon en Johan roever nae the holden plegen wt den hoeve to redinchem geheiten synte vyts Hoff. It. iiij mergen lants op borchhoeuell. It. negen mergen in die gheeren. It. iiij mergen vp luttelveld. It. i mergen bider Smit. It. i mergen tusschen die twee smeetsstraden. It. b m. vp homeden et. vij m. vp nedermeden.

Die hier na bescreue sin schuldich Inden hoff toe Arnhem.

It. vde die boese heuet den hoff en die principael hofstede leget buten Arnhem bi den graue achter sunte walburge en heyt die buttelrie En daer hoert side lant in Indenbroke en hogelant in den velde en twee hoeuen holts in Arnhemer busch en twee hoeuen in Rosendaelre merck en gheuet des jaers XVIII m. rogg' XVIII m. garsten en XVIII m. haueren.

Stedicheit in den seluen hof betalen Martini. Aelbert van gieze en heuet nv borgart I m. rog' II m. malts en V gr. en leget bi Arnhem vor s. Johans porte. — Scardenberchs guet dat heuet bessel van aller sine kinder I m. rog' en leget to Reden. — Brandenborch to Reden syn guet en gheuet I m. rogg'. —

Frederics kinder van baer van oeren gude to bechuyse I m. rog. — Bernt bechuysen van den guede to bechuysen en leghet to velpe I m. rog'.

Tijns in den seluen hoff vp s. Martyn.

It. Aelbert van gieze vurs' V gr'. — Schardenborch wt den guede vurs' V aelde brn. — Brandenborchs guet vurs' V aelde brn. — Fredericskinder van baer van bechuysen V gr'. — Bernt van bechuysen van bechuysen V gr'. — Die heren van Monychuysen XV aelde gr'. — Die ver to reden van den verstade I aelde gr'. — Dat hospitael to Arnhem s. katherinen van oeren guede to velpe XIII f. — Dat selue hospitael van den Camp bi Arnhem VI f.

Dit is pacht omme Doesborch en Tyns ende garste.

It. die hof to barbuec heuet her Deric van vbel Maes van batenborch en Johan die meyto pachte des jaers vur LX aelde scilde.

Tijns in den seluen hof.

It. Bernt van triere van den hauercampe I a. gr'. — Moyart III a. brn. It. deric van barbuec V a. gr'. — Euert stegeman van de hauercampe III a. holl.

Garste inden seluen hoff betalen Martini. It. Meyart bunzinc XI sc. garst. I gans. — Deric van barbuec XVIII sc. garst. III ganse. — Baltermans wijf V sc. g. - - Clawes van barbuec, VI sc. garst. I gans. — Euert stegeman X sc. g. — Manc to raede van den erue dat toe raede leghet gheuet des iaers toe pachte XXXVI a. scilde. — Luedeken hauerlant van den lande in lure gheuet des iaers to pachte LXXV pd. — Die stat van doesborch gheuet des jaers to pachte van den lande dat by der ysselen leget X pd.

Tyns to Lochem In die Dionisy.

It. wolbert messinc I a. gr'. — Heyne ten velde van den ruendamme I d'. — Die priesteren van Lochem van de

oueldunck acker I d'. — Aleit lunzinc van lunzinc VI gr'. — Bernt ten nyenhuys van den guede to nyenhuys VI a. gr'. — Foldke gristels van den gosen goer III a. brn. — Engelbert bonyng van den guede to cortehuys VI a. gr' — Zwene bodekers van den haluen gosen goer III aelde brn. — Johan bonync van erleren slage I d' — Die aelde bonyng van den guede to lindescate III a. gr' I d'. — Henric boyng van sinen guede to zelem X a. gr. — Engelbert bovinc van den guede to bernichem VI a. gr. — Jacobs wijf van heker van brunsinc IX a. gr' — Van Gosen wirmerinc van den huys acker III d'. — Andries brekerinc van den haluen gosens goer III a. brn. — Die vrouwe to smedinc VI a. gr'.

Tyns to Sumbrienen In die Martini.

It. Johan kidzeken en die kirke to briene II a. brn. — Aleit scuckes van henr' gerits soens erue I br. make III d'. — Arnoldus quyst van Johan sackes erue I br. ende henric gerits soen erue I br. — Deric kael van tween margen Lants biden wege gheheiten kelrewech IV brn. — Arnt caewyc van enen stucke bij den dijcke II gr'. III d'. — Jacob die vriese V gul. — Die visschers van griethuysen van VI netten ellic nette II brn. — Johan kael derics soen van den aelden rijn II gul der VII gued sint III scilde.

Pacht in den seluen hof to sumbrienen In die Martini It. Metke van sumbrienen van den haue to sumbrienen XIV gul.

Malt to sumbrienen In die Ascensionis Dni In den seluen hoff.

It. die Rentmeyster toe Cleue XXI scepel. — Deric tadde V sc. — Henneken crilken en Johan die messemakr IX spint. — Arnt van kelle VI sp. — Johan van der poerten V sc. III sp. — Henric die mollener IX sp. — Ysebrant van Euerts kaels erue I sc. — Willem mel van bele mels erue IX sc. — Van graesebekes erue en sunte Johans baptisten altaer toe Embric XVIII sc. — Ywen prick III sc.

Die hier na bescreue staen sint schuldich jaerlix der Abdien ende wonen in den lande van de Berge.

It. to Diedem dat guet toe malsem en heuet nv Gherijt Luce en gilt des jaers XV m. rog'. XII pd. — Dat guet to kilre en heuet bernt van osswert en heit die holscamp en ghilt nv XIII m. rog'. V cappunc. — Johan coppart van den guede dat zweder brant plach to hebben en heit tieken guet. En ghilt nv des jaers VII mrc. dat sijde lant XX m. haueren. en dat hogelant ter derder gheruen to bouwen, en sal nv gheuen vur die gheruen IX m. reg', en dit selue guet heuet I slach holts en I vierdel in zedemar marke des iaers. — Dat guet toe braempt en heuet nv Gherijt van braempt en plach Clawes van braempt to hebben en ghilt nv des jaers VII m. rog'. VIII pd. — Johan venecamp I reuenslach en leget inden kirspel van zedem des jaers vur VIII marc. — Gadeken to zedem van eenen stucke van reuenslage tusschen der weteringen en rauelersche stege VI gul'. — Die selue gadeken heuet een slegeken en heit den aelde boem en plach willem budde to hebben vur VI gul'. — Ingram van aeswijn van lande dat in den velde leget to braempt en plach to horen in clawes guet van braempt I m' rogg'. — Geseken van helbergen van enen hofstedeken to braempt op ten kirchaue V lichte gr'. — Gosen broederken van eenre hofsteden to braempt en plach Johan van lent to hebben XVIII pacht gr'. — Wynolt ten brincke van III m. zaet en liggen op ten Loe bi Veechuysen II pd. — Steuen ten bussche wt derics guede van der kemenade I mrc. — Gherijt die rademaker off boedeker van eenre saelde die leghet in den lutken hartger I pd. II hoenre. — Gherijt die wolleff to Aeswijn van der hoffsteden to Aeswijn die hofstede die in tiken guet hoert en is wal VI scepelzaet vur II gulden. — Gherijt ten haue van enen haueken to Aeswijn Ende leghet bi enen camp en is der heren van Emer' II lichte gr' III hoenre' — Die Abdie van Elten heuet VI slach halts to zedem in der marke en een vierdel van enen slage. — Die Abdisse is een holtrichter In zedemer marke ende heuet dubbel gericht en een Hertoge van gelre een velt gherichte. — Die Abdie van Elten heuet alle iaer to zedem wt der make X voeder koken holts. — Bernt ten

haue van den weggen haue en Leget bute den boem an auerlaker velde des jaers. — Die heesmate toe bruechese ghilt des jaers X a. scilde. — Her Henric girvogel heuet Lant bider galgen by Emeric al re wegen In den velde en ghilt I a. scilt des jaers. — Henneken musschen hol van enen haueken en leghet bider koernhorst des iaers I m. roggen. — Johan coesuelt van lande en leget bider wimbersche strate en inder heiden strate des jaers I pd.

In den Kirspel van Beke.

It. in der marke heuet die Abdie jaerlix IV slach holts ende X voeder koeken holts. — Wie een Abdisse is tot Elten is een holtrichter to beke en die Abdisse nemet II broken en die heer van de lande I broke in der marke. — To Beke leget een voerst guet en hoert in die Abdie en heuet eyn halue slach holts jaerlix in der marke Ende heuet een man en heit Gerijt bauenderp. En gheuet des jaers V m. rogg'.

Tynste to Eltinghen In die Martini.

It. Aelbert en Johan ten haue II d'. — Dat verstat to Westeruoert X a. brn. — Gherijt op den cloester en henr' pottinc I a. gr'. — Winolt van Arnhem herderics soen V a. brn. — Aelbert in den bongart van enen botterslage III moerken. — Henr' poeker I d'. — Steuen die ducker van dueckers erue VI a. brn. — Aelbert in den bongarts elberts soen I d'. — Deric van oy van der scippley II d'. — Pelgrim ten haue II d'. It. Johan pottinc I lichten gr'. — Her kerselijs van herwen I lichten gr'. — Die heren van sunte Johan to Arnhem I a. gr'. — Gadert cloet II d'. — Brunen van der borch I lichten gr'. — Willem van eltingen van synre hofsteden die biden hof to eltingen leget I a. gr'. II hoenre. — Engelbert bi dijck van den guede dat hi cochte tegen Johanner ter woert I a. gr. — Johan bolmans erue X cleynre d' II hoenre. — Gherit smeerken is sculdich van een stucke landes geheten die tempel gel. in den

kerspel van groysen dat hy kochte tegen wenners wolff in den bomgarde enen alden brabans.

Dit is pacht in den seluen hoff

It. Willem ten haue van den hoff to Eltingen des jaers van den lande dat hy weyt XVI a. scilde IV pd. wasses, VI ganse En al dat ander lant bouwet hi to halue. — Die selue Willem van den lande en heit op den mersche en leghet bi Johan hollan huys II gulden. — Die selue willem van den erue dat hi cochte bi den hof to eltingen den vpwarp van den graue dat hy dat heuet des jaers daer voer II hoenre. — Johan cloec puest van den zijden lande in der neder aelbrich IX a. scilt. En ander lant heuet hij dat bouwet hi to halue en heit dat weyden slach op grosenre weyde. — Die lange Johan cloec van den lande heit die landelose beempt VIII a. scilt. — Bernt vndelinch en heyntken vp helige lant van den lande in den aelden broeke IV a. sc'. — Engelken Celeken soen van Stamperts guetken III a. sc'. — Gadert cloet van lande in Duuenre velde en gelant in synen lande vur I gulden. — Henric Scocke van den Lande dat Johans moeder van herwen plach to hebben en heit in ghenre neder weluelde IV a. scilde. — Gherijt henrics soen II sc. haueren.

Dit is malt in den seluen hof ende dat sullen die luyde brengen op die Abdie en betalen Gertrudis in der vasten.

It. Johannes ter woert wt sinen erue ter woert in lymersche IV mal' malts. — Gosen Gerits soen van sinen erue to duue dat poekers hadde geweset III mald' malts. — Aellerts wijf van seuener to dueuen III m. malts. — Winolt scocken kinder IX scep'. — Her wolter van synen guede to hoessel dat in der vicarien hoert bider doren ander Abdie en wt den guede en heit lappen hoeue to zevener V mal' I scep'. — Gherit ten Essche V sc. — Gerijts suster ten essche Aleit heyne steenhuys wijf V scep'. — Henric poeker van styne scryuers erue VI scep'. —

Deric van oy van munters erue V scep' — Guert pape van Allerts erue van oy III mald'. — Gerijt rense to grosen van henr' guede ten werne to hoesselt III m. — Willem to Auerscalde van cruchoffs V scepel.

Die hier na bescreuen staen sint sculdich Alle iaer to neder-elten Inden hof to Sunderwijc tijns op sunte Martens Auent.

It. van den guede to wintinc in den kirspel van doetinchem V f exent' en I mal' weics. — Eringart boelen van der haeuesmaet bi keppel I a. br. — Her wernar vindelant van enen slageholts en hoert in sijn Altaer dat is dat Altaer toe Elten op ten berge teghen der doer als men in die kirke geit. I a. brn. — Die vaghet van redebroec van den geude ten vene dat der van Vethuysen plachto wesen II a. g'. — Johan symons soen van roelekens hoeue der hi cochte teghen lonijs noebelen I a. gr'. — Die duefler van der seluer roelenshoeue I a. gr'. — Herman diepstege van den haerbruec maete en lutken Aesswijn broec I a. groten. -- Wessel ten haue van den huusacher, I a. gr. en I vierdel holts in der marke to zedem I holl. — Gerijt van berinchem to dotinchem van enen yselslage I a. groten. -- Haluen guede to vphauen XV cleyne d' en I m. rogg'. — Coenraet ter hopert van den seluen guede XV d' cleyne en I m. rog'. — Die visschers to lobede so menick nette so menigen d'. — Die huker van den guede to hadekinc to zelem V a. gr'. — Gert van braempt van I slach holts in zedemer marke en II stucke lants geleghen opten loc ende eyn stucke heit die halkenhorst to samen I a. groten. -- Vinckenberch van sinen guede to beke V a. gr.'. — Die selue vinckenberch van den guede to hueten dat der suyeperlinge plach to wesen V aelde gr'. — Gerijt wiers soen van sceltemans guede VI a. gr'. — Her Gherijt cope van den guede to voerst dat int altaer hoert onder der Jonfferenchoer I pd. — Herman steyneken van Wolberts mate II a. gr'. — Willem duekler van roelekens hocue I a. gr'. — Johannes ter wuert van sine guede to dichteren X a. gr'. — Dat verstat op ten houberge

V a. gr'. — Her henric ter poerten Willem en belie steuen jordens kinder van den slage holts to beke I a. gr'. — Dat Cloester van belheem van den guede to unslar to ysenuoert X a. gr. Ende van den guede ten boeme dat Reynolts van Aesswijn was V a. gr'. Ende die selue heren gheuen noch Viti alle iaer X a. br. — Gabel heseman van den gortekamp en leghet to braempt. En wie dat guet heuet is een vorster in zedemermarke en heit en vorstguet V a. gr'. — Engelbert van horstel to dotinchem I a. gr'. — Euert die monic van den guede to ossenwerde bi barck en heit die eltensche hoeue XX exent'. — Die vicary to Emrich van gosen bastarts guede VI a. gr'. — Die selue vicarij van X sc. zaet landes en leghet auer rijn en plach kegelings to wesen XX d'. exent. — Van Mette willen hofstede to Elten op den berch III pacht gr'. — Van Ermgats hofstede daer teghen auer III pachte gr'. — Van den heren van Emrick van almysche en van den guede to stochem III a. gr'. — Die kase to stochem van den guede dat hi heuet van Reynolt van Aesswijn III hoenre. — Deric die grise van den g. to lengel dat hij heuet van Reynolt van Aesswijn, III hoen. Ende dese h. ginghen wt enen anden g. en dese heuet Reynolt hier op geleget mit consent m. vrouwen. — Gelijs ten goer wt synen g. to Aesswijn en heit dat g. ten goer V a. gr'. — Die selue van der speltersche en is een tijns guet I a. gr'. — Deric die kase to stoeckem van enen hartger slach I a. gr'. en leget to groten aeswyn. — Willem kase van der groter mate wt den g. to vphauen I a. brn. — Willem holtman van enen slage holts in beker marke I a. brn. — Johan snoye van sine g. in lymersche I a. brn. — Rosenouwe van den g. to vene tegen den grondsteyne II a. gr'. — Herman van der koernhorst van den g. toe Auergoer bi der Coernhorst V alden gr. — Reynolt van Aesswijn van den g. to stapelhorst. XX exent'. — Die selue Reynolt van den g. to Stockem III a. gr'. En die heren van Emerick gheuen oec van den seluen g. III a gr'. En op dit selue guet jaerl. to staen IV hoen. die sint nv op II ander g. geleget. — Die selue Reynolt van den g. to Auerlake V a. gr'. — Die selue van

den g. to lengel VI a. gr'. en IV h. — Die jonkeren van Elten van ywens g. III cappune. — Euert zuerman van enen st. landes geh. op ten winckel XII d' exent'. — Euert van d' aulacke van den dunen VI f exent'. — Johan van oueldunc en vrederune syn wijf van II m. lants an den grutbroke to dotinchem geleget tegen der scheydemaet dat heyneken van horsel cochte teghen Arnt ter woert I a. groten. — **Jorys van Lynnyp werners heefft gecocht van den vaget van Redebrouck dat tynsg. vuers. gel. in den kerspel van Zedem geh. dat g. ten Veen dat in voertyden der van Veenhusen plach to wesen en sall nu voirtaen jaerl. vertynsen in den hoff to Sunderwijck vp s. martyns auont in den wynter met twe olden groten tornoys. — It. praest Herman van beelhem heuet ghewonnen henniks guet van heschusen gelegen te zedem mit v s. denariorum legalium XII dier penningen voer I alden gr. Anno XII° servacii (1512).

Dit is die ghemeyne presensie van Elten Jaerlix schuldich der Abdien.

It. wt des hoyers erue IX sc. malts II a. gr'. — Wt vercone gunde g. to dichteren V m. malts IV a. gr'. I d'. — Van Enghuusen V m. malts IV a. gr'. XII d' exent'. — Van boecholt II m. malts I m. rog'. III a. gr' XII d' exent' twe voeder holts to vueren wt zedemar marke II dage to meyen II mald' zaets to bouwen. — Wt wyberge V a. gr'. — Wt Casen g. off trippers g. XX d'. exent. — Wt velthuysen II m. rogg'.

Dit sin die Jonfferen van Elten jaerlix schuldich der Abdien.

It. wt Hagemans II m. malts II a. gr' I d'. exent'. — Wt Elkens guede to beke III m. r. I verk. I d'. — Wt wedunc I m. r. III m. garste III a. gr. XII d' exent' II hoen.

Dit is een Abdisse jaerlix weder schuldich den ionferen van Elten.

It. op Lamberts dach in Nonynchoff III pd. — Op mydwinter VI pd. X sc. weyts. — Op den witten donred. to mandatum broede I m. weits vnde I vierdel wijns. — Ter selu. tyt to broede II m. weits. — Des sonnend. to vastauent XXX hoenre. — En paesch-Auent to offergelde II mrc. — Viti schuergelt XV ff cleynre d'. tho betalen von ellicke ff eenen fleems groten. — Van der molenstede I m. rog'. — IV voeder wijns martini. — Wt den hoff to rade X sc. r. VIII m. g. brummenschar maten.
Nota van den sade off malt gerekent nader maten als mijn vrouwe en die jonfferen in allic ande'n sculdich sint vp en aff gerekent so bliuet die Adisse der jonfer' schuldich XIV sc. garste III sc. rog'.

Dit syn wastinsege Lude to Elten en tijnsen Inden hof to Sonderwijc In die martini.

It. Ermegart panners. Hille hadewijch oer dochters. Hadewigen kinder Arnt en Johan En hillen soen Bernt. — Elemendijc to dotinchem. frederic van baer bastaert. — Johan sceper. — Een Abdisse van Elten gheuet eenre coesterschen van Elten des Jaers LVI pd. wass. en II voeder holts. I voeder h. en XXVIII pd. w. to betalen to paeschen. Ende die ander XXVIII pd. en I voeder h. to middewint'.

Dit is pacht die men schuldich is to Elten.

It. een Greue van Hollant is jaerl. schuldich der Abdien van Elten van neerderlant XXV a. scilde In die mart. daer heuet hi voer in pacht die stat to neerden myt den IV derpen in goylant geleghen En die XXV scilde hebben mede die Canonicke van Elten Also dat men die deylt in LIII pd. en der ponde heuet die Abdye XXV en die Canonick dat ander Also dat III Canonick hebben ellic V pd. En her henric gebincs prauende VII pd. en her Gerijt boy sine prauende II pd. En die II coesters V pd.

Copia Littere.

Wij Florens Greue van Hollant doen kund allen luden die desen brieff sullen sien off hoeren lesen en tughen claerlike dat wij hebben ontf. van eenre Eers. vrouwen Gadelant Abdisse der kircken van Elten Een lant dat geheyten is Neerdinclant myt al synen tobehoeren en mit al synen rechten so mit wat namen sij ghenant warden also als sy die vurg' Abdissen en oir kircken tobehoren to haelde mit alden rechten mit weliken rechte dat vurg' lant der vurg' Abdissen to behoert Tot eenre vaster pensien als vur XXV trichtsche punt ghenger penynghe. Welike pensie wij ende onse eruen sullen betalen ewelick elikes jaers op s. martensd. komende in den winter der Abdissen van Elten die in der tijt were In die kircke to Elten. Ende dat wij dese vurg' pensie alle iaer betalen sullen Also als banne gesat is dat hebbe wij gelaefft onder ene pene des bannes vur enen E. vader Her Johan bider ghen. gaets bisscop toe Utrecht. Ende ist sake dat wij inlopen dat ordel des bannes off dat wij oen nyet en betaelden die vurs. pensie En wij een aellinc jaer inder sententien bleuen staen dan sal dat v. lant mit al sinen tobehoeren en mit al synen rechten vrij en los wederkomen an die selue Abdisse onbeheldclich ons en onsen eruen daer enighe heerlicheit off rechtes meer aen. Ende nochtant sulle wy ghebunden blyuen myt der sententien hent ter tijt dat wij aellinc hebben betaelt die achter onthaelden pensie. Ende na onsen dode so sullen onse eruen ewelic van erften to erften ontfangen dat v. lant van der hant der Abdissen van Elten die inder tijt were to eenre stedigher pensien als bannen geseget is En sy sullen oen verbinden totter betalingen der pensien onder een pene des bannes gelikerwijs dat wij hebben gedaen En en doen si des nyet bynen jaers na den dode oers voergengers Dan so uallen si van allen rechten dat oen aenkomen is als van de vurs'. lande En dat lant sal vrij en commerloes mit al syne tobehore en mit al sinen rechten weder comen aen die Abdisse. Oeck so tughe wij doe die v. Vrouwe Gadelant abdisse to elten ons en onsen eruen dede dat vurg' lant als neerdinclant mit al sinen tobehoren en mit al s. rechten tot eenre stediger pensien do nam sy mit namen wt die pensie off dat Ingelt dat die Canonyke van elten hebben ofte haelden wt den vurg' lande. Oeck hebben wij ghelauet dat wij en

ons eruen sullen also laten ende bewaren dat die pechters der vurg' Canonyke in neerdinclant die den Canoniken pensie en Ingelt schuldich sint dien sullen betalen sonder zwaerheit op dien t'mijn en op die steden en in Munten als si van aelts gewoenlich en schuldich hebben geweest. Voertmeer so heuet die v. Abdisse vytghenamen mit namen oer dijnstmans die van den gueden ligghende in neerderlant daer in sint beleent van oer In weliken wij noch onse eruen gheen recht hebben sullen. In eyn tuych der waerheit so hebbe wij desen brief doen bezegelen mit onsen zegele En want dit gescheyet is vur onsen geisteliken vader bisschop Johan so heuet he desen brieff om der meere vestenisse wille mit ons synen zegel aen desen apene brieff ghehangen Datum A. D. MCCLXXX In die seruasij.

It. dat halue ghericht to lynden hoghe en syde putke en galghe is der Abdien van Elten En wie een heer is van lynden die heuet dat gepacht van der Abdien jaerlix to betalen martini vur XIX mrc. — Dat guet ter hopert auer rijn heuet Coenraet van der hopert to sinen lyue jaerlix vur VI m. weits to leueren op die Abdie to Elten. Voert na Coenraets dode heuet Coenraets wijf lijszebeth die he nv ter tijt heuet En Jutke Coenraets dochter die echte wijf is Roloff keysers Hille en peterken gesusters derics kinder van der hopert tot oeren lyue En die sullen jaerlix gheuen alst aen oen comt VIII m. weits en den segenworp inden ryne En of dat bredenbroec geslagen wurde sal die Abdie behaelden En sie en sullen gheen erue deilen Doe si dit vurg' guet wonnen was inden j. o. H. MCCCC en V In vig. Aldegundis virg'. — It. wt den tolle to Deuenter als men dat tolle gelt betaelt to elten so is men voer van den gelde schuldich jaerlix Martini der koken to Elten XII a. groet. — Die halue gruet in den kirspel van Elten is der Abdien. — Celen wijf van bruechese die des veren wijf plach to wesen to Emer' van lande bij Emer' dat si gepacht heuet jaerlix vur VI sc. haueren. — Die mole is der Abdien van Elten. — Die brugmate is der Abdien van Elten. — Die doeuemate en leget bider wilten is d'Abdien. — Die wilte dat water hent an des praest lande to is der Abdien. — Die wilte bider molen wan daer in komet een groet water so heuet een Abdisse voer to visschen En dan mach na visschen al

man van den kirspel van Elten wie will. — Al die lude daer wuer of roek wt oren huysen geet van Elten en to lobet d' sint der Abdien jaerlix een hoen schuldich. — Die Abdie heuet hogelant in den velde om den berch van Elten, den hangenden acker en is IV m. zaet. — Die hasselt IV m. zaet. — Bi onser vrouwen boem I m. zaet. — Bi den hosclo I m. saet. — Henr' beckers wijf bider Abdien molen en heit die aenwende VI sc. zaet. — Heyneken van Aesperden heuet die bile en leghet bij der dolen en VI sc. saet bider willems molen jaerl. vur II m. rogg' en III pd. wasses. — Michiel die cuper enen hoff an Mechtelt beckers lande dat sij van d' Abdien heuet III sc. rog'. — Hille vos van oere hofsteden VI pd. wasses. — Johan van vlleft van sijnre hofst. VI pd. wasses. — Heyneken kedel van s. hofst. XIV pd. w. en II cappune. — Riquyn mackel van s. hofst. VI pd. w. IV hoenre. — Henr' van Elze van s. hofst. IV pd. w. II capp. — Henr' die molener van s. hofst. IX pd. w. II capp. — Henr' beckers wijf van oere hofst. en boulant acht' oeren huys VIII pd. was. II cap. I m. rogg'. — Metkens moeder van oere hofst. IV pd. w. — Jonge Herman Leemdeker IV pd. w. II capp. — Henr' ludekens soen IV pd. w. — Katherijn bruens IV pd. wass. IV capp. *Nota des vurg' hofsteden hebben dese lude vurg' gepacht to mijnre vrouwen lyue en tot oere lyue.*

Dit is stedicheit auer rijn en sullen betalen Martini en brengen op die Abdie garste en hauer.

It. Spaens wijf van Gent IV m. garst IV m. haue'n. — Gerloch van aerde II m. g. II m. h. — Vakes moeder IV m. g. IV m. hau.

Die hier na bescreuen staen sint schuldich alle iaer op. s. Martens daghe verkengelt wormgelt en heketgelt van gueden in den lande van den Berghe en die seluen sint schuldich hofdienst na der tijt van den iare als hier na bescreuen steet en malt.

Rolof van holthuysen van den guede to dijchuysen I verken off IV a. groet vur dat verken to wormgelde IV d' to

heketgelde VIII d'. — Die selue Rolof van den seluen g. V m. malts op s. Gertrud' d. en In den lenten II m. zaet to eren in den lande van den berghe en II dage to myen Ende des winters op die Abdie to vuren wt zedemer marke II voeder holts. — Henric boyng van den g. to bauenderp to Aesswijn I verken off IV a. gr' vur dat verken IV d' to heketg. VIII d' to wormg. — In den lente II voeder h. wt zedemar marke op die Abdie to wuren En in die Gertrudis V m. malts. — Wie een bouman is op den g. ter Walsch die sal des bouwes II daghe meyen der Abdien. En des lentes II m. zaet bouwen In den lande van den berghe En des winters wt zedemer marke wuren op die Abdie II voeder h. — Teleken Gijsbert dochter van der borch van den guede dat Reyner tijken plach to hebben to vinwijnc des jaers VI sc. rog' I verken to wormg. IV d' en to heketg. VIII d' I m. zaet to bouwen een dach to meyen en Alle iaer wt zedemar marke to wuren op die Abdie een voeder h.

Dit is malt to Embric to betalen in die Gertrudis.

It. Egbert steyneken van des strubbekens erue VI sc. malts. — Henr' scerre en Philips sijn broder van Strubbekens erue VI sc. malts. — Mette dollerts I m. malts en gheuet Herman die kock. — Een vierdel van hoyers erue dat steuen comans plach to wesen daer af gheuet henr' hotman V sc. malts en I vierdel van enen verken daer uoer I a. grot' — Johan Duffeler off Johan tant V sc. malts I a. gr'. — Her Euert hotman en syn neue III sc. malts I a. gr'. — Ende die selue h. Euerts ende neve vijfte halleff sc. malts.

Dit is Tyns to Embric to betalen des sonnendages to vastauent gelt en hoenre als hijer na bescreuen steit En is halleff des Greuen van Cleue en die ander helleft der Abdisse van Elten gelijc to deylen.

Ten irsten die stat van Embrik III hoenre. — Her Euert hotman Canonic IV h. — Her Deric scael van Wessel

slabb'ts hofstede I h'. — Die selue van s. selues hofst. II h'. — Johan bolcken I h'. — Griete des svriesen IV h'. — Baltwen die vrese II h'. — Gerijt helman I h'. — Coenraed mit d' stelten I h'. — Die mijnrebrueder van cleue II h'. — Mette hogen I h'. — Steenwl en Rijckart aen den aelde marct I h'. — Geirtken strijstram III h'. — Aleit van barlhaue II h'. — Arnt baden kindere II hoeare. — Heynne take I h'. — Henr' mit sinen gesellen I h'. — Lambert dorwaelt I h' — Deric pech II h'. — Henneken die molner van ghese papen hofstede I h'. — Henric bastart I h' — Egbert lewenberch I h. — Rijke van den holte I h. — Willem ten muyshael IV h. — Tys Esselen I h. — Gebbe girvogels I h. — Aelbert aelts I h. — Lamb't floerken I h. — Wendken van venen Gosen golcke I h. — Henr' tidbuel van passchen hofst. II h. — Herman scheiffert IV h. — Dat Hospitael van griete budels hofst. in d' peper gasse een h.

Tijns van gelde Inder aelder kirken In vigilia bti Petri ad Cathedram.

Ten irster her deric scael van Slabberts hofst. IV d'. p. — It. van s. selues hofst. XIV d'. — Willem ten mueshael X d'. — Gebbe girvogels VII d'. — Henric tidbuel en ridken van wisschel van paesschen hofst. II d'. — Griete des vriesen V d'. — Heynken steenwl en Rykart II d'. — Bernt bilrebeec V d'. — Witte willem gosen golcken II d'. — Baltwen die vriese V d'. — Henken die molner van gese pape hofst. II d'. — Egbert Lewenberch III d'. — Gese nesen myt oren gesellen V d'. — Gerijt ter node IV d'. — Arnt baden kinder XII d'. — Van Hermans hofst. van praest nv die vicarij III d'. — Gerijt helman VI d'. — Coster Steuen III d'. — Heyne take I holt. — Aelbert aels II d'. — Metke hogen VI d'. — Lamb't dorwarlt VI d'. — Geert trijstrams V d'. — Tijs esselen IV d' — Dat hospitael van thonijs hofst. II d'. — Dat selue van der peper

gassen V d'. — Reynolt van Aesswijn van gosen thonijs hofst. IV d'. — Jacob die vriese van philips volghers hofst. I holl'. *Item die tijns genoten II brn. — Item die clockenluder I brn.*

Tijns van gelde des neesten Dinsdages Pinxten Embrick.

Ten irsten her Deric scael VII d'. p. — Henken die molener van gese papen hofst. II d'. — Aleit muermekers III d'. — Aelbert aelts II d'. — Wendken van renen van gosen golcken II d'. — Herman grut en Gherijt visch II d'. — Gheerdken trijstrams V d'. — Heyne take I holl. — Tijs costwens IV d' — Lambert Dorwaelt IV d'. — Gebbe girvogels IV d'. — Gherijt' node IV d'. — Griete des vriesen IV d'. — Heynken steenwl en Rikart II d'. — Bernt bilrebecc V d'. — Aleit van voerthuysen en ger't borchgarts IX d'. — Herman scheiffert X d'. — Henric tidbuel en tidken I d'. — Thonijs budels hofst. nv dat hospitael V d'. — Baltwen die vriese IV d'. — Willem ten muyshael I d'. — *It. den tijnsgenoten II br. den clockenluder I br.*

Dit is tijns to Rees in die omnium sanctor' en den tijns sal men to Emerik betalen. Vur der schepene huys op den market sal een Amptman van Elten off een ander van synen ontheiten daer gaen sitten En laten oen een tafle decken daer sal men desen tijns op betalen

It. wie een vicarius is to Rees op s. Peters altaer die is jaerl. schuldich der Abdien v. Elten van den g. to haelderen IV f. cleynre d'. I hell. en II pd. monsters wasses. — Wie vicarius is to Rees op s. Johans altaer inder crocht is jaerl. der Abdien sch. wt den g. to hatten IV s. cl. d' en III d' en I hell. en II pd. m. wass. — Lyzebeth ledersnyders to Wesel en Henr' ter poerten sint jaerl. sch. van Roelekens houe IV f. cl. III cl. d' en I hell. en II pd. m. wass. — Van den g. to Wolmerdinc en leghet by boecholt des

jaers V grote beker XI wentsche II pd. wasses vurg'. — ** It. Lijsbet ledersnijders is ghek. mit horen ghecoren momber alls Claes van allen en heefft uertiegen upp dat halue guede to haffen in behoeft her gheerloch ledersnijders zijn leven lanck en nyet langer. Hyer over weren tijus genoten alls her Henric ghebinc her mense en her aernt vpenloet.

Dat hier na bescreuen steet is dat recht van den coepluden dat sy der Abdien schuldich sint van stede gelt in Sunte Vijts market.

It. elker wantkraem VI a. br. — Elker craem daer men in teert IV a. br. — Elker zedelers craem VIII a. br. — Elker pelsers craem II br. — Elk' loers stede II br. — Elker schomekers stede III a. coppeken. — Elk' smede stede III a. coppken. — Een keteler stede IV a. gr'. — Inder bachuuser dore wat kremer dat daer inne steet bort der Abdissen en den jonfer' to samen en ellic kremer gheuet III a. br. — Van der bachuuser dore allanges die mure onder den oeffen en in den ganc dat boren die Jonferen. En dat ander daer buten boert ene Abdisse en van elk' kremer IV a. br. — Elker bier craem in den loe III br. — Die biercraem teghen gotertwic in den huse en op den woe die naest gedinghen konnen. — Ellic vleysch banc III br. — Ellic broetkiste III br. — Ellicker broetkarre III d'. — Ellic craem inden Loe. — Wie steet op ten pol theghen trudenhuys ten haue en nu mette willen teghen oeren huys als hi naest gedinghen kan. — Wie komet varen myt eenre karre greses III br. gr. -- Des wesselers stede VI a. gr. — Ellic guetbrets stede III a. gr. — ** Von den broecken vnd straffen so in st. vitus marckt verfallen vid. im Erganbuch der von Rickenstein fol. 45.

Dit sin die eyghen guede der Abdien van Elten en al die lude die die guede hebben man en wijf sullen na den gueden horen en eyghen wesen.

Inden kirspel van der Nyerkirke.

Reyner wreden en dat guet heit wreden. — Steue wreden g. en heit oec wreden. — Gerijt Hemmekens g. en heit franken g. — Dat halve g. to Aerentel en heit dat g. to Aerentel. — Wolters g. to Aerentel — Daer Herman nouder op woent en heit dat g. to Aerentel. — Blomen g. en heuet Maes blomen. — Maes andries g. en heit oec blomen g. — Brammen g. en h. Rolant. — Dat guet to Morseler en heuet Lubbert van morseler. — Dat g. to stridelant en h. heyne strydelant. — Lieue zielen g. — Lyzeken des greuen dochter oer guet en is wt renseler gecomen. — Roberts g. en h. Pele rodekens. — Rodekens g. en h. Willem. — Steenler ende h. gosen brant. — Eylert van dry en heit dat g. to Crummenhorst. — Dat g. to henekeler en heuet Wolfart. — Dat g. thendycke in Arkemede en h. Wolter ende heyt peter lubberts soens g. — Eybert lubberts soen dat g. ten dyck. — Haelwerf g. ende heuet henric. — Brugmans g. ende heuet Aelt. — Dat g. op den vene en heuet geerdonc pengeler. — Noch een g. op den vene en h. Gert reynars soen. — Thomas van vanevelde. — Deric pelen soen. — Dese II hebben eyge erue en is wt kriecks g. gecomen.

Dit sin eyghen guede Inden kirspel van Putten.

It. dat g. to vanevelde en h. aelt killen soen. — Dat then vene. — Dat g. then norde en h. Melys. — Dat g. to hoenhorst en h. Mette van nulde peters wijf. — Dat g. to Haluinchusen en h. Aernt. — Henr' westelincs g. — Heyne roberts to nulde. — Heynen g. ten poel. — Henrics g. van boechorst to hueten. — Dat g. to Coestapel dat Aernt heuet. — Noch een g. to Coestapel dat Johan h. — Dat g. to renseler dat Oberts soen Gise h. — Dat g. to gherwerdinghen dat andries h. — Abels g. van gherwerdinghen. — Des ridders g. van spriel. — Backers g. van huenen. — Die selue backer h. brugmans g.

Dit sin die eyghen guede Inde kirspel van Voerthusen.

It. Reyne ghoymans guet. — Dat guet to Lankeren. —

Wt den seluen g. heuet Arnt middeldorp erue. — Maes hammekens g. en heuet nv sloyert. — Hammekens g. dat gosen latten plach to hebben. — Dat g. to Auerhorst — Dat g. dat die heren van s. Johan to Arnhem En coep van voerthusen plach te bouwen. — Arnts blanckerts guet. — To someren des ruen guet dat bernt baedecamp wat h. Clawes die conyng Euert mens en Arnt then bussche. — Dat g. to wingslo. — Dat g. to herseler dat lamfert van leuzen heuet. — Dat breedemaes g.

Dit sin Eyghen guede to Brummen.

It. Ghert vrouwijns g. — Reynar kiegelberchs g. — Dat g. to wendunc en hebben die jonferen van Elten. — Dat g. to Auenchaue. — Noch een g. to kiegelberch dese III guede heuet helwich kyuits — Dat g. to Rijkeldonc. — Dat g. to superinc to steenre. — Dat g. to veenhusen toe hommel. — Dat g. to grunseuort. — Dat guet to werforden. — Dat g. ten poele. — Hagemans g. — Derics g. ten goer. — Dat g. to bauenderp. — Johan weduncs g. to ertbeke. — Dat g. to Oding dat Otto wedunc heuet to ertbeke. — Scultekens g. — Dat g. to lutken brummen. — Rocarts g. dat Emelrije en tuen heuet.

Dit sin die eyghen guede bij Arnhem en Reden.

It. brandenberchs g. en leghet bi gijsberts huys van herde. — Dat verstat to reden. — Dat g. to beechuysen dat bernt van beechusen heuet biden Rosendale.

Dit sijn eghene guede bi Doesborch Elten en hyer ommelanges.

It. Derics g. van barbuec. — Meyarts g. van barbuec. — Clawes g. van barbuec dat nv Meyart en Deric hebben. — Dat g. to barbuec dat goerkens zuster heuet. — Johannis g. ter woert to dichteren bi dotinchem. — Gelijs g. then goer to Aesswijn. — Boyngs g. Aesswijn dat Ghert bauenderps was. — Bollen g. in lymersche to duuen.

Dit sijn eyghene guede to Lochem.

It. Dat g. to lunsync dat Meyart heuet. — Dat g. then Nyenhuys dat bernt h. — Dat g. to Cortenhuys dat Engelbert boyng h. — Dat g. to bernichem dat Engelbert boyng h. — Dat g. ten lindenschate to Roderlo. — Dat to zelem dat henr' boyng heuet.

Die hier na bescreuen staen sijnt kamerluden der Abdien (*).

Van den teenden to Someren in den kerspel van Voirthusen.

A. D. Dni Milles. quadring. trices. sec. secunda feria post vrbani synt ghec. tot voirthusen Hr. Herm. Roeuer priester alls een ambtman der Vr. lucia van kerpen Abd. der werliker kyrken van Elten en Henric van brienen als een ambtman heren Johaen van Broickhusen Abbet bynnen paderborne en syn auerdraghen by den mannen nabueren van voirthusen ende bij den erfghenamen van Someren Alls van den teenden die mijn vrouwe ende die Abt vurs. liggende hebben in den kerspell van voirthusen gheheiten die teenden to someren wellicke teenden to male wildelicke onder malckander ghelegen weren Allsoe dat sy ellick twee guede ghelijcke bueren daerby ghenomen hebben die ghebreecken van den vurs. teenden the onderscheiden en the verliken Alsoe dat H. Herman vurs. van mijns vrouwen wege dair toe ghesat heeft wilhem van wedinchem en Herman wacker ende Henric van brienen vurs. van des Abds wegen blankert baerents en dirck van

(*) NB. Deze Rubriek in blanco gebleven zijnde eindigt hier wat met de eerste hand in dit boek is ingeschreven; uitgezondert 't geen op de twee laatste bladen voorkomt: » *Dit syn die rechten der Abdien van Elten als van horigen luden en eyghenen luden;*" 't welk weder van de eerste hand is.

boedenkamp, wellicke vier seggsluden van beyden syden vurs. tot oen ghecomen hebben dur ghemeyne erffghenamen die onder den vuers. teenden gheerft weren alls hier na gescr. staan Alsoe dat si mit malc. eendrechtel. gescheiden hebben die vuers. teenden als dat mijn vrouwe en die Abdie van Elten hebben en teenden sal die drie guede to winteler met all oeren tobehoren den norde den oesterkamp en den ....kamp En voirt alle die guede woe die ghelegen sijn tho voirthusen wert an bynnen die straten die coempt van Gherijt kuken soens hofstede strekende voirt voirby boedenkamp aen Gherijt Claes soens hofstede toe. En die Abt teenden en hebben sal al die ander teenden in Someren en also die ghelegen syn an die ander syde der strate vuers. tot Estvelt en te wedinchen wert aen beheldelick mijnre vrouwe en die Abdie van Elten heure stedicheit en den Abt vuers. syne stedicheit ende anders voirt alle hoiren rechten En beheltelic mijnen H. van gelre syne rechten en all mannen s. rechtes. Presentibns alls Erfghenamen Henric Smit, Willem Smit, Wolter Gerijts enz. Dese overdracht in vuerswerden staen bescreuen to voirthusen in de kercke voir in den Missael.

Inden j. o. H. MCCCC°. en drie des Manend. in der vasten na Judica sint ghec. vijer lude en hebben ontf. oer leen geleg. inden kirspel van Embrugghe Ende geheiten dat g. to Walkenberch welic vurg' erue sij ontf. hebben tot enen pondighen leen to verharwerden mit II Vtrecht. pont. — Inden irsten Henr' borre Euerts soen. It. Jacob nennynch Euerts soen gebruedere. Ende Jacob vurg' heuet sijn wijf gelijftuchticht an sijn hellift dat he ontf. heuet van mijnre vrouwen Alijt die Niedeman welryces dochter was. — Jacob nennynch soen en pauwels ghebruede Jacob nennynch soen van der Eem hebben ontf. al sulke leen als oer vader to spaelde plach van der Abdien in vorwarden dat Jacob en Pauwels gebruede vurg' wt eruen gueden sullen oer II broeders gheheiten die jonge Pauwels en Peter IX c. gulden van renten of van and. gueden dan sy en sullen dat leen v. nyet daer omme spleyten of ontwe leggen dat leen off erue. Hier hebben auer en an ghewesct als die een vur den anderen als sy hier voergenoempt staen. ** An. XLII° heeft Jacob nennync vpges. syn leen vurs. en

dat is voirt beleent Jacob sijnen soen en die heefft dair vit getuchticht belien sine wijue X a. sch. — Inden j. o. H. MCCCC° en drie Des Wonsd. na paessce is gek. Aelt van Harderwijc en heuet ontf. sijn guet gelegen inden kirspel van putten als den teende to putten en sprile also als die gel. is mit al s. tobehoren tot enen vijf marck lene En daer waren auer als manne des hertoghen van Gelren Sweder v. Wijnbergen en Sybert v. Wijnberghen sijn soen. ** It. An. MCCCC. XXV des wonsed. na transl. martini ontfinc ernst van haerderwijc Alijt soen dye vors. leen tot enen onversterueliken leen im .... to gueder tyt myt vyff marke presentibus manne ons heren van Gelre in mans stam Sander Tenagel clauwes van Wyberch en mer luden. — Inden j. o. H. MCCCC° en drie des Sond. na Cantate is ghec. her Otto van nyenrade ridder en heuet ontf. sijn leen in neerderlande als die teenden in goylant teende to enen marscalkenrechten tho verharwerden myt enen peerde en een gans harns. beheldelic der Abdien oers rechten en al man sijns rechten en daer hebben auer en anghewesct als manne Jacob nennync en Jocob nennynes soen Jacob. ** Inden j. o. H. MCCCC. xxxviij. des vridaghes post nativ. marie is gek. Johan van nywenroede en heeft ontf. dit vurs. leen tot eenen maerschalken en dienstman leen en heeft daer eede ende huldinge aff gedaen oerkonden beleender mannen alle duick momme van kelle en Johan meye. — Inden j. o. H. MCCCC°. en drie is gek. Gherijt die kempe en heuet ontf. syn leen enen wert en leget inden kirspel van Renen En verharwerden als men een vijf marck leen sal En daer hebben auer gewesen Borre nennync en Pauwels nennync. ** Inden j. o. H. dusent vierhondert en .... is ghek. gherijt die kempe en lyet vp sijn leen in dit selue leen heeft terstond mede ontfanghen Alert van lyenden oirkonde mannen ons heren van ghelre in mans stat alls sander tengnagell en heymeric van wedinch. — Inden j. o. H. MCCCC°. en drie is gek. Deric vaec en heuet ontf. syn lene gheh. dat guet ten Poel op den duenen tot enen lanege leen. En daer waren manne auer her Willem van Reys en Vranke van lengel ipsa die s. Lucie virg. — Inden j. o. H. MCCCC°. en drie is gek. Doys van den grotenhuys en heuet ontf. sijn

dijnstman g. liggende to Elten En daer heuet auer en aen ghew. her henric mispel en Willem van den dyck en is geheyten dat guet toe gruthuys en her Otten mommen plach to wesen. — Inden j. o. H. MLCCC° en drie is ghek. Willem van den dijck en heuet ontf. sijn dienstman guet to huetem en daer h. auer en aen gew. her henric mispel ende doys van den grotenhuys. — Inden j. o. H. MCCCC° en drie is ghec. henr' van kelle to Arnhem myt mannen mijns heren v. gelren als Johan die gruter en wolter kyuit en heuet ontf. sijn leen en gheh. dat g. to kelle. Alle die lene die hy voert helt van m. vrouwen en mea voert van oen helt en in synen eet nam dat he die alle sonderl nge bescreue sal brenghen tho wat rechte ende is een jegher g. — Item die selue Henric heuet ontf. dat g. to Beke en is een jegher g. En heuet dat ontf. to enen dijnstman recht en moet s. Vigtes dijnstman wesen na den guede. — Inden j. o. H. MCCCC°. en drie is ghec. her luce van den Empel en versochte sijn leen liggende to neder Elten to enen vijf marc leen en is geh. dat g. to Empel en daer hebben auer en aen gew. als manne mijns h. van gelre her Euert van Vllft ridder en Reynolt van Aesswyn. — Inden j. o. H. MCCCC° en drie is gek. Elisabeth Johans wijf van Zeric en heuet ontf. dat g. to schaelconijne mit den pesschen achter hemekinc tot enen dijnstman g. of zadel g. tho verharwerden mit enen peerde En daer is man af gheworden Johan van zeryc oerkonde mannen her henr' misspel en Gherard's cope. — Inden j. o. H. MCCCC° en IV is ghec. her Willem van Reys ridder en heuet ontf. Heethusen alst sijn voervader van d' Abdien plegen t ontfangen tho enen dijnstman g. als een schenck guet. Daer hebben manne auer ghew. h. henr' mispel gherards cope. — Inden j. o. H. MCCCC° en III is gec. her henric mispel en ontfenc sijn leen to enen Zutphen's leen ligghende inden kirspel van Elten martini en is gheheten dat g. then leuerdele. — Inden j. o. H. MCCCC° en III is gek. Reynolt van Aesswijn en ontf. sijn leen lig. inden kirspel van Elten gheh. dat g. to lohuusen vosmans g. tho enen vijf marc leen en daer waren manne auer h. henr' mispel en ghert coepe des Manend. na blasij. — Inden j. o. H. MCCCC° en IV is ghek. des Sonnend. voer Cathedra Petri Otten wijf van bellinchaue ende heuet ontf. oer dijnstman g. liggende to

stockenwerde en daer is man aff Deric oer soen. — Inden j. o. H. MCCCC° en IV is gek. matelant en heuet ontf. sijn leen auer den rijn des Donredages vur Andree tot enen soenens lene En daer waren manne auer her henr' Mispel Sander tengnagel Ende is geh. verberten acker en plach Macharijs van aerde to wesen. — Inden j. o. H. MCCCC° en IV des Donred. na Purific. marie is ghec. Willem die Rode en ontf. sijn leen die driedeel van den guede then brueke to enen dijnstman g. daer auer waren her henr' mispel herman van d' Cornhorst. ** In den j. M. iiij^{c} xxxij vig. Petri et Pauli Ap. is gec. Johan die rode euertsoen en ontfenck sijn leen die driedeel von den guede then broeck alsoe als dat Willem die rode van ons to holden plach. — Inden j. o. H. MCCCC° en viue is gec. Langecamp en heuet ontf. wt den guede ten broeck die bredehorst die langecamp die broecmate die weyde die huystede dat Eltholt tot enen Zutphen leen wart dat hem gemaket daer auer waren Sander tengnagel Ingerman van d' hape en plach to wesen off to horen in onsen dijnstman ten broeke. ** Inden j. o. H. MCCCC° xxxviij heeft Jan Langecamp opghelaeten sijn leen..... in behoeff Johanns the nyenhuys en Willems zijne brueders. — Inden j. o. H. MCCCC° en VI des Saterd. na Ponciam is gek. Johan van ceps en heuet ontf. dat g. to Merenstel als dat was Willem van den broeke wt geleghet dat her Werner daer wt heuet In die presencie en dat derden dele dat Willems zuester heuet sal Johan ende sijn erue ontf. en warden daer man af Willems zuster oer eruen solen dat derdendeel behaelden Ende daer waren man auer her henr' mispel en vrancke van lengel en is een dijnstman guet. ** Inden j. van MCCCC° en xiiij. des Donred. na victoris ontf. Johans broeder van ceps roloff to nyenhuys End latet voert vp in ontf. hupert vogel. — Inden j. o. H. MCCCC° en VI des Saterd. na Ponciam heuet ontf. Francke van lengel sijn dijnstman g. to Angerlo geheyten Kirstans guet En daer waren auer her henr' mispel en s. tengnagel man mijns h. v. gelren om gebrec mijnre vrouwen man op die tijt. — Inden j. o. H. MCCCC° en vyue des Saterd. na Vite quam Roloff van holthuysen en ontf. dychuysen beheld. mallic sijns rechten En wt den g. to dychuysen heuet jaerl. die Abdie V m. malts I verken of IV a. groet VIII d' to

heketg. IV d' to wormg. II voeder h. wt zedemar bussche op die Abdie te wueren des jaers II daghe to bouwen en II d. to meyen. ** In d. j. o. H. MCCCC. xxxj. up s. Elisab. dach liet up roelof van Holthusen sijn leen dijckhusen vurs. en heeft therstont ontf. dat selue claes tengnagel tot eene Zutph. leene cet. — Inden j. o. H. MCCCC° en VI des vridag. na diuisio apost. ontf. henr' euert henr' borren soen sijn leen dat vierdel van Valkenberch to enen Zutph. leen toe verherw. myt enen Vtrechts ponde beheld. sijnre moeder oer lijftucht En daer waren manne auer Jacob nennync en Pauwels nennic. — Inden j. o. H. MCCCC° en VI op s. Willibrordus liet vp Armgart des roden oer leen als een zadel guet dat vierdel then broeke In behoeff oere docht' Jutten En die selue Jutte ontf. dat v. guet En daer wart man aff Ingerman van der haep En die selue Jutte heuet Ingerman anden seluen guede getuchticht beheld. der Abdien ende alman sijns rechten En daer waren manne auer Francke van lengel s. tengnagel. — Inden j. o. H. MCCCC° en VII ontf. die vrouwe van tuel dat guet ther Essent to ene vijf m. leen en daer wart man af her Ghye van Asperen Oerkonde manne als wolter die rode van Hieker, Cracht v. offellande In vig. Ascenc. Dni. — It. ther seluer tijt als sy dat ontf. hadden makede sy to lijftucht dat selue guet vorg' hen ghyen vurg' myt hande m. vrouwe, Oirkonde manne als wolter die rode van heker Cracht v. offellande En om die mere vestmisse man mijns h. van Gelren als her Otte v. der lecke s. tengnagel. — Inden j. o. H. MCCCC° en IV ontf. Reynaer belo Roberts soen den teende to lauenen to brummen en is een vijf marc leen. — Inden j. o. H. MCCCC° en VIII ontf. die vrouwe van hockelem den teende tot aelst den teende to lienden den teenden to merten en ellic as een vijf marc leen. En die halue heerlicheit to lienden myt den aelde hof to lienden en is een dienstman g. En wt den dijnstman g. heuet die Abdie jaerl. XIX marc En ontf. des Saterd. na Thome En Deric die Wollef van lienden wart daer man af En daer waren manne auer Reynolt v. Aeswijn Vrancke v. lengel en Johan v. ceps. ** It Anno xxj. ontfenc Johan van hockelem dese vurs. guede des Donred. na judica

daer waren auer mannen willem die roede van hieker der Abdien man en s. tengnagel man des Hert. van Gelre. — Inden j. o. H. MCCCC° en IX op s. Poncianusd. ontf. Johan die roede v. heker dat g. ter Essent to enen vijf marc leen daer waren auer en aen manne vrancke v. lengel En om gebrec onser manne nanine wij s. tengnagel man des h. v. Gelren. — Inden j. o. H. MCCCC° en IX ontf. die vrouwe van Hensberch den teende op Aelst to lienden en to Merten en sint vijf marc leen En die halue heerlich. to lienden mit den aelden hof to lienden En is een dijnstman g. enz. En daer is man aff her Arnt van den Steen En daer weren auer onse beleende manne Reynolt v. Aeswijn Does van den grotenhuys en was des vridag. na judica. — Inden j. o. H. MCCCC° en IX des vrid. na Jacobi ontf. Johan mispel sijn leen dat g. to leuerdeel onder den berge tot enen dijnstman g. en daer waren auer vrancke v. lengel en Johan v. ceps. — Inden j. o. H. MCCCC° en IX ontf. die vr. v. Horn Greuynne van marre en v. Garnyach vrouwe der lande van duffel en van lienden die heerlich. to lienden mit den aelden hoff en sijn tobehoren to enen dijnstman g. En wt den dijnstman g. heuet die Abdie jaerl. XIX m. En den teende to liende den t. to Aelst den t. to merten ellic een vijf m. leen beheld. ons en onser Abdien ons rechten En al man s. rechten. Hier waren auer onse bel. man Willem die rode v. heker Johan mispel In die galli En hier is man aff in man stat Arnt v. boeckaelen. — Gijsbert van kamphus ten Berghe heuet ontf. dat guet ten bongarde to grosen dat Claes v. kamphus plach to hebben. — It. dat selue guet ontf. Cracht van Camphusen. Mannen S. Tengnagel..... Joh. Mispel. — It. dat guet Molenhuys is een dijnstman g. en heuet die vaghet van Redebroeck. ** Dat guet to Molenhuus vors. heuet Willem v. Redebroeck ontf. A. M.CCCC° a xxv. — It. die jonferen en priesters van Elten hebbe dat guet dat to wesen plach Engelb't grueter en leget to schockenwerde En is een kemerlings g. der Abdien en een dijnstman g. der nyct ontfanghen. ** It. Steuen raester heeft ontf. enen bempte to sunbrienen al langes den dieke schietende met der sijde te enen pondigen leen, alsoe als sijn vader

dat van ons plach te hebben. — It. dat guet then Elschate to Roderlo sal ontfanghen die here van Voerst en is een dijnstman g. ** Inden j. o. H. MCCCC..... op ons vrouwen auent assump. heuet ontf. jonck. Sweder van Voerst sijn leen dat halue holtgericht van d' wedersche en den Hoff to maelrinck elck voer een pondich leen. It. ontf. diselue den hoff to elschoten gelegen to Roederloe voir een dienstman g. daer wert auer onse man van leen derck momme van kel en verkoren man paelic van Enghuysen en meystr. Derck bokeler. — It. dat g. dat Jacob bormans ghew. hadde Inder Sonderwijc dat Johan Sonderlant en sijn kinder hebben is nyet ontfanghen. — It. Reynier lonijs soen heuet ontf. den haluen teenden to sprile als die geleg. is En is gespraten wt den teende to Putten aelling als die Aleit v. Harderwijc helt to enen vijf m. leen en den halu. teenden to sprile v. is ghemaect to enen Zutph. leen daer waren mane auer in mans stat als s. tengnagel en Engelb't u. aller A. d. MCCCC°. XV°. Jacobi. — Inden j. o. H. MCCCC°. ende XVII heuet mijn vrouwe Reynolt van aeswijn gevriget ende geeygent een gued geh. nolmansgued ende een g. geh. toe loeshuusen dat onse vijff m. leen was ende hebben van Reynolt en synen eruen weder ontf. in enen geliken wederwyssel een gued geh. Startwijc ende een g. geh. die halstinna gel. in den kirspel van genderingen ende sal ons ende onser abdyen nv voert blyuen tot enen vijff m. leen ende reynolt voerg' van ons ontf. heuet tot enen vijff m. leen oerk. mans h. Willem van reys ritter ende dir'c dueys van den grotenhuus. ** It. dat selue guede heuet ontf. H. Joh. van Aeswijn A. MCCCC. xxij. — Inden j. o. H. MCCCC°. ende XVIII des wonsd. na Judica is ghec. Johan die roede v. hicker die to ghoer woent en heuet ontf. sijn dardendeel van den guede then broeke als sijn aelters plegen to hebben en to haelten van o. abdyen v. elten tot enen dijnstman g. beheld. ons ende o. abdyen ende al man sijns rechten hier hebben auer gewest onse manne als willem die roede v. hieker ende s. tengnagel man ons h' v. geren. — Inden j. o. H. MCCCC° ende XVIII op s. Lucas dage is ghec. luetken brunsvelt ende heuet ontf. sijn leen by doekinchem geh. schoenvelt tot enen Zuetph. leen daer waren

auer manne willem die roede ende om gebreck o. manne nemen wij s. tengnagel man des h'. v. gelren. ** It. An. MCCCC° xxviij ontfinc luetken brunsvelt luetkensz. vurs. leen geh. schoenvelt. Inden j. o. H. MCCCC° xxxvj. heeft ontf. dirck brunsvelt ludckens s. sijn leen geh. schoenvelt. — Inden j. o. H. dusent. CCCC° ende XIX is ghec. alijt van kelle gherit die gruter echte wijff is ende heuet ontf. oer leen als oer vader henric v. kelle der an gheeruet hadde ende is een dijnstman l. ende moet zich ledigen ende warden der abdien dijnstman ende is een jeger l. ende ontfenck dat myt enen Zutph. pd. myt een zeelwynde ende myt een hoern. daer waren auer manne om gebr. o. manne s. tengnagel in man stat man o. h'. v. gelren ende Johan mispel o. abdyen man. — Inden j. o. H. MCCCC° ende XX ontf. jonch. Johan v. voerst to lene van der abdeyen v. elten dat halue holtgerichte van der voedersche myt den hoff to elschate to roderlo, ende myt al syne tobehoer ende al zullicke leen als me heeren van keppel gehaelden hebben van den abdyen v. elten als die hoff to maelrinck Ende daer waren auer giesbert v. broechuusen ende Johan mispel. ** Inden j. o. H. MCCCC° xxxv is gek. joncvrouwe ..... koenegont echte wijf Frederix v. rechteren en heeft ontf. hoer lehene alle dat halve holtger. van der wedersche en den hoff to maelrinck en enen bongarde gel. bij cleue to sunbrienen streckende mitter sijde allanges aen den dijcke ellick vurs. voir een pondich leen. En oick ontf. den hoff to Elschaten to roderloo cet. — A. xxij is gec. fieken willemsd. van den Dijcke en heuet ontf. dat g. to huetem en is een dijenstman g. en daer is man off cracht van offelande cet. — Inden j. o. H. MCCCC° en xxij ontf. jutte v. dodenwerde dat gued geh. dat empelsche gued beheld. al man sijns rechtes. ** Des Saterd. na Oculi is gec. lijse van dodenwerde An. XXXII. en h. ontf. dat g. ter Empel to eenen vijf m. l. ** Inden j. xxxviij. heeft ontf. Gerit Stegeman sijn leen so dat gel. is to barbuyck mit s. toebeh. en Stegerman syn ouderen plach to holden to een Zutph. l. — Inden j. o. H. MCCCC° xxv heuet beleent mijn vr. v. Elten gerloch brunsvelt dat g. then broke alsoe als dat Johan d. rode v. hicker ende gertruid s. wijff dat plegen to

hebben dat zij vp lieten mijt eenen brijeff spreken als hier na beschr. steet. Ick iohan de rode v. heker en geertruid sijn echte wijff maken kenlic' allen luden mijt d. brieue wand wij vor ons en onse nakomel. erfl. en ewel. ombe ene summa geldes die ons to willen wail betaelt is vercoft hebben Gerloch toe brunsvelds en s. erfg' ons. guet geh. ten broke gel. bij dotijnchem alsoe als dat Ingeram van der haep behylickt hadde mijt jutten s. echten wiue de got genade en daer Willem d. roede dat wederdeil aff heuet mijt all sijnen tobeh. als dat gel. is en wand wij seluen van veden en anxstes weghen onsser vijanden to elten nijet komen en dore zo sijnt wij des voerg' erues wtgegaen en daer an vertegen mijt hande en m. monde im behoeff gerloch to brunsvelde v. en sijnre erfg' voer tween bel. mannen o. l. he'n van Vtrecht als brune v. hederich en henrich v. d. eyge Ende bidden de E. onsse lieue vr. v. elten dat sij oer genade daeran keren will en beleenen gerloch dijt v. erue in aller maten als wij dat van oer en v. oere aldren gehalden hebben to lene. Alsoe dat gerloch v. des vast sij en sijne erfg' en nak. en hem dat na lantrechte en to leenr. nijemant breken en moege sonder argelijst. Toe eenen tuge der waerh. soe heb ick iohan v. mijn segel voer mij v. gertrud mijn echte wijff en v. o. erfg' en nak. an d. brieff gehangen en om mere vestinge hebben wij brunen en henrich v. alle manne van lene ons h' van Vtrecht' want sij des eruen ons vtgegeuen sijnt als v. is onse zegele mede an desen brieff geh. ombe oere bede willen Johans en gertude v. Dat a. d. MCCCC° xxv. In vig. ponciani m. — In d. j. o. H. MCCCC° xxvij d. dinxd. na Urbani liet vp. Joh. die roede v. hicker dat g. ther essene daer hij man of was orkonde mannen in mans stut ons h. v. Gelre als gherth v. rossem en palik v. Engehuusen. Do dit gesciet is en was quam joh. v. rossem mijt sijne echten wiue als H. wolters des roeden dochters v. heutem mijt oeren ghec. mumber als Johan v. rossem en lieten up voir oen en oeren eruen dat halue g. to essen in behoef deric mumme v. kelle en s. erue alsoe dat wij Lucie v. kerpen Abd. d. werl. kyrcken v. Elten beleent hebben deric mumme v. kelle dat hele gued to essen to eenen vijff m. leen beheld. ons en onser Abdie oers recht cet. ** It. dit v. leen heeft Fred. v. rechteren

van wegen sijns soins zweders vpghel. ten behoiff dirck kaelen. En dirck vurs. heeft dat uors. upgel. ten behoef Goesen reyners den dit mijn vrouwe beleent heeft tot een pond. leen. Dit geschiet An. MCCCC°. xxxiij vig. viti mart. — Inden j. o. H. MCCCC° en xxviij is ghek. dirck kaell en heuet ontf. eenen bongart gel. to Sumbrienen streck. mit der sijde aen den dijck voor een pondel. also alse dat steuen koster van ons beleent plach to wesen. Dat wij voert beleent hebben Dirck kael vurs. beheld. onsen rechtes enz. — It vp die selue tijt doe dirck kaell. vurs. dit leen ontf. hadde therstont is ghek. Henr. die Ruter en heuet ontf. dit selue leen alsoe als dat vurs. staet. — Inden j. o. H. MCCCC° xxix is gek. Henr. die ruter v. en heeft upgel. in onse hant sijn leen als vurs. staet En rechtevoirt hebben wij dat verleent jonck. Johan v. voirst enz. — Inden j. o. H. MCCCC° xxix ontf. hille mispels dat leeng. dat Joh. mispel oer soen pl. to hebben tot een dijenstm. g. daer huldinge af gedaen heeft bartolt v. doernick wolters. van hillen wege die en dijenstm. geworden is des gueden s. Vijts oerk. man willen die roede derick baeck ende gheerloch to brunsvelt. — It. ter seluer stont ontf. Herman v. vphauen dat selue goet dat Joh. mispel sijn neue to hebben plach enz. It. An. MCCCC° xxxij. is gec. Beatrix mit oeren echten manne kerstelijs v. Hokelem en brechten met oer mede Clacs Tengnagel en diderik baeck onse bel. mannen Ende Byatrix vurs. ontf. dat gued dat Hille mispels van o. Abdijen ontf. hadde. Ende kerstelijs vurs. hadde sich gheledigit manne the wesen onser Abdijen van wege Byatrix sijns wijffs des hij brieuen brachte. — It. An. XIIIJ° xlij heeft jonf. Lijsbet v. Dodenweerde met Ludeken Drost oeren echten man en momber vpghel. en oeuer gegeuen aen mijner gened. vrouwer hand dat erve geh. Empellguet tot behuef der edele jonf. v. elten met sinen tobehoren als men dat helt to eenen vijf mrc. leen van der Abdien En jonf. Lijsbet en Ludeken vurs. zander en bernt oire beider zoene sijn des guets vitgegaen en hebben dair op vertegen. Oirk. bel. mannen als sij met recht solde na wisinge E. mannen en dat heeft mijn vrou vurs. voirt beleent Jan reynersz. tot beheuf der edeler jonferen in vorwarden dat die jonferen mit dode en also voirt na dode enigens mans die

sij setten vor ons als Abdissen to hulden dat verherwarden sullen met vijf mrc. als behoerl. is. Hyr weren auer bel. man d e r c k m e n n i c v. k e l k e r s e l i s v. H o k e l o m. ** Inden j. o. H. MCCCC° xl. E u e r t v. v e l t h u s e n ontf. II. m. rog. erfrenten wt twe stucken lants geh. s c i l l i n c s b r i n c k en dat ander wt II sc. saet neest C l a e s v. C a m p h u y s e n en b e r n t s v o g e l s erue gelegen in der boerschap van k i l l e r en hoen' in dat guet to m e r e n s t e l dat een deijnstm. g. is en leen van onse Abdijen oirk. man w i l l e m v. R e e s en D i r c k M o m v a n k e l. — It. in d. j. van xlj des. E u e r t v. v e l t h u s e n heft opghel. voir ons to behoef h e r m a n s c a e p s op II m. rog. erfr. daertoe noch I m. rog. oeck erfr. dat hij mede van g e r r i t r e m b o l t s gecoft wtten guede to m e r e n s t e l. Dies. H e r m a n daermede beleent. Oirk. onse man d i r c k M o m v. k e l en w i l l e m M a t e l a u c. — Wij L u c. v. k e r p e n abdisse der werl. kyrken v. E l t e n bekenne in desen ap. brieue dat wij mit onsen guede berade en mit berade en consent ons Capittels verpacht hebben J o h a n s o n d e r s o r g e n en sijn eruen onse Hoff to A c r t xl. jaer lanck aeng. na dode V d e b o e k e n also als V d e vurs. den hof up dat des brieffs van ons to pacht heldt alle jaer met xviij m. rog. en xviij m. gaerst en xviij m. haueren Eltensche mate enz. enz. An. MCCCCᶜ xxx. vp s. Pancr. daghe.

Dit sijn die rechte der Abdien van E l t e n als van horigen luden ende eyghenen luden (*).

Inden irsten als steruet eyn wasteynsich man off wijf daer eysschet men dat beste dat nemet men tot alle rechten. Vint men een beter als dat gewt is dat mach men oec nemen. En en heuet hi off sy oeren tijns nyet betaelt en steruet oere een binnen den jaer so sin sy belmundich. — It. Camerlude sint schuldich als sy steruen allent dat to oeren lyue hoert als sy to den vier hoechtijden toe kirken gaen. — It. eyn man als die steruet die een beleent man

(*) BN. Dit geschreven met de oudste hand.

is die op enen eyghenen g. woent, die is schuldich al vier voetighe haue halleff En al gelt golt siluer onder der eerden en bauen der eerden hallef en al schult die men oen schuldich is Is halleff veruallen der Abdien Ende syne cleder of sijn harnasch of oer cleder den Amptman. — It. eyghene lude die gheen eyghen erue en hebben die syn den Amptman schuldich oer cleder to voeren en al dat to sijnen lyue hoert en harnijsch. En synt der Abdien of der Abdissen schuldich al guet dat si acht' later hoe en waer dat geleg. is rede oft onrede wtgheseghet erfnisse of husynge. — It. als een Amptman dit erue nemen sal off eysschen als dese eyghene lude steruen so sal hi in kirken doen kondighen dat hij wil comen auer XIV daghe In dat erfhuys daer die dode gestoruen is en wil boeren en eysschen zullic erue als der Abdien aen gheeruet is En doet bidden en ghebieden alden luden die der Abdien horen dat sij daer bi comen en helpen oen dat erue nemen als recht is. — It. wie van eyghenen luden daer nyet en comen hebben uerlaren V scill. — It. mit III eyghenen luden mach hi nemen erue van enen eyghenen man en nyet myn. — It. so sal hi al sijn orde vraghen den eyghenen luden. — It. ten irsten vraghet die Amptman wat sij irst wten sullen. Soe wordt ghewijset dem Amptman sijn recht dat sijn die cleder. — It. ande'n male vraghet die Amptman wat sij daer na wten sullen. Soe wort oem ghewijset al als hier bauen gescreuen steyt van enen eyghenen man of wijf die beleent sijn of onbeleent. — It. wes enen Amptman dan ghewt wort sal hi bescrijuen. — It. als hij dit bescreue heuet so sal hi vraghen wat si nyet en wten en hi vonde als hij of si oer wtinghe ghedaen hebben wes des vervallen were sy wisen it der Abdien — It. ghesinnen die eyghen lude dat en verwaren sij dan mit enen ordel soe moghen se die wtinge haelden drie vertenacht oer sy yet verliesen dat sij nyet ghewt en hebben. En daer na ist der Abdien veruallen. — It. een Amptman en sal narghent richten of geut boeren dan op den eyghenen gude daer die lude af gebaren sijn of der Abdien toe hoert. — It. wonen sij op anderen heren lande of in steden die Amptman sal den here of den scepen bidden dat hij vorderen en boren mach al sullic g. als der abdien aen geeruet is. — It. wordt oem wegheringe so sal hij begheren dat die lude oem volghen en erfnisse der Abdien. — It. steruet een man of wijf die eyghen is der Abdien en die man of wijf die leuendich sijnt en willens nyet wten soe sal die Ampt-

man den richter nemen daer die dode onder gestoruen is en laten ordel wten den eyghenen luden als vurs' is op erfnisse der Abdien En als die ordel ghewt sint als vors' steit so sal die Amtpman spreken her richter als dese lude ghewijset hebben solicke rechte der Abdien als recht is en ghi mit my gehoert hebbet Soe bidde ich v van weghen mijns heren daer mijn heerscap onder gesceten is dat ghij die lude so guet hebben dat sij der Abdien wten al zullic guet als dese lude der Abdien to ghewijset hebben.

Inden j. o. H. MCCCC° en XIX d. saterd. na s. vijtsd. wart gevangen enen stoer tegen lobet anden lande van Elten daer die vr. van elten inder tijt geh. lucie van kerpen zande oer amtlude oem den stoer als her herman roeuer priester oeren amptman ende s. tengnagel daer tegen was ende by hubert wolleff eyn tollener vp die tijt anden tolhuus die voerg' tollener bat der abdisse ende oeren vrenden dat die abdisse oer recht wolte geuen van den stoer den hertogen van gelren dat die abdisse doe dede vp die tijt an den enen stoer. daer dijt schiede waren by ende aen die dijt hoerden her werner bocscael canonic to elten gosen v. vlft roloff v. lennep, deric v. huemen gharit een besierre reyner nellens henric metten s. wessel pellen wellen en voele guede lude.

DRUKFOUTEN IN HET NECROLOGIUM.

bl. 68 r. 10 v. o. staat **xviij** lees **xvij.**
— 76 r. 17 v. b. —— **vj** lees **vij.**
— 88 r. 16 v. b. uitgevallen:
b. ij. kl. Germani episc.
— 90 r. 13 v. b. staat **vx** lees **xv.**
— 91 r. 8 v. b. —— Swesterh. lees Swerterh.
— 92 r. 13 v. b. —— et lees . Et
— 92 r. 3 v. o. uitgevallen:
III. d. Idus. Amati conf. Materni Ep.
— 93 r. 8 v. b. staat **xviij** lees **xvij.**

AANTEEKENINGEN.

De oudste oirkonden der Elter-Abdij.

De oorspronkelijke stichtings- en giftbrieven der Elter-Abdij zijn, 't zij bij hare verwoesting in 1585, 't zij reeds vroeger, voor altoos verdweenen. Ook LACOMBLET, die, in zijn *Urkundenbuch fur die Geschichte des Niederrheins* (I B. Dusseldorf 1840), de brieven van de jaren 968, 970, 973, 997 en 1129 mededeelt, heeft zich, evenzeer als BONDAM, daartoe alleen van meer of min oude afschriften, vooral van een notarieel *originaal Transumt*, van het jaar 1480, moeten bedienen. Van daar dan ook, dat de tekst van BONDAM, in vergelijking met dien van LACOMBLET, zoo weinig verandering en verbetering ondergaan heeft; terwijl het eerstgenoemden geschiedvorscher tot eere verstrekt, dat, 't geen hij hier en daar alleen bij gissing gesteld had, door LACOMBLET wel eens, uit een door eerstgenoemde niet gezien stuk, bewaarheid gevonden is. — Het door ons openbaar gemaakte *Necrologium* en *Tynsboek*, zijn hun ongeschonden bewaard blijven gewis alleen daarvan verschuldigd, dat zij, als van dagelijksch gebruik, niet bij het in de Sacristey zich bevindende Archief (waarvan de Dekanes en de Kosterin elk een' afzonderlijken sleutel hadden doch dat in 1585 geplunderd is) waren weggeborgen, maar onder de Abdis berusteden en alzoo aan de roofzieke handen gemakkelijker konden worden ontrokken. — Ik moet hierbij mijne bevreemding uitdrukken, dat LACOMBLET, bij de vijf door hem medegedeelde charters niet ook den brief van Paus VICTOR II, van het jaar 1055 (zie boven bl. 24), en waarvan hij zelf (S. 66 not.) melding maakt, gevoegd heeft, en evenzeer dat de beide brieven van Keizer HENDRIK IV, betreffende de mij raadselachtige gift van Elten aan zijnen vertrouweling LIMARUS, Aartsbisschop van Hamburg (zie boven bl. 27), door hem niet zijn op-

genomen. — In eene noot S. 203 vermeldt LACOMBLET de volgende aant. in de collectaneën van het Stifsarchief: Dyt naebeschreven is die schriefft, die gehouwen is in den vyrkantigen steen, stainde beneden in den gevelen der hallen: „Notum sit omnibus Christi fidelibus, quod Wichmannus comes Ecclesiam hanc in honore b. Viti Martyris edificavit, dilapsam Irmgardis abbatissa felicis memorie reedificavit, et novissime diebus istis Lotharius Rex, ad memoriam sui et contectalis sue Richise, donans ei singulis annis duo talenta gravis monete de Tousburch, eam dotavit. Et ut hec traditio stabilis esset literarum traditione et sigilli impressione confirmavit. Anno M° C°. vicesimo nono. Dedicata est hec Ecclesia a Lymaro Mindensi episcopo." De naam Lymaro is hier verkeerd voor Sywaro geschreven. Het is de bekende Siwarus of Sigiwarus, Bisschp van Minden, wiens naam in het charter van 1129 was uitgevallen. Zie boven bl. 27 (1). Mijn daar voorgesteld vermoeden, aangaande de herstelling der kerk onder Lotharius, wordt hierdoor bevestigd, en tevens dat van BONDAM, aangaande den datum des briefs, niet 1134, maar 1129.

Alpertus Metensis

Bij hetgeen bl. 11 (2) over dezen merkwaardigen kronijkschrijver gezegd is, vergat ik te melden, dat het aangevoerde belangrijk geschrift op nieuw kritisch is uitgegeven in PERTZ *Monumenta germaniae*, Tom. IV. p. 700—723; evenwel met geene andere hulpmiddelen, dan die het eenige HS., hetwelk door den Nederlander R. VERBOECKHORST, Proost van s. Ludger te Helmstad, indertijd aan ECCARDUS ter uitgave verstrekt was, nu nog mogt aanbieden.

Afbeeldingen der Abdij.

Op bl. 49 (1) gaven wij te kennen dat wij, ter veraanschouwelijking, twee gezigten op Elten ontleend hadden aan de 4° Ed. der *Nederl. en Kleefsche Oudheden* (6e Dl. bl. 311). Aan deze gaven wij

boven alle andere afbeeldingen, welke van Elten bestaan, ook de jongste, welke het vroeger aangehaalde werk van Dr. J. SCHNEIDER versiert, de voorkeur. Volgens het doel van dezen schrijver moest zij ook slechts dienen om den vorm des Eltenbergs, vooral uit een strategisch oogpunt, te doen uitkomen; terwijl bovendien daarbij de betrekkelijke ligging van Laag-Elten gemist wordt; iets dat ook aan de anders fraaije afbeelding, door FOKKE naar DE BEYER in 1749 vervaardigd, ontbreekt. — Mogt ik mij intusschen met het kiezen dier afbeelding, niet zoo gehaast hebben! Juist, namelijk, toen de Lithograaf zijn' arbeid voltooid had, ontving ik van mijnen geëerden vriend H. TOLLENS Cz. eene tabaksdoos ten geschenke, waarop eene afbeelding, welke Hoog- en Laag-Elten, van den hoogen Rijnoever aan het spijksche veer gezien, naar eene teekening van de hand van onzen hoogeschatten dichter zelven, te aanschouwen geeft. Een blijvend dankbaar gevoel voor den plek, waar hij eenige schoone jaren zijner jeugd op eene kostschool gesleten heeft, had hem, op het vernemen, dat ik met nasporingen nopens Elten mij bezig hield, tot deze welwillende toezending bewogen. Hoe zou eene voorstelling, daarnaar genomen, mijnen arbeid versierd hebben! Maar toch een ander belang kan het mij zoo aangenaam geschenk thans nog daaraan bijzetten. Trouwens het bragt mij op het spoor van hetgeen Elten eenmaal voor onzen zoo geliefkoosden Vaderlandschen zanger geweest is. En hebben wij in andersoortige eeuwenheugende herinneringen ons verdiept, welke aan Eltens hoogen heuveltop zijn verbonden, schooner dan allen is die, dat hij het eerst „de dichtspraak heeft ontvonkt" welke TOLLENS tot onzen TOLLENS gemaakt heeft. Ik beroep mij tot bewijs, op hetgeen door die herinnering zelve, eens zoo schoon aan zijn eigen gevoel ontvloeid is. Het trof mij in de *Avondmijmering*, welke, onder zooveel schoons, hetwelk het tweede Deel zijner *Nieuwe gedichten* bevat, met eene geheel eigene bekoorlijkheid uitblinkt. Enkele coupletten althans mogen hier niet ontbreken, al blozen zij ook over het dorre kronijkgeschrijf, waardoor zij, in een historisch Archief, zich omgeven zien.

Dertig jaren dring ik door,
Drijf ik uit mijn oog,
En herroep den tijd er voor,
Die zoo ver vervloog.

'k Zeg weêr 't woelig IJ vaarwel,
Waar mijn kindschheid bleef;
Knaap, die dertien jaren tel,
Groet ik 't heerlijk Kleef.

't Needrig Elten neemt mij op,
Dat daar lagchend ligt,
Aan dien schoonen heuveltop,
Met dat aadlijd Sticht.

Uren staar ik heen en weer,
Van het kostschool-plat;
Berg en dalen op en neer,
Niet van staren zat.

'k Zie, verbaasd, die beemden rond,
Dat mij vreemd tooneel,
Dien geruiten heuvelgrond,
Wit en groen en geel,
....

Of des feestdaags, ieder vóór,
Vlugst van al ter been,
Baan ik, wie mij volgt, een spoor,
Naar den bergtop heen,
....

En met oog en ziel en zin,
Wijd en zijd verstrooid,
Adem ik de schoonheid in,
Die de schepping tooit.

En een nieuw en vreemd gevoel,
Maar mij innig zoet,
Klopt, nog onbestemd in doel,
Tintelt door mijn bloed.

En tot schreijens aangedaan,
Eng en week gekneed,
Beeft er langs mijn wang een traan,
Eer ik zelf het weet.

En verdiept in mijmerij,
Dweep en droom ik voort,
Tot de kerkklok van de Abdij,
Mij in 't mijmren stoort.

Blijde tijd, zoo ver gevlugt,
En zoo vaak beklaagd,
Die mijn eerst ontwaakte zucht,
Voor wat schoon is, zaagt.

Die een hooger aandrift schonkt,
Aan mijn kindsche ziel,
En de dichtsprank hebt ontvonkt,
Die er nederviel.

Blijde tijd, zoo vaak herdacht!
Blijf me duurzaam bij;
Zoete droom, zoo menig nacht!
Naak mijn sponde vrij. —
....

En zoo dool ik d'avond door,
Huis en leefkring uit,
Tot ik weer den klokslag hoor,
Die te rusten luidt;

Tot ik mat van mijmerij,
Afgemaakt en loom,
't Hoofd tot sluimren nedervlej,
En van Elten droom.

———

De zegels der Abdij.

Het oudste der op bl. 58 afgebeelde zegels is, waarschijnlijk, hetgeen met n°. 4 geteekend maar in den tekst niet vermeld is. Het heeft tot omschrift: *S. secretū ecce sti Viti Altinensis;* waarbij opmerking verdient dat de verkorting *Ecce*, voor *Ecclesiae* in het *Necrologium* alleen door de eerste hand, van het laatst der XIV of aanvang der XV eeuw, gebezigd wordt; terwijl alle volgende daarvoor *Eccie* of *Ecclie* hebben. Ook de rondboogvorm der tempelpoort, in welke het jeugdige beeld van S. VITUS staande is voorgesteld, doet een hoogere ouderdom, dan van het groot-zegel vermoeden. Intusschen bevindt zich het oorspronkelijke zegel gehecht aan een erfpachtbrief van het jaar „dusent vierhondert drie inde soeuentich" waarbij „Dekenyne ind gemeine jonferen ind priesteren der werliker kircken sunte Vits toe Elten" voor „drie rijnsche Gulden ind een oert R. gulde, ind twe pont was ind daertoe III m. guede winter Rogge" aan „der mater ind gemeinen susteren des beslotenen conuents S. Ursulen van S. Augustinus regel toe Neder-Elten gelegen" verpachten „in enen gerechten erfpacht." „dat halue moelenhuus ackermael ind seylant, ind noch twe cleine stuesken schietende an dat brouk van Redbroek." De bedoelde Dekenyne was Menna van Aversteyn, die toen (zie boven bl. 47) het bewind voerde. De brief behoort tot het Archief van S. Agnete te Emmerik, thans in het bezit der *Maatsch. van Ned. Letterk.* zie boven bl. 55. — Het schoone zegel van Godelendis, onder n°. 1, is door Dr. JANSSEN, naar den oorspr. zilveren Zegelstempel, afgebeeld. Op een bewerkten grond stelt het S. Vitus zittende voor en heeft tot omschrift: *S. Godelindis: Dei: Gra: Abbatisse: Altinen:* †.

N°. 5. van de Abdis Irmgaard van den Berg en bl. 56 beschreven is ook uit het oogpunt der kunst niet onbelangrijk.

Van bijzonder fraaijen arbeid echter is het, onder n°. 2, naar den oorsp. zilveren zegelstempel afgebeelde grootzegel der Abdij. Het is werk uit den aanvang der XV Eeuw, misschien wel uit den bloeitijd der Abdij, onder Elze de Holzate. Het slanke jeugdige beeld van S. Vitus, met den vorstelijken mantel omhangen en den palmtak der overwinning in de hand, en met de gloriekroon om de slapen, staat ook hier in de sierlijke Tempelpoort. Jammer

dat de Leeuw op het Exargue verdweenen is. Het omschrift, gelijk dat der voorg. in Gothische letters, luidt: *Sigillum: regalis: ecclesie: sancti Viti: altinensis.*

Het capitt. zegel n°. 3 uit het laatst der XV of begin der XVI Eeuw, is merkwaardig, dewijl S. Vitus, volgens de latere legende, dat hij in oly zoude gezoden zijn, in een ketel, waaronder een branddend vuur, wordt voorgesteld. Het omschrift is: *Sigillvm Capituli altinensis.*

S. Vitus, Patroon van Elten. Bl. 18 en 60.

Moeijelijk valt het de aanleiding te gissen, dat juist deze Heilige tot Patroon van Elten verkoren is. Aanvankelijk echter was hij zulks nevens den Verlosser zelven, maar die van lieverlede zijne eereplaats te Elten geheel aan S. Vitus, gelijk elders aan andere zoogenaamde Heiligen, heeft moeten inruimen; waarom ook de onderdanen der Abdij kortaf *Sunte Vytsmannen* genoemd zijn. Zijne Legende geeft hier geen licht. Zoon van Hylas, Landvoogd van Sicilie (zoo luidt zij), had hij door zijne voedstermoeder Crescentia en haren echtgenoot Modestus, reeds vroeg den H. Doop en Christelijke indrukken ontvangen. Zijne afkeerigheid van de godendienst vertoornde echter den vader en stelde het kind aan allerlei harde behandeling bloot. De voedsterouders onttrokken het daaraan wel door de vlugt; maar in Lucanië aangehouden, moesten zij, gedurende de vervolging onder Diocletiaan, hunne standvastige belijdenis gezamenlijk, S. Vitus op twaalfjarigen leeftijd! met één wreden marteldood boeten. Welk een marteling dit geweest zij? — of hij met geesselslagen gedood is, zoo dat de schijnbare palmtak veeleer eene roede (het martelhuis) zal aanduiden? dan of hij, volgens eene latere overlevering, in kokende olij zijn dood gevonden heeft? — wat zijne overige meest voorkomende attributen: een vogel, een haan, een wolf, een kind, een schotel enz. moeten beteekenen? — waarom men hem tot een der 14 Noodhelpers, bijzonder tegen de Danswoede (S. Vitus-dans) en het lang slapen, en voorts tot Patroon der Tooneelspelers en Dansers gemaakt heeft? — waarom men te Praag, op zijn' feestdag (15 Junij), een Haan hem ten offer bragt

en hoe zijne legende, en ook zijn naam, met *Swantowit*, den ouden heidenschen Slaven-God, mag zamenhangen? — Hoe het gekomen zij, dat hij, bijzonder bij de Franken en Saxen, in zoo hooge eere gehouden en hierdoor, behalve van Saxe, Boheme, Corvey en Hoxter, ook Patroon van Elten geworden is? — dit alles zijn vragen, op welke wij hier het antwoord niet zoeken willen. Zonderling is het ook, dat Modestus en Crescentia eerst in lateren tijd, nevens S. Vyt, als schutsheiligen van Elten genoemd worden (verg. bl. 60), dewijl hierdoor het vermoeden rijst, dat eerst de latere legende tusschen dezen, als Heiligen van denzelfden dag, ook eene inwendige eenheid gezocht heeft. Hoe dit zijn moge, Elten was zoo gelukkig een kostbaar versierd reliquie van hem te bezitten (zie bl. 57); de Elterberg zelf droeg voorheen naar hem zijnen naam (*Vitimontium*, *Witmont*); en de sunte *Vyts* markt (zie bl. 160) was beroemd in de omstreken heinde en verre.

Men vergelijke over S. Vitus de *Historiae Sanctorum* en *Martyrologia* van BEDA, USUARDUS, SURIUS en anderen. Het *Martyrologium Romanum* van BARONIUS (Antv. 1613) p. 251. De *Hist. Sanctorum in Epit. red.* van HARAEUS (Col. 1630) p. 320. BUTLER *Vie des Peres*, T. V. p. 317 s. — *Christl. Kunstsymbolik u. Ikonographie*, Frankf. 1839. s. 77. ALT, *die Heiligenbilder* (Berlin 1845) s. 73.

De Abdij-gebouwen.

Gelijk wij boven (bl. 51) reeds zeiden, zijn de aloude Abdijgebouwen, sedert het jaar 1834, voor zoo ver zij toen nog aanwezig waren, van de oppervlakte des aardbodems verdwenen. Alleen enkele op zich zelf staande gebouwen, meestal uit de XVII Eeuw, zijn nog overig. Behalve het zoogenaamde *Ambtmanshuis*, dat van ouderen datum en in slechten staat is, behooren hiertoe, op het plateau zelve, twee massieve gebouwen, die, blijkens de opschriften, door Maria Sophia Gravinne van Salm-Reiffenscheid en Maria Francisca Gravinne van Manderscheid-Blankenheim, van 1645 tot 1708 achtereenvolgend Abdissen van Elten, gesticht en bewoond zijn. Het eene dient thans tot woonning van den bewaarder der nabij zijnde Put, welke weder in

goeden staat gebragt is. Iets lager, vóór den gewezenen ingang, bevindt zich het zoogenaamde *Bronckhorster huis*, dat waarschijnlijk aan de Abdis AGNES VAN LIMBURCH-BRONCKHORST, welke in 1614 de herstelling der Abdij ondernam, zijnen oorsprong verschuldigd is. Bij den ingang staat nog een oud cavaille, *de Pastorie* genaamd, maar dat tot Portierswoning gediend heeft; gelijk daartegen over, bij den oostelijken ingang, mede een oud gebouw zich bevindt, *de Custorie* geheten, 't welk, als op den ringmuur gesticht, rond is uitgebouwd. Hierbij bevindt zich iets lager de steile bergtong, waarop, in den aanvang der XVII Eeuw, de Hollandsche redoute was aangelegd, waarom zij nog de *schildwacht* genaamd wordt. Eene herberg op deze hoogte is haren naam, *zur schönen Aussicht*, volkomen waardig, al wordt zij in dit opzigt ook overtroffen door het heerlijk panorama, 't welk men van de hier digt bij, op het plateau zelf, nieuw gebouwde massieve Pastoors-wooning geniet.

Evenwel het belangrijkste overblijfsel der oudheid is, na de merkwaardige put, altijd en ook nu nog de Kerk. Hoe vaak ook verwoest en van gedaante veranderd, draagt zij toch de sporen van haren eersten Byzantijnschen of zelfs Romaanschen aanleg. Wel zijn het Koor en de, in het Necrologium meermalen vermelde, Krocht of Krypta verdweenen, en de geheele Kerk in diervoege verbouwd en verlapt, dat de oorspronkelijke gedaante naauwlijks meer in het oog valt. Maar de fraaije Poort in den rondboogstijl, die thans tot hoofdingang dient, in het Noorderpant; de nog bewaard gebleven Byzantijnschen pilaren, met hunne kapitelen, aan de noordzijde van het schip; de overblijfsels van het Jufferen-choor, naar het schijnt, in het westeinde; en de Toren zelf, die in zijn muurwerk, tot aan de bovenste tinne toe, in denzelfden staat gebleven is, waarin hij, naar den stijl te oordeelen, omstreeks de XII Eeuw moet gebouwd zijn; — mogen allezins bezienswaardig genoemd worden en verdienen een naauwkeuriger onderzoek, dan ik, gedurende mijn jongstleden kortstondig verblijf, daaraan kon toewijden. Vooral echter trokken de overblijfsels van buitengewoon zwaar muurwerk, aan de zuidzijde der kerk, mijne aandacht. Gedeeltelijk behoorden zij tot het aloude Abdij-gebouw, hetwelk hier met de Kerk verheeld was; gedeeltelijk zijn zij de buitenmuur van het thans vernielde Zuiderpand. Niet alleen de groote uitgestrektheid van het oorspronkelijk kerkgebouw valt hierdoor in het oog: — iets, dat ook door de

overgebleven moet van een voorheen hooger en wijder zich uitstrekkend dakwerk, tegen den oostelijken torenmuur, zigtbaar is; — maar ook de aard van het gegoten metselwerk wijst duidelijk op een tijdvak heen, hetwelk den Byzantijnschen bouw lang is voorafgegaan. Wij kunnen niet nalaten te wenschen, dat, hetzij de Heer DU PUI DE MONTBRUN, die thans met nasporingen aangaande Elten zich bezig houdt, hetzij een ander deskundige, eerlang tot een nader en gezet onderzoek deswegens zich moge verledigen. Hij verzuime dan niet, tot vergelijking, ook de belangrijke *Munsterkerk* in het naburig *Emmerik* te bestuderen. Onder anderen zal hij eene hoogstmerkwaardige wel bewaarde Krypta er aantreffen. Bovendien wordt hier een oudheid-kundige schat bewaard, die niet genoeg bekend is. Ik bedoel eene massief-gouden Monstranz, die, volgens het opschrift, een geschenk van Paus SERGIUS I aan WILLEBRORD, den stichter der Emmeriksche-Munsterkerk, zal geweest zijn. Het kunstkarakter van den arbeid schijnt mij toe, alleszins de zekerheid dezer traditie te waarborgen. Want al heeft ook de Monstranz blijkbaar meer dan ééne latere verandering ondergaan, beiden de vooren de achterzijde, op welke de zinnebeelden der vier Evangelisten, hier in ruw email, dáár in gedreven werk, zijn voorgesteld, schijnen mij toe, voor een werk der IX of VIII Eeuw, misschien wel van nog vroegeren tijd, te mogen worden gehouden. Vooral het email op de tegenwoordige achterzijde draagt daarvan de treffendste blijken. De reeds boven (bl. 52) genoemde Dr. SCHNEIDER, Oberlehrer aan het Emmeriksche Gymnasium, een man die door meer dan één antiquarisch geschrift, vooral betreffende het Romeinsche bevestigingswezen, zich verdienstelijk gemaakt heeft, en wiens welwillendheid, waarmede hij mijn oponthoud te Emmerik onlangs voor mij zoo belangrijk maakte, ik hier openlijk dank zeg, vestigde reeds op dit aloude emailleerwerk, ik meen in de *Bonner Jahrbücher*, de aandacht. De waarde, ook de archaeologische, van het kunstwerk wordt nog verhoogd door de antieke edelgesteenten, waarmede het versierd is, en waaronder een achttal, nog onbeschreven keurige Romeinsche gegraveerde steenen wordt aangetroffen. Daar Emmerik eene oud-Geldersche stad is, zou Dr. JANSSEN alleszins in zijn regt zijn, indien hij, in een nieuw Supplement op zijne *Nederlandsche-Romeinsche Daktyliotheek*, ook aan deze Emmeriksche *intailles* eene plaats wilde verleenen. — Om op de Eltensche Kerk en verdere gebouwen nog even terug te komen, herinner ik hier nog, dat in het Necrologium, behalve van eene *Krypta* en van een *Chorus Domicellarum*, ook van een *Claustrum* et *Cimiterium Domicellarum*, van eene *Librie*, en van een *Dormitorium* sprake is; en dat de Kerk, die thans slechts twee Altaren bezit, vroeger met niet minder dan acht Altaren prijkte. Zij zijn: 1 het *Altare S. Stephani in parte orientali Ecclesiae* (kal. Jan.). 2 Het *Altare S. Petri et Pauli in Choro Domicellarum* (IX kal. Febr.). 3 Het *Altare S. Johannis Bapt.* (III non. Febr.). 4 Het *Altare S. Urbani* (IX kal. Jun.). 5 Het *Altare S. Viti of* Hoog-Altaar (II non. Jun. en XVIII kal. Jul.). 6 Het *Altare S. Gengulfi in Capella* (XVIII kal. Jul.). 7 Het *Altare B. Mariae* (IIII non. Jul.) en 8 het *Altare Elisabethae in Cripta* (XIV kal. Dec.).

Lucia de Kerpen bl. 61.

Over het in het Necrologium zoo sterk gerepresenteerde geslacht van Kerpen, hetwelk reeds vroeg aan den Nederrhijn en ook aan de Moesel gebloeid heeft, zie men, behalve LACOMBLET i. v., ook een artikel in het zonderlinge maar veel wetenswaardigs behelzende boek: *Rheinischen Antiquarius* (van v. STRAMBERG), II Abth. II B. Coblenz. 1852. Behalve de Abdis *Lucia*, in 1443 overleden, komen voor: Scannecka de K. Canonica (IV Id. Mart.). Elsebe de K. Custos (XIII kal. Dec.). Elisabeth de K. Thesauraria (VIII kal. Aug. 1395). Margaretha de K. Thes. (II kal. Jun. 1439) en Agnes de K. Thes. (XII kal. April. 1473).

Mabilia de Batenborch bl. 63.

Het geslacht van Batenborch werd, reeds in den aanvang der XIV Eeuw, door het huwelijk van Johanna, Erfdochter van Batenborch (dochter van Dirck van B.), met Willem Heer van Bronchorst, in dat van Bronchorst opgelost. Zie v. SPAEN *Inl.* I D. bl. 411.

Vorsten en Vorstinnen bl. 65 *en elders in het Necrologium vermeld.*

Deze verdienen alleszins de aandacht, dewijl zij begunstigers en begiftigers der Eltensche Abdij moeten geweest zijn. — In die veronderstelling durf ik niet beslissen, welke Karolus Rex bl. 65, als IV kal. Febr. overleden, staat aangeteekend. — Conradus Rex, Id. Febr. gestorven (z. bl. 67), zal Koning, later Keizer, Koenraad II geweest zijn, wiens Giftbrieven, aan *Essen* en *Werden* door LACOMBLET zijn medegedeeld, maar wat *Elten* betreft, welligt zijn verloren gegaan; of het kon zijn de Roomsche Koning Koenraad III, die gezegd wordt Geertruid, dochter van den Graaf van Zutphen en Gelder, tot vrouw gehad te hebben. Zie v. SPAEN Inl. II. bl. 141. — Henricus Imperator, bl. 89, als VIII Id. Aug. overleden aangeteekend, mogen wij wel voor Keizer Hendrik II aanzien, in het jaar 1014 tot die waardigheid verheven, en van wien ALPERTUS MET. zegt (Lib. II. c. 5) dat hij, na de verwoesting van Elten door Baldrik, „iterum locum illum in priorem statum reduxit." Hij was dus de *eerste hersteller* der Abdij, de hooggeroemde Irmgardis was de *tweede.* Dit tot aanvulling van het geschrevene boven bl. 25. — De naam Bya, welke, bl. 69 en 73, onder de eerst ingeschrevene voorkomt, doet ons denken aan Bia, jongere zuster van Almada en van Keizerin Mathildis, moeder van Keizer Otto I. Zie boven bl. 12 en v. SPAEN, ald. aangehaald; desgelijks Salome Canonica, II Id. Mart. overleden (bl. 71), aan de dochter van Gerhard I, Gr. v. Gelder, die dezen naam gedragen heeft. Z. v. SPAEN Inl. II bl. 140—202. — Als Id. Dec. overleden komt voor Agnes Imperatrix, bl. 103. Zij is, als weduwe van Keizer Hendrik III, in 1077 gestorven. Het is jammer, dat LACOMBLET zijn drieentwintigtal registers niet nog met één, voor de Vorstinnen, wier namen voor de geschiedenis vaak zoo belangrijk zijn, vermeerderd heeft. — Voorts acht ik het bevreemdend, dat in het Necrologium geene Geldersche, Zutphensche of Kleefsche Graven uitdrukkelijk voorkomen. Alleen Jutta de Zuideven (bl. 76) maakt hierop eene uitzondering; ten zij er onder deze of geene Irmgardis enz. leden dier Grafelijke huizen verscholen zijn.

Elza de Holzate bl. 65.

FAHNE (a. a. O. s. 25) houdt haar voor eene afstammelinge uit het huis der Hertogen van Holstein (Holsatia), waarvoor echter geenerlei bewijs mij is voorgekomen. Dewijl haar naam (bl. 97) ook de Holtzate gespeld wordt, mag men vermoeden dat zij tot een inheemsch geslacht zal behoord hebben.

Otho en Theodricus miles de Moerse. bl. 66

Het valt moeijelijk te bepalen, wie deze beide leden van het in het Necrologium meermalen genoemde geslacht der heeren van Meurs geweest zijn. Maar de bl. 92, als VIII Id. Sept. overleden, aangeteekende: Hadewigis Domina de Moerse, relicta Frederici, schijnt te zijn de tot dus ver onbekende weduwe van Fredrik II graaf van Meurs, die in 1356 overleden is; en de daarbij genoemde Theodoricus Dominus de Moerse is alzoo Frederiks opvolger, Diederik IV, die gehuwd was met Elizabeth, erfdochter van Baer en overleden is in 1373. Zie daarover het ook voor de Nederlandsche geschiedenis belangrijke geschrift: *Geschichte der Grafen u. Herren von Moers. Von* H. ALTGELT *Regierungs-Schulrath.* Dusseldorf 1845. S. 16 ff. en verg. LACOMBLET in v.

Theodericus Episcopus. bl. 69.

Deze zal wel niemand anders zijn, dan de Bisschop van Metz van dezen naam, zoon van den Gelderschen Dynast Everhart, uit wiens nalatenschap, met goedkeuring van dezen Theodericus, de Abdij van Elten gesticht werd. Zie boven bl. 11 v. en de schrijvers daar aangehaald. — Opmerkelijk is het, dat de naam van Meinwerc, Bisschop van Paderborn, in ons Necrologium nergens wordt aangetroffen.

Verstadium op den Houberch. bl. 69.

Deze Veerstad, of overvaart, *op den Houberg*, in het Necrologium en Tynsboek meermalen genoemd (zie ook bl. 99 en 150), verdient meer dan iets onze aandacht. Zij lag ter plaatse, waar thans nog, op een quartier uurs afstand van Elten, naar de zijde van Lobith, en reeds op Nederlandsch territoir, het zoogenaamde huis Houberg, met eenige geringe woningen en tevens eene overvaart over den verlopen rijnarm (waarin daar ter plaatse thans het riviertje de Wilt zich ontlast) naar den Ossenwaard en Lobith, aanwezig is. Het huis is thans het eigendom van den reeds genoemden Heer DU PUY DE MONTBRUN, schrijver van: *Gedanken über die Nohtwendigk. der Schliessung der Mundung des alten Rheines unweit Lobith*, Emmerich 1850; met eene daarbijgev. *Flusskarte*, van welke ik mij veel bediend heb. Het geringe gehucht ligt op een' van alle zijden door de rivier geteisterden zandheuvel, zoodat men geenzins vermoeden zou, dat dáár weleer de „Urbs munitissima Uplage (Uplathe), juxta Eltene sita," gelijk de schrijver van het leven van MEINWERC haar noemt, en de zetel van BALDRIK, die door den Monnik van Duits, uitdrukkelijk, „*Comes de Houberg vel Oplathe*" geheten wordt, gelegen heeft (zie boven bl. 20). Aangaande de identiteit intusschen van dit Houberg met het aloude Uplathe mogt ik mij onlangs, in bijzijn van genoemden Heer DE MONTBRUN, geheel vergewissen. Duidelijk bleek het ons, namelijk, dat Houberg vroeger door de Wilt, die zelf een ouden Rijnarm is, van Elten was afgescheiden en alzoo oorspronkelijk aan den linker Rhijnoever gelegen heeft. De zekerheid hiervan moet daarom belangrijk geacht worden, dewijl het oude Uplathe, als aan Baldrik, die geene landen op den regter Rhijnoever bezat, toebehoorende, aan de linkerzijde moet gelegen geweest zijn. Overigens zijn, eensdeels de opzettelijke verwoesting, welke Oplathe reeds in den aanvang der XI Eeuw, door Adelbold, Bisschop van Utrecht, eens ten gronde toe ondergaan heeft (Adelboldus Episcopus et Bernhardus..... Castellum, muro diruto et subverso, incendio consumserunt, ALPERT. MET. L. II c. 13.), maar vooral de voortdurende verwoestingen, welke de woede van den stroom dáár, acht Eeuwen lang, jaarlijks heeft aangerigt,

overvoldoende om de verbazende verandering te verklaren, door welke het eenmaal zoo aanzienlijk Oplathe, thans tot het nietige Houberg vernederd is. Bovendien bewaart die Houbergsche heuvel, gelijk in zijnen eigenaardigen vorm en in het daar nog aanwezige Heerenhuis, zoo ook in enkele overblijfsels van oude muurwerken, de sporen althans eener vroegere grootheid.

Maar zoo is dan ook dit zelfde Houberg eene in de geschiedenis hoogst merkwaardige plek. Herinneringen knopen er zich aan vast, die met de stichting der Eltensche Abdij, vooral met de zoo tragische gebeurtenissen, waarmede hare geschiedenis aanvangt, op het naauwste vereenigd zijn. De overigens onbemiddelde fortuinzoeker Baldrik vond eens, in het bezit dezer aanzienlijke Rhijnsterkte, niet alleen, gelijk waarschijnlijk is, een middel om door afpersing of berooving van voorbijgaande schippers en kooplieden goede zaken te doen; waarom hij, „quamvis loco nobilitatus, genere tamen vilis" (ALP. MET. I. c. 2) genoemd wordt; maar tevens om met eene der dochters van zijnen magtigen overbuur, Wichman, toen deze nog op Elten verblijf hield, ongeoorloofde betrekkingen aan te knoopen. Helaas! zijn opgevolgd huwelijk, met deze snoode Adela, werd ook straks de vruchtbare bron van allerlei smarten en gruwelen. De moord van haren oudsten voorzoon, Theodricus, heeft op dit Houberg plaats gehad., en misschien werd ook de jongere, MEINWERC, van hier in een klooster gestoken. Maar vooral nadat Eltnon eene kerkelijke bezitting geworden was en Adela's zuster, de vrome Ludgardis, al hare bezittingen daaraan vermaakt had, zal die nieuwe, rijke Abdij voor de geldzuchtige bewoners van het dáár juist tegenoverliggende Oplathe, wel steeds een scherpe doorn in het oog en in het harte gebleven zijn. Vandaar dan ook die telkens herhaalde, veelal maar al te wel gelukte pogingen, om van Elten zich meester te maken en met zijnen roof zich te verrijken. Maar van daar ook de voortgezette vete met Wichman's opvolgers, die zijne geestelijke stichting handhaafden. Tot eindelijk de verraderlijke moord, aan den jongen Wichman gepleegd, de maat der boosheid had volgemeten, en het sterke Oplathe, door Bisschop Adelbolds en Graaf Bernhards (den opvolger van Wichman) vereenigde magt, na eene strenge belegering, veroverd werd en met den grond gelijk gemaakt.— Houberg kon rijke stof leveren voor eene *Epopé* of *Novelle!*

O. Constantinus. bl. 73.

Waarschijnlijk Constantinus de Melegarde, of Millingen, ook wel de Monte genaamd, die door een charter van 1098 bekend is, en uit welken de magtige Heeren en Graven *van den Berg* gesproten zijn. Zie over hem BONDAM, *Charterb.* bl. 137, 166 en *Voorber.* bl. 10. v. SPAEN, *Inl.* I D. bl. 238.

Lymarus Episcopus. bl. 78.

Deze zal zijn de bekende Aartsbisschop van Hamburg, de vertrouweling van Keizer Hendrik IV, over wiens betrekking tot Elten wij boven (bl. 27, 177) gesproken hebben.

Henricus Moliart, Praepositus Embric. bl. 82 vers 55.

Het geslacht Moliart, of Moliaert, waaruit deze Proost van het kapittel te Emmerik gesproten en, tegen het einde der XIII Eeuw, te Z. Boemel geboren was, is een geslacht, dat in laatstgenoemde stad, meer dan drie eeuwen lang in bloei en aanzien geweest is. Niet minder dan een vijftigtal zijner leden vond ik, in het *MS. Necrologium Capituli S. Martini Boemeliensis*, als begiftigers en begunstigers van dat Capittel aangeteekend. Velen van dezen waren er achtereenvolgend Kanunniken, Pastoors of Vicarissen. Een Frederik Moliart bekleedde er, tegen het midden der XV Eeuw, de waardigheid van Deken. Een andere Frederik Moliart was vroeger Deken van het Capittel te Haeften. Nog vroeger, in 1332, waren Frederik en Jacob Moliart te gelijkertijd Schepenen in Z. Boemel, en in 1400 was dit zelfde het geval met Henric Moliart en Henrik Moliart Pietersz. Maar de kroon van het geslacht was bovengenoemde Henric Moliart, Proost van Emmerik en Kanunnik te Bommel, doch die tevens de belangrijke bediening bekleedde van Kapellaan en Rentmeester van Reinald II, Graaf en later eerste Hertog van Gelder; in welke bediening hij zijnen aanverwant Jan Moliart, welke die sedert 1328 bekleed had, is opgevolgd. Deze laatste was tevens Kanunnik ten Dom te Utrecht en in 1333 Proost te Arnhem. Zie NYHOFF *Merkw. uit de Gesch. van Gelderland*, I D. bl. LXV. — Henric Moliart stichtte in het Capittel te Bommel eene jaarlijksche dienst op het octaaf van Maria Magdalene, gelijk hij er te Elten eene stichtte „in Octava Sacramenti." Te Bommel hield hij ook meestal zijn verblijf. Hij bezat er eene aanzienlijke woning met een uitgestrekt erf aan het kerkhof, waarvan in het Bommelsche Necrologium meermalen sprake is, en waarbij dan melding gemaakt wordt van een „thalamus lapideae domus Domini Praepositi, in ea area constructus." Nog in 1604, toen eene vergadering van afgevaardigden der Geldersche en Overijsselsche Hanzesteden te Arnhem gehouden werd, was ook een Petrus Moliart, nevens Joan de Bye, als afgevaardigde van Bommel, destijds nog eene Hanzestad, daar tegenwoordig. Zie REVII *Daventria illustrata*, p. 573. — Het geslacht Moliart, 't welk, behalve aan de Selkarten, Maasen, van Lottums, Vorstermannen, Raedten en andere aanzienlijke geslachten, ook aan dat van Schoock vermaagschapt was (zie *Effigies et vitae Professorum Accad. Groning.* in *Martino Schoock*, p. 131.), voerde, blijkens een brief van het jaar 1400, een kromgebogen visch in zijn wapen. — Ook in 1381 was een Joh. Moliart Theodorici Schepen in Z. Bommel.

Symon Comes. bl. 89.

Misschien Simon *Graaf van Techlenburg*, *in* 1186. *Verg.* VAN SPAEN, *Inl.* I bl. 335.

Theodricus Dns de Batenborch. bl. 91.

Deze is geweest bovengen. Diderik van Batenborch, met wien de oorspronkelijke stam van Batenborch, reeds omstreeks 1311, is uitgestorven. Z. v. SPAEN, *Inl.* I D. bl. 284 v. en 410 v.

Otto Episcopus. bl. 87 en 91.

De eerste is waarschijnlijk de Utrechtsche Bisschop Otto I, broeder van Gherard, graaf van Gelder, A. 1215 in jeugdigen leeftijd overleden; de ander zijn opvolger, Otto II, uit de graven van der Lippe, die A. 1228, na den ongelukkigen slag bij Coeverden, door de Groningers werd gevangen genomen en wreedaardig ter dood gebragt. Verg. over beiden Royaards, *Gesch. van het gevest. Christendom in Nederland*, I. bl. 215 en 217. De eerste wordt daar gezegd overleden te zijn: 26 Maart of 7 April, hier VII Kal Aug. d. i. 26 Julij; de laatste, op 1 August. (*Kal. Aug.*), hetgeen, indien de laatste gissing juist is, in II Kal. Sept. (31 Aug.) moet veranderd worden.

Teenden te Boemel. bl. 121.

Het is vreemd, dat van deze Tienden te Boemel, in het Tynsboek, geenerlei melding gemaakt is. Ook uit de wijze, waarop daarvan hier ter plaatse gesproken wordt, mag men opmaken, dat zij tot de min zekere bezittingen der Abdij zullen behoord hebben.

Het Klooster Beelkem. bl. 151, 152.

Over de geschiedenis van dit in de laatste helft der XII Eeuw, door zekere Priester Franco, gestichte klooster van reguliere Kanunniken, bij Doetichem gelegen, zie men Nyhoffs *Bijdragen* IX D. 1e stuk. Uit het Tynsboek blijkt alleen, dat dit klooster jaarlijks verscheidene posten aan Elten verschuldigd was, en voorts, dat in 1512 zekere Herman de waardigheid van Proost daar bekleed heeft. Deze kan echter niet wel dezelfde zijn met den Proost, Herman à Porna, die vijftig jaar later gemengd werd in de zaak van één der Kanunniken, Hendrik Hoeselman, toen Pastoor te Doetichem, en beschuldigd van tegen de leer der Roomsche kerk te hebben gepredikt. Het is jammer dat Nyhof de schoone verantwoording, waarin deze Hervormde Pastoor zijne Evangelische denkwijze met vrijmoedigheid heeft uiteengezet en die in het Provinciaal Geldersch Archief bewaard wordt, niet *in haar geheel* heeft medegedeeld, — en evenzeer dat het hem niet is gelukt, den sluijer op te ligten, waarachter het waarschijnlijk ongelukkige lot en uiteinde van dezen Hervormer verscholen ligt. Welligt dat ook de in het *Necrologium* (8 Id. Apr. bl. 74) genoemde, Adelheid Franco met bovengenoemden Priester Franco zamenhangt.

Het Maarschalk-ambt en Houtvesterschap van Gooyland. bl. 165.

De schrijver van den *Tegenw. Staat van Holland* (*Tegenw. Staat der Ver. Nederl.* VIII D. Amst. 1750), de eenige onzer Geschiedschrijvers, die eene eenigermate juiste voorstelling geeft van de wijze, waarop Gooyland aan het Graafschap Holland gekomen is, heeft ook reeds gezegd (aldaar bl. 86): dat onder de goederen, welke, bij den verkoop van Gooyland, door de Eltensche Abdis zijn voorbehouden, dewijl die vroeger reeds aan anderen door haar ter leen waren uitgegeven, vooral ook behoorden „het Maarschalksleen en Houtvesterschap, benevens de koptienden, van Gooyland, en dat dit regt van ouds behoord heeft aan het huis van Nienrode, waarvan hem verscheidene verleijen, vooral uit de XVII Eeuw, waren voorgekomen.” Verg. hier boven bl. 31 en 32 (1). Door de leenverheffing op Ridder Otto van Nyenrade, in 1403, en op Johan van Nywenroede, in 1438, waarvan in het Tynsboek (bl. 165) melding geschiedt, wordt dit geheel en al duidelijk; terwijl hierdoor tevens de bepalingen van den verkoop op eene merkwaardige wijze worden bevestigd.

Tuil. bl. 168 en 169.

Dat de *Curtis*, of het Dorp Tuil, in Tielerwaard, tot de oorspronkelijke bezittingen van Elten behoort heeft, kan men zien

uit het charter van het jaar 970 (zie bl. 18). Maar dat het halfbezit daarvan waarschijnlijk aan Adela verbleven is, uit dat van 997 (bl. 23). Des te meer bevreemdend is het, dat in het Tynsboek geene inkomsten uit Tuil staan aangeteekend. Alleen komt, in de latere toevoegsels, de Vrouwe van Tuil als leenhefster voor van het goed ther Essent, als een vijfmarks leen, in het jaar 1407; terwijl zij dit goed, met hande der Abdis van Elten, tevens opdroeg aan Heer Ghye van Asperen (zie bl. 168). Twee jaren later echter, in 1409, ontving Johan die Roede van Hieker dat zelfde goed ter Essent, tot een Vijfmarksleen (zie bl. 169). In 1423 Deric Mumme van Kelle (zie bl. 172). Later Frederik v. Rechteren, Dirck Kaelen en, in 1433, Goesen Reyners. Het bedoelde goed is waarschijnlijk hetzelfde, 't welk nog heden den Es of Legen Es geheten wordt.

Lienden. bl. 158.

Ook Lienden, oorspronkelijk eene bezitting van Elten, bleef slechts voor de helft aan de Abdij (zie bl. 18 en 23). Maar in het Tynsboek komt dit ook uitdrukkelijk voor. „Dat halve ghericht to Lynden hoge en syde (?) putke en galghe, is der Abdien van Elten, en wie een Heer is van Lynden, die heuet dat gepacht van der Abdien. Jaerlix te betalen met XIX Marck." (bl. 155). Vergelijk verschillende leenverheffingen, in dier voege vermeld, bl. 144, 165, 168 en 169, uit welke blijkt, dat, zoo niet Gherijt die Kempe en Alert van Lynden, dan toch de vrouwe van Hockelem, Deric die Wolf van Lienden, die vrouwe van Hensberch, Arnt van den Steen, ende de Vrouwe van Horn, Gravinne van Marre en Garnyach, met de Heerlijkheid van Lienden met den aelden hof achtereenvolgend beleend zijn.

Muntsoorten in het Necrologium en Tynsboek vermeld.

Opgaven, zoo als in beide stukken voorkomen, zijn ook voor de Muntgeschiedenis wel eens belangrijk. Hier zijn zij het te meer, dewijl de opgaaf over een aantal eeuwen zich uitstrekt. Van daar ook de groote afwisseling van Muntsoorten, die hier wordt aangetroffen, en de blijken van groote verandering, welke hunne waarde en hun gebruik ondergaan heeft. Slechts met een enkel woord vestigen wij op het een en ander de aandacht. *Marcken* en *Ponden* (Libra) komen als de meest gebruikte benamingen voor, om eenige grootere waarde uit te drukken, en volgens eene aanteek. bl. 63 werden 3 Ponden voor 1 Marck gerekend, terwijl 1 Pond met IX Flor. en volgens eene andere aanteek. met de waarde van 1 Mud Garst gelijk stond, zie beide opgaven bl. 100. — Of echter de *Marca brab.* (bl. 64) eene andere verhouding aanduidt, blijkt niet, en evenmin of de lezing: „VI s. (stuferi?) vel I Marck," bl. 66 juist is. Waarschijnlijk heeft de s. hier eene andere beteekenis, want volg. bl. 66 stonden iiii s. gelijk met 12 gross. verg. ook bl. 64, waar, reg. 11 van onder, voor 2, moet gelezen worden 12. — Zeker is het, dat de *Marck* op 36, en dus het *Pond*, als derdedeel, op 12 *aelde groten* berekend werd (bl. 107 v.), en in 1512 gold i *aelde gr.* xii *penningen.* — De *Olde Tournoesen*, maar vooral de *Scudati antiqui*, of *aelde scilden*, spelen mede eene groote rol. Drie van deze scilden stonden, volg. bl. 146, gelijk met VII gulden, en vijf-en-twintig, volg. 154, met LIII Ponden. Het *Utrechtsche Pond* echter had wederom meer zelfs dan eene dubbele waarde, want volg. bl. 155 was een *oud scild* en een *Pond* hetzelfde. — Van *guldens* vooral was er groote verscheidenheid. Sommige golden XXVIII *Brabandsche stuivers*, zie bl. 128, maar of dit de zoogen. *Blau-gulden* was, bl. 109 genoemd, blijkt niet. De *Pacht-gulden* stond gelijk met een Pond, zie bl. 129. Voorts komen nog voor: *Floreni Arnhemienses*, *Arnoldi*, *Gelrenses*, *Hornenses*, *Ducis Philippi*, *Rhenenses*, *Beyersche* enz. — Als kleine munten worden genoemd: *Denarii*, *Grossi*, *Stuferi*, en van dezen wederom de *parvi* of *parvorum denariorum*, ook *denar. legalium* (bl. 152), *Brabanti* en *Hollandi.* Voorts het *Kopkin* (bl. 96), de *Braspenning*, de *Helling* (bl. 108), vooral echter, inzonderheid in de oudste opgaven, het *Butken.* Waarschijnlijk was dit een onderdeel van den *aelden Butdreger*, die bl. 73 genoemd wordt. Onze gewone spreekwijze: *Botjen bij Botjen*, zal wel van dit *Butken*, of *Butjen*, haren oorsprong ontleenen. — De *Thaleri Clivenses* worden eerst in de allerjongste aanteekeningen genoemd.

Verouderde en onbekende woorden.

De medegedeelde stukken zijn belangrijk ook voor de taal. Al behooren zij tot eene streek, welke thans buiten de grenzen van Nederland ligt, doet toch het Nederduitsch, 't welk er in voorkomt, in zuiverheid voor dat van gelijktijdige stukken, van Arnhem, Nijmegen en andere Geldersche steden, niet onder. Tevens is veel min bekends en eigenaardigs er in bewaard gebleven. Ik noem slechts enkele woorden, die mij het meest in het oog vielen, dewijl ze mij nergens elders voorkwamen, en ik eene volledige verklaring er van wel eens zal moeten schuldig blijven.

Alys, bl. 129, denkelijk verwant met het Engelsche *Ale*, beteekent een drank, of eene biersoort.

Aueleye, bl. 106, beteekent een versiersel, dat op den jaarlijkschen sterfdag eener Abdis, van wege de *Communitas praesentiarum*, dat is uit de algemeene kas, tot viering en opluistering der Hoogmis, moest *uitgerigt* of verstrekt worden, even als zulks met de XIII *vigilienkaarsen*, ieder van een half pond was, die dan geplaatst werden bij het graf, en met nog vier waskaarsen van een geheel pond, op de vier hoeken (*hornynghen*), benevens twee andere kaarsen, *euenlanghen* genaamd, over welke straks nader, het geval was.

Belmundich bl. 174. Een *wastynsigh* man, die een jaarlang, zijnen wastyns niet betaald had, was *belmundich;* misschien zoo veel als *stads-kind*, daar *Yemanden bellen*, volgens KILIAEN, hem *stadt-kind maken* beteekent.

Eren, bl. 157, schijnt te zijn *zaaijen*, of zaadkoorn in den grond brengen, van het latijnsche *arare.* Verg. KILIAEN in v.

Hans, den Hans opzetten, bl. 121 en 122. Iemand, die met eene stiftspraebende begunstigd werd, kon kiezen of zij eene j o n f f e r, dat is s t i f s d a m e, worden, of anders eene s c h o e l e r s c h e (*scolaris*) blijven wilde. In het laatste geval, kon zij, reeds na een jaar, met behoud harer praebende, maar met verlies van alle andere voordeelen en praesentiegelden, het Stift wederom verlaten, en zij behield ook geene stem in het Capittel. In het eerste geval, integendeel, werd zij lid van het Capittel, maar moest twee jaren achtereenvolgend in de Abdij woonachtig blijven, met verlof, om dan een jaar en zes weken, met behoud van alle voordeelen, en regten, uitgezonderd

de presentiegelden, het Stift te verlaten. Tot onderscheiding dezer beide classen van stiftsbewoners, diende het opzetten der *Hans* of *Hanss*, waarschijnlijk een Hoofddeksel, hetwelk ten teeken was, dat men in de *Communitas*, de *Hanse* (Societas), werkelijk was opgenomen. Deze naam nam dus, *per syneedochen*, het teeken, voor de beteekende zaak. Hierop steunt ook de bepaling, bl. 122: „oft gevиele, dat die joffer aflyuick worde, eer dat kynt synen H a n s s op hedde, so velt die praeven mitten kynde weder aen die Abdiss." Eene Abdis, namelijk, die aan een kind eene praebende verleend had, behield, met de zorg voor de opvoeding, ook de praebende aan zich, of kon daarmede eene andere Stiftsjuffer begunstigen. Stierf deze laatste, dan verviel de praebende wederom aan de Abdis; ten zij het k y n t reeds s y n e n H a n s o p h e d d e. Immers dan had het, als reeds in de *Communitas* opgenomen, zijne eigene regten.

Heketgelt, bl. 142 vv. Dit woord, nergens elders mij voorgekomen, schijnt eene recognitie of belasting aan te duiden, welke, voor het regt om op snoek te visschen, aan de Abdij betaald werd. Van *Heket*, voor *Hecht*, *Snoek*, *Lupus piscis*, zie KILIAEN in v.

Leen. Opmerkelijk is de veelheid van namen, waarmede de verschillende leenpligheid hier is aangeduid; als: *pondig-leen*, *vijfmarksleen*, *onversteruelik-leen*, *maarschalk-leen*, *dienstman-leen*, *lanege-leen*, *jegher-leen*, *zutphensch-leen*, *soenens-leen*, en welligt andere. Zoo werden ook de goederen onderscheiden in: *Dienstmanguet*, *jegherg.*, *zadelg.*, *schenckg.*, *kemerlingsg.*, enz.

Miswinninge. bl. 112. Waarom de „prima oblatio cujuslibet missae" dezen naam droeg, is mij niet gebleken.

Regener, bl. 124. De Presentiemeester der Abdij, dat is diegeen der vier Kanunniken, welke met het beheer der Presentiegoederen belast was (zie bl. 124 init.), zond jaarlijks op al de goederen, welke aan de Presentie toebehoorden, een man, ter goeder naam en faam staande, om op elk stuk het aantal der aanwezige garven te tellen en, na aftrek van die den pachter of halfbouwer toebehoorden, in ontvang te nemen. Deze man heette *regener.* Waarschijnlijk is het een goed Nederduitsch woord, van *rhege*, *ryghe*, *regel*, *rij*, (*ordo*, *series*, zie KILIAEN in v.), dewijl hij de garven *regenen*, d. i. *op rijen plaatsen* en tellen moest.

Rosuen, *Rosuene*, *Rasuengelt*, bl. 118, 121. De Ambtman moest,

bij de verpachting van Tienden, naar ouder gewoonte, boven de pacht, ook *onraet* (gelden) beuren en verantwoorden. Bij deze onraad-gelden behoorde ook de *rosuen;* want van elken Tiend zou hij zelf een' rijnschen gulden *to rosuene* genieten; maar wat die *rosuen* meerder opbragt, moest hij aan de jufferen ter handstellen en naar ouder gewoonte verdeelen. Dit geld heette *rasuen-* (*rosuen*)*gelt*, of ook *wijngelt*, 't welk, volgens de statuten (zie bl. 121), evenzeer als de presentiegelden, door de jufferen niet werd ontvangen, dan voor zoo ver zij werkelijk in het Stift tegenwoordig waren. — De afleiding van het woord is duister. Ik gis dat het eene verbastering is van het oude *Rastoen*, d. i. *koek* of *pannekoek*, waarop, gelijk op wijn, de pachters onthaald werden; waarom ook dit *Rasuengelt* met *Wijngelt* verbonden of verwisseld is.

Sarock, bl. 122, is het kleed, waarin een kind, bij zijne opneming in het Stift, gestoken werd. Waarschijnlijk hangt het woord zamen met *sargie* (*sargia*), de stof, waaruit het kleed gemaakt was.

Schuergelt, of *Viti scheurgelt.* Dit was de Abdis jaarlijks aan de jufferen schuldig, (bl. 152).

Syde komt, bl. 155: („Het halve ghericht to Lynden hoghe en syde") voor in de beteekenis van *laag.* Het *lage-gerigt.* Het daarbij gevoegde: *putke en galghe* is het bekende *put en galghe*, *jus sive potestas gladii*, *jus summum*, v. KILIAEN in v.

Spintlicht, bl. 113. Dezen naam droegen de kaarsen, van welke er, tijdens de jaarlijksche lijkdienst over eene Abdis, een negental bij het Hoogwaardige moest worden aangestoken. Misschien beteekent het eenvoudig *vetkaarsen* (van *spin*, *spint*, *sumen*), in onderscheiding van *waskaarsen*, waarom zij dan ook, niet *candelae cereae*, gelijk het *nachtlicht*, maar eenvoudig *candelae* genoemd worden.

Umbroet (bl. 66). Welk brood dit was en waarom het dezen naam droeg, is mij niet gebleken; evenmin als wat het *mandatum-broed*, bl. 151 beteekent.

Verherwarden (bl. 64, 74), hetzelfde als *verherghewaeden*, d. i. het leen verheffen. Zie KILIAEN in v.

Wassen, bl. 129. *Veronica van Lymborch*, Costersche van Elten, in 1538 overleden, wordt in een stuk, waarin Dekeninne en Jufferen bekennen uit hare nalatenschap zes honderd gulden ontvangen te hebben, door dezen „onse lieve *wassen* ende nichte" genoemd. Welke betrekking echter hierdoor werd aangeduid, is mij niet gebleken.

Ook hetgeen volgt: „Daervan sal Styn Hacfart oer joffer was die ander helft oec boeren," en: „desgelycken sal Neesken oer maecht was die ander helft oec boeren oer leuen lanck," bevestigt wel het bestaan en gebruik van dit woord, maar verklaart het niet.

Wessenpenningen (bl. 112), waren stukjes was, den vorm van penningen hebbende, en daarom *denarii cerei* genoemd, van welke er, bij gelegenheid der uitvaart eener Abdis, drie honderd en vijftig stuks moesten vervaardigd worden. Na in een zindelijk vat gelegd te zijn, moest voor elk dier *wespenningen* een *Paternoster* gelezen worden. Straks daarop werden zij tot kleine waskaarsen, *Evenlangen* genoemd, vervormd en deze moesten dan, in de laatste vigilien voor de ter aarde bestelling en terwijl de mis ter uitvaart gevierd werd, aan beide zijden van het lijk geplaatst worden en aangestoken. — Ik herinner mij niet van de viering eener zoodanige lijkdienst, vooral niet van zulk eene godsdienstige vereering van penningen van was, noch ook van de benaming: *Wessepenningen*, of *denarii cerei*, ergens elders eenige melding te hebben aangetroffen.

Wormgelt wordt, bl. 142 vv., steeds in éénen adem met het *Heketgelt* genoemd, en schijnt de recognitie geweest te zijn, welke voor het visschen met wormen, of *met den hengel*, betaald werd, gelijk het *Heketgelt*, voor het regt om op Snoek, dat is met de zegen of met *het net*, te visschen. Beide woorden zijn wij nergens elders voorgekomen.

Wten komt in het merkwaardige: *Dit sijn die rechten der Abdien*, hetwelk bl. 74 de door ons medegedeelde stukken besluit, in eene zeer eigenaardige beteekenis voor; niet maar in die van *uitspreken*, of van ons *uiten*, doch in die van ons *opnoemen*, of in regterlijken zin *aangeven*, gelijk het zelfst. naamw. *utinge* voor *aangifte*.

Zadelgoed, bl. 166 vv., beteekent een leengoed, dat een paard, of welligt ook een Ruiter, moest uitleveren.

Zeelwijnde. Aangaande een *dijnstman-leen* (van *dienstman*, *servus*, *vasallus*), dat tevens een *jeger-* of *jager-leen* was, wordt bl. 171 gezegd, dat men het ontfangen of heffen moest, „met een Zutphensch pond, met een *zeelwijnde*, en met een *hoern.* De *Zeelwijnde* (van *seel*, *funis*) kan een ossentuig beteekenen, zoodat het misschien het symbool was van de verschuldigde dienstmans- of *Heerdienst*-pligt, gelijk de *hoern* (horen) van de verschuldigde *jagerdienst*

INHOUD.

REGISTER.

A.

E.

F.

G.

H.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U. V.

W.

De Zilveren stempel van het groot zegel der Abdij, naar welken onze afbeelding genomen is (zie bl. 58 en 182), bevindt zich thans nog in de belangrijke kunstverzameling van wijlen den Hr. Leven te Keulen die in October aanstaande zal worden verkocht, en is op den geillustreerden Catalogus (*Catalogue Heberlé* 1853) onder n°. 798 beschreven en afgebeeld. Op die afbeelding ligt, aan de voeten van S. Vitus, duidelijk de *Leeuw*, die op mijne teekening niet was uitgedrukt, maar welken ik later op een ouden afdruk van dat zegel (bij den Hr. de Montbrun) heb opgemerkt. Ook op eene fraaije zilveren munt der Abdij Corvei in mijn bezit (Av. *Sanctus Vitus patronus Corbeiensis* 1709. Rv. *Florentius d. g. Abbas Corbeiensis s. r. i. princ.*) staat op de voorzijde S. Vitus met een *boek* waarop een *haan* in de regter, een *palmtak* in de linkerhand, en een *Leeuw* aan de voeten. Aan de vele attributen van S. Vitus (zie Alt. *Heiligenbilder* s. 73 moet dus ook de *Leeuw* worden toegevoegd, schoon de bedoeling daarmede onbekend is.

This book is due two weeks from the last date stamped below, and if not returned at or before that time a fine of five cents a day will be incurred.
